

Vi tror på Norge

Høyres program for 2017-2021

Vi tror på Norge Høyres program for 2017-2021	1
Trygghet i hverdagen.....	5
En god start i livet.....	5
En jobb å leve av og mulighet til å satse	6
Mulighet til å delta og bli inkludert	6
Trygghet til hjelp og omsorg når du trenger det.....	6
Det grønne skiftet.....	7
Et trygt land	7
Et sterkt forsvar	7
Trygghet i hverdagen.....	9
Ta vare på de unge	9
Trygge lokalsamfunn og et effektivt politi.....	10
Beredskap mot trusler og fare.....	10
Et moderne rettsvern	11
Forbrytelser og straff.....	12
Norges rolle i verden	12
Utvikling gjennom idealisme og realisme	13
Menneskerettighetene.....	14
Innovasjon i nordområdene	15
Streng asylpolitikk, god integrering.....	16
Sikre og skape arbeidsplasser	18
Trygg økonomisk styring.....	18
Arbeidsplasser, eierskap og entreprenørskap.....	19
Industri og næringsliv for fremtiden	20
Havnasjonen Norge	21
Grønn vekst innen bio- og sirkulærøkonomi.....	22
Kraftnasjonen Norge	23
Fremtidens olje- og gassnæring	24
Industri, mineraler og bergverk.....	25

Digitale muligheter og delingsøkonomi	26
Helsenæringen som fremtidig verdiskaper	26
Levende landbruk	27
Styrke Norge som reisemål	29
Raskere frem og tryggere hjem	30
Raskere veiutbygging og bedre trafiksikkerhet	31
Kollektivtransporten skal styrkes	31
Jernbanen knytter regionene sammen	32
Mer gods på sjøen og bedre sjøsikkerhet	33
En god og desentralisert flyplasstruktur	33
Digital infrastruktur over hele landet	34
En god start i livet	35
Valgmuligheter til familiene	35
Barnets beste	36
Mangfold og likestilling	36
De første årene	38
En inkluderende kunnskapsskole	39
Videregående opplæring og yrkesfag	40
Gode lærere og skoleledere	42
Aktive skoleeiere for å styrke elevenes læring	42
Livslang læring	43
Attraktive fagskoler	44
Høyere utdanning og forskning	44
Bedre kvalitet på studiene og en enklere studenthverdag	45
Trygghet for hjelp når du trenger det	46
Et godt arbeidsliv for alle	47
Ny sjanse	48
Et styrket sosialt sikkerhetsnett for dem som trenger det.	49
Eldrepolitikk - Flere år og flere muligheter	50
Pasientens helsetjeneste	51
Bedre folkehelse kan hindre sykdom	51
Nærhet mellom pasient og behandler	52
Hjelp av spesialister når du trenger det	53
Bedre psykisk helse	54

En verdig rusomsorg.....	55
Pårørende skal ha innflytelse	56
Bioteknologi.....	57
God helse for en god alderdom.....	57
Grønn omstilling og en bærekraftig fremtid	60
Internasjonalt klimaarbeid	60
Foregangsland for fornybar energi.....	61
En utslippsfri transportsektor.....	61
Kollektivtransport, sykkel og gange.....	62
Miljøvennlige kjøretøyer	62
Grønn skipsfart	63
Sirkulær økonomi – bedre utnyttelse av ressurser i omløp	63
Klimavennlige bygg.....	64
En grønnere olje- og gassnæring.....	65
Natur og biologisk mangfold	65
Dyrevern og dyrevelferd.....	66
Kultur, idrett og mangfold	68
Et fritt og levende kunst- og kulturliv	68
Idrett, frivillighet og deltagelse for alle	69
Norsk kulturarv og språk	70
Medier i et åpent demokrati	71
Samenes stilling som urfolk.....	71
Mangfold og integrering.....	72
Mangfold i tros- og livssyn.....	73
Førnye, forenkle og forbedre offentlig sektor	74
En god og serviceorientert offentlig sektor.....	74
Produktivitet i offentlig sektor	75
Digitalisering av offentlig sektor.....	76
Det offentlige skal være en attraktiv arbeidsplass.....	77
Levende distrikter og lokalsamfunn	77
En offensiv storbypolitikk	79
Raskere boligbygging.....	79
Styrke det lokale selvstyret	80

Høyres formålsparagraf

”Høyre vil føre en konservativ fremskrittspolitikk, bygget på det kristne kulturgrunnlag, rettsstaten og folkestyret, for å fremme personlig frihet og sosialt ansvar, medbestemmelse og eiendomsrett, og et forpliktende nasjonalt og internasjonalt samarbeid.”

(Vedtatt på landsmøtet i Stavanger i 1971)

Vi tror på Norge

Vi som bor i dette landet, skaper mulighetene sammen.

Gjennom generasjoner har vi skapt et samfunn med økonomisk velstand og god velferd, et samfunn hvor vi har tillit til hverandre og kan jobbe sammen om felles mål, og et land hvor vi gir muligheter til alle uavhengig av bakgrunn.

Som samfunn skal vi sikre den grunnleggende tryggheten for deg og dine, samtidig som vi skal gi enkeltmennesker og familier frihet til å velge, rom til å satse og mulighet til å skape sin egen fremtid.

Vi tror på Norge fordi vi tror på alle oss som bor her: på enkeltmennesker, familier, lokalsamfunn og på den enkeltes initiativ i næringsliv og frivillige organisasjoner. Vi tror at fellesskapet blir sterkere når det preges av frihet og ansvar, og når flest mulig beslutninger tas nærmest den det gjelder. Vi tror at innsatsvilje og skaperkraft styrker fellesskapet, ikke svekker det. Vi tror på Norge fordi landet vårt har store muligheter som vi kan utnytte sammen.

Vår jobb er å ta vare på det beste i Norge og bringe det videre til kommende generasjoner.

For å sikre tryggheten og utnytte mulighetene må vi tilpasse oss en ny virkelighet. Verden endrer seg, samfunnet endrer seg, og nye oppgaver må løses. Da er ikke alltid gårsdagens løsninger tilstrekkelige. Å bygge Norge for fremtiden betyr derfor gradvis endring og skrittvis reformer. Ikke fordi endring er et mål i seg selv, men fordi vi som samfunn må *håndtere* endringene.

Ny utrygghet:

Verden er mer ustabil enn på mange år. Nye trusler fra autoritære krefter, terrorangrep mot uskyldige og flere ustabile stater påvirker oss her hjemme. Ingen kan lenger tro at Norge er isolert fra det som skjer ute i verden. I en slik situasjon er det avgjørende at Norge har et sterkt forsvar, et politi som sikrer trygghet i hverdagen, og at vi fører en stabil og forutsigbar utenrikspolitikk.

Den store omstillingen:

Olje- og gassnæringen vil være viktig i mange tiår fremover, men Norge trenger flere økonomiske ben å stå på. Vi skal igjennom et grønt skifte for å sikre en mer miljøvennlig og bærekraftig verdiskaping,

og vi skal håndtere et arbeidsliv hvor teknologien vil sprengte stadig flere grenser. Velferden vår avhenger av at vi legger til rette for at eksisterende arbeidsplasser ikke går tapt, samtidig som det skapes nye. Hvis bedriftene våre går dårlig, blir det også færre jobber. Hvis det er vanskelig å skape nye arbeidsplasser, eller færre bidrar til fellesskapet, vil velferden på sikt bli truet. Hvis vi ikke utnytter mulighetene som ny teknologi gir, vil vi sakke akterut. Vi må oppmuntre til innsats og initiativ for å trygge og skape jobber i privat sektor.

Bærekraftig velferd:

Norge vil få lavere inntekter fra oljen i årene fremover. Samtidig står vi overfor uløste oppgaver på en rekke områder: Barn skal få en god start i livet, vi skal ta hånd om og integrere flyktninger og asylsøkere, bekjempe sosiale forskjeller og sikre en god og verdig eldreomsorg for stadig flere eldre. Hvis vi ikke klarer å prioritere de viktigste oppgavene, vil velferden for oss alle bli svekket. Vi må prioritere det offentliges kjerneoppgaver, og vi må bruke oljeinntektene våre til beste også for kommende generasjoner.

Høyres visjon er et samfunn med muligheter for alle. Politikk er viktig, men et godt samfunn kan ikke skapes av politikere. Et godt samfunn bygger på frihet og mangfold, og gir rom for innsats og initiativ fra enkeltmennesker, familier, lokalsamfunn, frivillige og næringsliv.

I neste fireårsperiode vil landet vårt stå overfor store utfordringer, og valgene vi tar, spiller en rolle for tryggheten og mulighetene til neste generasjon.

Trygghet i hverdagen

Høyre vil sikre den grunnleggende tryggheten gjennom et sterkt forsvar. Som en del av utenrikspolitikken ønsker Høyre å verne om europeiske grunnverdier, som ytringsfrihet, likebehandling og demokrati. Vi vil ha et synlig og tilstedeværende politi, og vi vil føre en streng og forutsigbar asylpolitikk.

Høyre vil:

- Ha et synlig og effektivt politi som bidrar til å forebygge, bekjempe og oppklare kriminalitet, og som forhindrer terror og radikaliserings.
- Føre en streng, rettfærdig og forutsigbar asylpolitikk.
- Fornye og styrke Forsvaret for å verne landet og trygge innbyggerne.
- Føre en utenrikspolitikk som forsvaret norske interesser, demokratiet og menneskerettighetene.

En god start i livet

Høyre vil gi alle mulighet til en god oppvekst og en god utdanning. Den norske barnehagen og skolen skal gi den enkelte trygge rammer og nødvendige ferdigheter til å klare seg gjennom resten av livet.

Høyre vil:

- Satse på læring gjennom lek i barnehagen for å stimulere til barns sosiale utvikling og sørge for at de har gode språkferdigheter når de begynner på skolen.
- Forsterke tidlig innsats i skolen, slik at alle barn lærer seg grunnleggende ferdigheter og opplever mestring i skolen.
- Fortsette løftet for yrkesfagene og for flere lærlingplasser.

- Styrke hjelpetilbudet til utsatte barn og unge.

En jobb å leve av og mulighet til å satse

Den viktigste velferden er å ha en jobb å gå til. Vi må både trygge arbeidsplassene vi har, og legge til rette for å skape nye. Vi må oppmuntre entreprenørskap og gründere og sikre at bedriftene våre får mulighet til å vokse. Høyre vil ha et inkluderende arbeidsliv der flere enn i dag deltar.

Høyre vil:

- Sikre arbeidsplassene gjennom trygg økonomisk styring og gode vilkår for bedriftene.
- Oppmuntre og legge til rette for at flere starter nye bedrifter.
- Videreføre den store satsingen på forskning og utvikling.
- Fortsette satsingen på å bygge ut og ruste opp vei, kollektivtrafikk og jernbane.
- Fortsette arbeidet med forenkling og reduksjon av unødvendig byråkrati.

Mulighet til å delta og bli inkludert

Høyre vil sørge for at alle som kan og vil, får delta i samfunnet. Personer som står utenfor av ulike årsaker, må sikres tilrettelegging og hjelp. Høyre vil bidra til at alle kan delta på fellesarenaer som barnehage, skole, arbeidsplass og i frivillige organisasjoner.

Høyre vil:

- Ha en rask og målrettet innsats for å gi nyankomne asylsøkere opplæring i norsk språk og kultur og bistand til å komme i arbeid.
- Styrke de sosiale entreprenørenes muligheter til å delta i velferdsarbeidet i samfunnet.
- Sørge for at alle barn kan norsk før de begynner på skolen.
- Sikre at alle barn og unge får mulighet til å delta i fritidsaktiviteter og på sosiale og faglige arenaer.

Trygghet til hjelp og omsorg når du trenger det

Høyre vil ha et velferdssystem som gir hjelp når du trenger det. Vi vil skape pasientens helsetjeneste og fortsette arbeidet med å redusere helsekøer og ventetider. Vi må bekjempe sosiale forskjeller gjennom et bedre utdannelsessystem og gi mer målrettet hjelp til dem som trenger det mest. Velferdssystemet må gi folk en ny sjanse, ikke låse dem ute fra arbeidsmarkedet.

Høyre vil:

- Fortsette arbeidet med å redusere køer og ventetider i helsetjenesten.
- Utvide pakkeforløpene som er innført i kreftbehandlingen, til å inkludere flere folkesykdommer.
- Bygge ut det psykiske helsevernet.
- Sikre en god og verdig omsorg tilpasset individuelle behov og ta i bruk velferdsteknologi for å øke kvaliteten på tjenestene.
- Reformere velferdssystemet for å sikre den grunnleggende tryggheten og gi flere en sjanse i arbeidslivet.

Det grønne skiftet

Høyres ideologiske utgangspunkt er forvalteransvaret. Vi må etterlate kloden vi overtok fra våre forfedre, i minst like god stand til våre etterkommere. Det grønne skiftet gir oss muligheter til å utvikle ny teknologi og skape nye jobber. Høyre mener at Norge skal realisere lavutslippssamfunnet og bidra til at Paris-avtalen oppfylles.

Høyre vil:

- Legge til rette for omstillingen til et grønnere samfunn med nye, bærekraftige jobber gjennom å stille miljøkrav og ved å bruke skatte- og avgiftssystemet.
- Bidra til rask innfasing av null- og lavutslippsløsninger, slik at transportsektoren blir utslippsfri.
- Styrke statlige virkemidler som reduserer den økonomiske risikoen bedrifter påtar seg ved å prøve ut ny teknologi.
- Stille krav og innføre tiltak som bidrar til miljøvennlig by- og stedsutvikling i kommunene.

Et trygt land

Et sterkt forsvar

Høyre gjenreiser forsvarsevnen og vil bygge et forsvar med kampevne og økonomisk bærekraft for å verne landet og trygge innbyggerne.

Statens viktigste ansvar er å sørge for innbyggernes sikkerhet og samfunnets trygghet. Høyre vil videreutvikle et forsvar som sikrer Norges interesser, vår suverenitet og handlingsfrihet, og som gjør oss i stand til å oppfylle våre forpliktelser i NATO og i våre nærområder. Høyre mener Norges sikkerhetspolitiske interesser ivaretas best ved å bidra til avspenning, avskrekking, sikkerhet og stabilitet i norske nærområder, samt å bidra internasjonalt til å forhindre at terrorisme sprer seg. Samtidig vil Høyre styrke og fornye Forsvaret. Den sikkerhetspolitiske utviklingen stiller Norge overfor nye utfordringer, hjemme og ute.

Høyre vil prioritere forsvarsevnen og fortsette å styrke Forsvarets reaksjonsevne, kampkraft og utholdenhet. Det er viktig å sørge for tilstrekkelige økonomiske ressurser for øving og trening, drift og vedlikehold, investeringer og rekruttering av egnet og motivert personell. Forsvaret må ha en balanse mellom økonomi, oppgaver og struktur som er bærekraftig over tid.

Høyre vil beholde allmenn verneplikt. Høyre mener vi har en sterk forpliktelse til å ivareta våre veteraner. I en tid med nye og komplekse trusler vil Høyre modernisere og forsterke totalforsvaret, i tett samarbeid mellom forsvarssektoren og samfunnet forøvrig. Det at vi har norsk forsvarsindustri, bidrar til å styrke forsvarsevnen gjennom en høy grad av forsyningssikkerhet og materiellberedskap. Nasjonale løsninger for utvikling, produksjon og vedlikehold av kritisk materiell er nødvendig for å ivareta vår sikkerhet.

Høyre vil:

- Bygge en moderne og relevant landmakt hvor Hæren og Heimevernets oppgaver, struktur og kapasitet videreutvikles for å øke den operative evnen, samtidig som organisasjonens særtrekk ivaretas.
- Videreutvikle et konsept for bruk av reservister som sikrer Forsvaret relevant kompetanse og bidrar til nødvendig styrkeoppbygging ved behov.
- Opprettholde og forbedre situasjonsforståelse og evne til krisehåndtering.
- Styrke reaksjonsevnen, kampkraften og utholdenheten, legge til rette for allierte forsterkninger, styrke bilateralt og flernasjonalt samarbeid, øke den militære tilstedeværelsen og legge til rette for mer øving og trening.
- Fortsette den nødvendige omstillingen og moderniseringen av Forsvaret for å øke den operative evnen og være godt rustet til å møte dagens og fremtidens trusselbilde.
- Sikre et helhetlig og balansert forsvar med gjensidig forsterkende kapasiteter innen land-, sjø- og luftmakt.
- Beholde den allmenne verneplikten fordi den er en viktig del av samfunnskontrakten og et viktig bånd mellom Forsvaret og samfunnet.
- Sikre sterk norsk territoriell tilstedeværelse i våre nærområder, situasjonsforståelse, suverenitetshevdelse i hele landet og en troverdig forebyggende avskrekking.
- Fortsette med en reell og betydelig økning av bevilgningene til Forsvaret. Høyre slutter opp om beslutningene fra NATOs toppmøte i Wales i 2014, som fastsetter en målsetting for medlemslandene om gradvis å øke forsvarsbudsjettene opp mot 2 prosent-målet i løpet av et tiår. I tråd med dette vil Høyre også fortsette å bruke minimum 20 prosent av forsvarsbudsjettet på investeringer i Forsvaret.
- Sørge for at Norge opprettholder de forpliktelser som følger av NATO-samarbeidet, både ved å støtte opp om NATOs permanente tilstedeværelse i Norge og gjennom å ta ansvar for internasjonal sikkerhet og stabilitet som del av alliansen.
- Videreutvikle det nordiske forsvarssamarbeidet (NORDEF) som et tillegg til samarbeidet med våre allierte i NATO.
- Bekjempe internasjonal terrorisme gjennom politiske og økonomiske virkemidler og gjennom deltagelse i internasjonalt samarbeid og i internasjonale operasjoner.
- Bidra til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig norsk forsvarsindustri med gode gjenkjøpsavtaler.
- Ivareta dem som får fysiske og psykiske skader etter deltagelse i internasjonale operasjoner for Norge.
- Samarbeide mer med andre nasjoner om anskaffelse av forsvarsmateriell der det gir operativ og økonomisk merverdi, og stille strenge krav til norsk våpeneksport.
- Legge til rette for at Forsvarets avdelinger kan øke nivået på øving og trening og sikre kortere klartider.
- Videreutvikle det bilaterale forsvarssamarbeidet med USA, blant annet ved forhåndslagring av militært materiell i Norge.
- Styrke den operative kapasitet i cyberforsvar og etterretning i tråd med ny teknologi og krav til samordning.
- Styrke samarbeidet mellom politi og forsvar.
- Videreutvikle totalforsvaret.

Trygghet i hverdagen

Høyre vil ha et synlig og effektivt politi som bidrar til å forebygge, bekjempe og oppklare kriminalitet, og som forhindrer terror og radikaliserings.

Norge og Europa er utsatt for alvorlige trusler som retter seg mot både enkeltpersoner, institusjoner og viktige verdier i vårt samfunn. Krig i våre nærområder, terror, menneskehandel, kidnapping og cyberkriminalitet er eksempler på at det er skapt et nytt trussel- og kriminalitetsbilde. Høyre mener det gjør det nødvendig å forsterke beredskapen mot anslag rettet mot norske borgere, institusjoner, næringsliv og sivil sektor. Befolkningens grunnleggende rettsikkerhet og personvern skal ivaretas. Høyre vil styrke beredskapen ved kriser og ha strenge straffer for alvorlig kriminalitet.

Ta vare på de unge

Høyre vil styrke det kriminalitetsforebyggende arbeidet. Tiltak mot radikaliserings og ekstremisme må prioriteres.

Det viktigste forebyggende arbeidet starter med barn og unge. Gode skoler og varierte fritidstilbud er viktige forutsetninger for inkluderende lokalsamfunn og gode oppvekstvilkår for barn. Høyre vil ha et synlig og tilstedeværende politi som samarbeider godt med lokalsamfunn, frivillige organisasjoner, idrettslag, skoler, kommune og kriminalomsorg. Høyre vil bekjempe åpne rusmiljøer, og vil ha nulltoleranse mot salg av illegale rusmidler i områder der barn og unge ferdes.

Arbeidet med å forebygge radikaliserings og ekstremisme må prioriteres. Kommuner må lære av andre kommuner som har fått i gang viktig arbeid på dette området, slik at evnen til å oppdage unge i faresonen blir større, og muligheten til å sette inn nødvendige tiltak i tide forbedres.

Høyre vil:

- Ha et tilgjengelig politi med god tilstedeværelse lokalt og med tilgjengelighet på nett, kombinert med sterkere fagmiljøer i politidistriktene.
- Videreutvikle politirådene og styrke det lokale forebyggende arbeidet. Videreutvikle målrettede tiltak for lokalt arbeid mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.
- Forbedre bruken av konfliktråd, ungdomsstraff og oppfølgingsteam for unge lovbyrtere i mindre alvorlige saker.
- I større grad bruke alternative straffereaksjoner for å holde unge lovbyrtere som har begått mindre alvorlig kriminalitet, utenfor fengsel.
- Styrke tverrfaglig samarbeid mellom politi, helse-, oppvekst- og kulturfunksjoner i kommunene.
- Mobilisere frivilligheten for å bidra til å forebygge og motvirke rekruttering til kriminelle miljøer og ekstreme grupperinger.
- Intensivere arbeidet mot tvangsekteskap, familievold og hatmotivert vold.
- Sikre at politiet har spesialkompetanse innen familievold, vold mot barn og vold i nære relasjoner.
- Styrke PST ytterligere til bekjempelse av landoverskridende kriminalitet, som terror og cyberangrep.

Trygge lokalsamfunn og et effektivt politi

Høyre vil ha effektiv og synlig politiberedskap over hele landet og rask behandling av straffesaker. Veien fra dom til straff skal være kort.

Lokalkunnskap, lokal tilstedeværelse, god kompetanse og beredskap i alle politidistrikter er viktig for befolkningens trygghet og politiets evne til å løse sine oppgaver. Høyre ønsker rask behandling av straffesaker, og at lovbrudd straffes kort tid etter rettskraftig dom. Anmeldte saker må etterforskes og eventuelt straffeforfølges. Satsingen på virtualisering og simuleringsteknologi innen for eksempel beredskaps- og nødetatene må styrkes.

Politiet må være rustet til å møte trusselen fra terror og organisert kriminalitet. Inngripende politimetoder skal være underlagt streng domstolskontroll og kun benyttes mot personer og miljøer som mistenkes for svært alvorlig kriminalitet.

Høyre vil:

- At politiet skal ha gode og effektive metoder for å bekjempe kriminalitet, men sikre at politimetoder alltid avveies mot hensynet til personvernet og rettssikkerheten.
- Sikre at politiet har tilstrekkelig kompetanse og moderne teknologi til å styrke beredskapen og bekjempe kriminalitet.
- Gi politiet tilstrekkelig kapasitet til å prioritere hverdagskriminalitet.
- Intensivere innsats mot vold i nære relasjoner gjennom krisesentrene og andre kompetansemiljøer.
- Øke kapasiteten i politiets datakrimenheter for å møte nye utfordringer med kriminalitet og trusler på internett og i sosiale medier.
- Ha et tett justispolitisk samarbeid med EU og internasjonale organisasjoner om grenseoverskridende kriminalitet, menneskehandel og terrorisme.
- Åpne for bruk av flere akkrediterte leverandører av DNA-analyser for å sikre raskere oppklaring og bedre rettssikkerhet.
- Styrke satsingen på virtualisering og simuleringsteknologi, for eksempel innenfor beredskaps- og nødetatene.
- Styrke arbeidet med å bekjempe overgrep mot barn.
- Ha et tett samarbeid mellom kommunene og politiet særlig innen forebygging, gjennom forpliktende SLT-samarbeid og politirådsarbeid, og en fast politikontakt i alle kommuner.
- Sikre politiet nødvendig kapasitet til å møte trusselsituasjonen og særskilte kriminalitetsutfordringer i storbyene.
- Sikre strenge begrensninger på oppbevaring og bruk av overskuddsinformasjon fra kommunikasjonskontroll og gjennomgå reglene for oppbevaring og bruk av slik informasjon.
- Tillate pils i park.

Beredskap mot trusler og fare

Høyre vil sikre myndigheter, sivilsamfunn og privatpersoner mot angrep, trusler og fare.

Trusselbildet i samfunnet er i stadig forandring. I tillegg til naturkatastrofer og ekstremvær utgjør terror, alvorlig kriminalitet og digitale angrep mot myndigheter, privatpersoner eller selskaper noen av dagens trusler. Det er avgjørende at vi både forebygger og avdekker

trusler fra ekstreme og militante grupper eller enkeltpersoner.

Høyre vil:

- Styrke PST ytterligere for å sikre best mulig beredskap i kampen mot terror, spionasje og radikalisering.
- Prioritere bekjempelse av organisert kriminalitet.
- Trene de ulike nødetatene og beredskapsaktørene slik at det blir bedre samarbeid mellom dem.
- Fortsette å forbedre samarbeidet mellom Forsvaret, politiet og sivile myndigheter. Videreutvikle totalforsvarskonseptet for gjensidig sivil-militær støtte i fredstid, krise og konflikt.
- Ha god digital etterretning og nasjonal koordinering som sikrer Norge mot alvorlige cyberangrep, ID-tyveri og spionasje mot myndigheter, bedrifter og enkeltpersoner.
- Sikre samarbeid mellom beredskapsmyndigheter og humanitære og samfunnsnyttige organisasjoner som ivaretar beredskaps- og redningsfunksjoner i samfunnet.
- At norsk politi som hovedregel skal være ubevæpnet. Når trusselsituasjonen medfører et ekstra sterkt behov for å beskytte befolkningen og viktige samfunnsinstitusjoner, eller på steder og objekter som er særlig terrorutsatt, kan generell bevæpning av politiet tillates.

Et moderne rettsvern

Høyre vil beskytte borgernes rettsvern og ta i bruk ny teknologi for å sikre effektiv, grundig og rettferdig behandling i domstolene.

Høyre mener det er viktig for folks rettsfølelse og tillit til rettsstaten at alle saker i rettsvesenet behandles grundig og effektivt. Alle borgere skal ha lik behandling i rettsvesenet. Domstolene må være rustet til å håndtere en utvikling hvor politiet får økt kapasitet til å etterforske og påtale flere saker. Høyre ønsker å digitalisere saksgangen slik at den går raskere. I behandlingen av større straffesaker bør sikkerhetsnivået i domstolene økes.

Høyre vil:

- Legge til rette for lyd- og billedbruk i alle rettssaler, slik at saksgang og vitneprov blir dokumentert og kan brukes i en eventuell anke.
- Øke kapasiteten ved domstolene for å håndtere økt saksmengde, både i sivile og strafferettslige saker, og korte ned tiden mellom lovbrudd og eventuell varetektsfengsling, domfellelse og soning i straffesaker.
- Legge til rette for at alle sakspapirer og dokumentbevis foreligger i digital form, for å spare saksbehandlingstid i alle ledd og samtidig styrke rettssikkerheten.
- Heve sikkerhetsnivået i rettslokalene.
- Styrke rettssikkerheten gjennom et bedre og mer målrettet offentlig rettshjelpstilbud og ivareta de alternative rettshjelpstilbudene.
- Sørge for rask innkalling til soning ved tilståelsesdommer.
- Forbedre tilbudene om vitnestøtte og oppfølging av pårørende.
- Oppheve forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester for å bedre sexarbeidernes situasjon.

- Styrke arbeidet mot menneskehandel og tilpasse lovverket for å gjøre sexarbeidernes hverdag tryggere.
- Støtte programmer og tjenester som jobber for å få mennesker ut av prostitusjon.
- Gjennomgå straffelovgivningen med sikte på å fjerne unødvendige forbud.

Forbrytelser og straff

Høyre vil ha strenge straffer for alvorlige forbrytelser.

Straff skal være en effektiv, rettferdig og forutsigbar reaksjon på kriminalitet og lovbrudd. Høyre mener et godt straffesystem er statens viktigste virkemiddel for rehabilitering, for preventive signaler og for ivaretagelse av den allmenne rettsoppfattelse i samfunnet. For å opprettholde straffens legitimitet må alle ledd i straffekjeden ha kapasitet til henholdsvis etterforskning, rettsbehandling og frihetsberøvelse.

Høyre vil:

- Ha et straffenivå som samsvarer med alvoret i den kriminelle handling. For forbrytelser som drap, grov vold, voldtekt, overgrep, menneskehandel, terror og alvorlig narkotikakriminalitet skal straffen være særskilt skjerpet.
- Det skal fortsatt være særskilt straffeskjerpende at fornærmede er forsvarsløs eller er barn.
- Redusere soningskøene og øke antall soningsoverføringer av utenlandske domfelte.
- Etablere alternative soningsløp for utenlandske innsatte som ikke skal tilbakeføres til det norske samfunnet.
- Øke bruken av omvendt voldsalarm, som skal hindre at de som er ilagt besøksforbud, oppsøker fornærmede.
- Forebygge radikaliserings under soning.
- Øke bruken av alternative soningsformer som elektronisk fotlenke for mindre alvorlige lovbrudd.
- Sikre aktivitetstilbud, utdanning, eventuelt rusavvenning og ettervern etter en individuell plan når soning er gjennomført, i samarbeid med NAV og frivillige organisasjoner.

Norges rolle i verden

Høyre vil sikre norske interesser og bidra til økt internasjonalt samarbeid knyttet til grenseoverskridende utfordringer.

Utenrikspolitikken handler ikke lenger bare om det som skjer ute i verden, men påvirker vår hverdag. Norsk utenrikspolitikk skal sikre norske interesser og verdier. Som et lite land med en åpen økonomi er vi tjent med et tett internasjonalt samarbeid, en internasjonal rettsorden og gode rammer for internasjonal handel.

Miljøutfordringer, krig, mennesker på flukt, fattigdom og manglende utvikling er problemer som i siste instans ikke kan løses av den enkelte nasjonalstat alene. Norge skal være en pådriver for internasjonale avtaler som gir friere handel og inkluderer flere land i den globale økonomien og den økonomiske veksten. Sentralt står arbeidet med å styrke WTO som forhandlingsforum. Samtidig utvikles nye regionale handelsavtaler. Det er også viktig for Norge ikke å bli stående utenfor når nye regionale handelsavtaler fremforhandles og settes i kraft.

Tilgang til EUs indre marked er en viktig forutsetning for å sikre velferden i det norske samfunn. EU er og vil forbli Norges viktigste handelspartner. Samtidig påvirkes den norske samfunnsutviklingen i betydelig grad av vedtak fattet i EU. I denne politiske beslutningsprosess er ikke norske velgere representert. Det er et demokratisk problem. Høyre ønsker å erstatte EØS-avtalen med full deltagelse i EU. Dersom det blir aktuelt, må det avholdes folkeavstemning om norsk EU-medlemskap. Høyre vil prioritere en aktiv europapolitikk.

Et stort utviklingsengasjement gir Norge en tydelig rolle og stemme i det internasjonale samfunn. Målet med norsk bistand er å bekjempe fattigdom og hjelpe nasjoner og deres innbyggere til å greie seg selv. Høyres mål er å videreutvikle et moderne forsvar med tilstrekkelig kapasitet til å opprettholde sikkerheten i Norge og bidra i allierte operasjoner. I en globalisert verden øker den gjensidige avhengigheten.

På stadig flere områder påvirkes vår innenrikspolitiske utvikling av endringer utenfor landets grenser. Også av innenrikspolitiske årsaker øker derfor behovet for å føre en aktiv utenrikspolitikk i et tett samarbeid med våre allierte. Høyre vil fremme demokrati og menneskerettigheter og sikre rettsstaten og ytringsfriheten gjennom vår utviklings- og utenrikspolitikk. Norge vil arbeide aktivt for å styrke internasjonal rettsorden og forpliktende internasjonalt samarbeid.

Høyre vil:

- Føre en utenrikspolitikk som ivaretar norske interesser.
- Være en garantist for EØS-avtalen og opprettholde et tett samarbeid med EU gjennom en aktiv europapolitikk.
- Sikre EØS-midler til forskning, klimatiltak, grønn økonomi, arbeid for menneskerettigheter og migrasjonstiltak.
- Være en pådriver for fri handel og inngåelse av nye og bedre handelsavtaler. For å støtte norsk eksport og for å ivareta norske bedrifter og arbeidsplasser bør Norge vurdere å slutte seg til en eventuell handelsavtale mellom USA og EU.
- Styrke forpliktende samarbeid for å løse de grenseoverskridende utfordringer vi står overfor.
- Arbeide for universell oppslutning om den internasjonale straffedomstolen.
- Arbeide for sterkere internasjonalt samarbeid mot spredning av atomvåpen og andre masseødeleggelsesvåpen og støtte utviklingen av nye humanitærrettslige instrumenter for å styrke eksisterende nedrustningsavtaler.
- Legge til rette for en verden fri for atomvåpen, i tråd med NATOs strategiske konsept.
- At Norge fortsatt skal delta i, og være en pådriver for, det internasjonale arbeidet mot aggressiv skatteplanlegging og uthuling av skattegrunnlag gjennom overskuddsflytting i multinasjonale selskaper.
- Åpne opp for dobbelt statsborgerskap i Norge.

Utvikling gjennom idealisme og realisme

Høyre vil at utviklings- og bistandspolitikken skal utløse utvikling og vekst og bidra til å mobilisere landenes egne ressurser.

En åpen økonomi og utstrakt internasjonal handel er drivkraft for økonomisk vekst, som gir arbeidsplasser, bedre fordeling, innovasjon og velferd. I løpet av de siste 20 årene er rundt én milliard mennesker blitt løftet ut av ekstrem fattigdom. Det har hovedsakelig skjedd gjennom økonomisk vekst og deregulering i det tidligere Øst-Europa, i Kina og i India. Fellesnevneren er en mer åpen økonomi og utstrakt internasjonal handel. Hjelp til utvikling i andre deler av verden handler om vårt ansvar for å hjelpe våre medmennesker, men det er også i norsk interesse å sikre utvikling og menneskerettigheter, både av sikkerhetspolitiske hensyn og for å forebygge ustabilitet som igjen kan påvirke oss.

Høyre vil fortsette arbeidet med å effektivisere og målrette norsk bistand for å få bedre resultater. Norsk innsats må konsentreres om færre land og temaer enn i dag. Høyre vil derfor at norsk bistand hovedsakelig rettes inn mot å bygge opp et velfungerende rettssystem og et godt styresett, styrke arbeidet mot korrupsjon og kravet om demokratireformer i mottagerlandene.

Utviklingspolitikken skal støtte opp om prosesser som skaper varige endringer og gjør landene bedre i stand til å tiltrekke seg investeringer som skaper utvikling og inkluderende, bærekraftig vekst. Humanitær bistand skal gis til de mest sårbare og til dem som rammes av krig, konflikt og katastrofer. Fattigdomsbekjempelse krever et bredt sett av nasjonale og internasjonale tiltak som rettes mot både enkeltpersoner og nasjoner. Høyre vil fortsette å prioritere støtte til utdanning.

Høyre vil:

- Videreføre et høyt nivå på norsk bistand.
- Fortsette arbeidet med å konsentrere bistanden tematisk og geografisk for å sikre god forvaltning og god effekt.
- Videreføre prioriteringen av utdanning, særlig for jenter.
- Arbeide for økt handel mellom Norge og verdens fattige land.
- Redusere barnedødeligheten og styrke oppvekstgrunnlaget for barn ved å støtte helse- og ernæringstiltak som er særlig rettet mot kvinner.
- Arbeide for at norsk bistand bidrar til ressursmobilisering i mottagerlandene.
- Bidra til å øke norske investeringer gjennom offentlig og privat samarbeid og gjennom utvikling av bilaterale og multilaterale avtaleverk som sikrer best mulig rettslige rammer for investeringene.
- Arbeide for å redusere tollbarrierer overfor utviklingsland.
- Støtte frivillige organisasjoners arbeid ved akutte humanitære katastrofer.
- Fortsette en kritisk gjennomgang av norske utviklingsmidler for å sikre best mulige resultater.
- Styrke kontroll- og oppfølgingssystemer som sikrer at bistandsmidlene forvaltes av mottagerlandene etter intensjonen, og at denne informasjonen er åpen og tilgjengelig for offentligheten.
- Innrette en større andel av innsatsen mot sårbare stater for å hindre krig, konflikt og ustabilitet.
- Styrke Norfund og stimulere til flere private investeringer i utviklingsland.

Menneskerettighetene

Høyre vil bidra til å bekjempe brudd på de universelle menneskerettighetene globalt.

De universelle menneskerettighetene skal gjelde for alle, uansett kjønn, religion, etnisitet, nasjonalitet, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Norge skal være en pådriver i å fremme rettigheter knyttet til likestilling og likeverd. Høyre vil støtte tiltak som sikrer enkeltindividers muligheter til bedre helse, seksuelle og reproduktive rettigheter, rent vann og tilgang til energi.

Menneskerettighetene er i økende grad under press internasjonalt. Det er bekymringsfullt at rettsstaten står svakt i mange land. Handlingsrommet for det sivile samfunn og for menneskerettighetsforkjemperne er svekket mange steder. I tillegg ser vi stater som begår overgrep mot sin egen befolkning og forfølger minoriteter. Utviklingen krever at vi styrker innsatsen for å forsvare og fremme menneskerettighetene.

Høyre vil:

- Arbeide for et effektivt FN der menneskerettighetene gis prioritet på tvers av organisasjonen, og får en høyere andel av de samlede ressursene.
- Arbeide for at Norge skal gå i front internasjonalt i kampen for kvinners rettigheter og likestilling.
- At det skal stilles tydelige krav til mottagere av norsk bistand om vilje til å fremme menneskerettigheter, demokrati og rettsstatsutvikling.
- Fremme det internasjonale arbeidet for å sikre like rettigheter og likebehandling for LHBTIQ-personer.
- Være pådriver internasjonalt i kampen mot barneekteskap og tilby bistand til utvikling av juridisk rettsvern mot tvangsekteskap og opplysningsvirksomhet for å få foreldre til å slutte med slik frihetsberøvende praksis.
- Arbeide for å nå FNs bærekraftsmål og utarbeide en plan for hvordan Norge kan nå disse målene.
- Trappe opp arbeidet internasjonalt for å sikre seksuelle og reproduktive rettigheter og muligheter for familieplanlegging.

Innovasjon i nordområdene

Høyre vil utvikle nordområdene som vårt viktigste utenrikspolitiske interesseområde og skape innovasjon og bærekraftige arbeidsplasser i nord.

Nordområdene er Norges viktigste utenrikspolitiske interesseområde. De tre nordligste fylkene har rike naturressurser, og må utvikles til å bli en av Norges mest nyskapende regioner. Nordområdene skal preges av stabilitet, innovasjon og jobbskaping.

Nordområdepolitikken handler om en god og helhetlig regionalpolitikk. Nord-Norge og Svalbard må ha lokalsamfunn, byer, aktører og strukturer som medvirker og påvirker aktiviteten knyttet til de nasjonale ressursene som ligger i nordområdene. Attraktive byer og lokalsamfunn er viktig for å utnytte de ressursene som finnes i nordområdene.

Høyre vil føre en nordområdepolitikk der målet er å skape verdier og arbeidsplasser gjennom de rike naturressursene i nord. Fiskeri, havbruk, mineralnæring, turisme og olje- og gassindustri er alle eksempler på næringer som gir en industriell utvikling av nordområdene. Industriell næringsvirksomhet er i vesentlig grad med på å trygge nordområdene og arbeidsplassene i nord. Innovasjon og utvikling skal skje på en miljømessig, sosial og

økonomisk bærekraftig måte. Målet er å sikre nasjonal verdiskaping samt opprettholde norsk suverenitet.

Internasjonalt samarbeid, folk-til-folk-samarbeid, et regionalt perspektiv og ivaretagelse av urfolkets rettigheter er av særlig betydning for utviklingen av nordområdene. Internasjonale verneinitiativer må ikke få begrense mulighetene for en fortsatt bærekraftig utnyttelse av ressursene i nordområdene og Arktis.

Høyre vil:

- At Norge skal være den fremste arktiske nasjon på innovasjon og forvaltning av ressursene både på land og i havet.
- Styrke utviklingen av attraktive byer og lokalsamfunn i nordområdene for å sikre tilgang på kompetent arbeidskraft og styrke regionens konkurransekraft.
- Utarbeide en samlet nasjonal strategi for oppbygging av strukturer og innsats i nordområdene. Formålet er å skape nasjonal vekst, utvikling og arbeidsplasser i nord.
- At Norge skal ta en ledende rolle i å fremme den blågrønne økonomien og forvaltningen av ressursene i havet på en bærekraftig måte.
- At norsk bosetning og aktivitet som omfatter næring, kunnskap, forvaltning og kultur, skal danne grunnlaget for videre utvikling på Svalbard. Det er vårt mål at det skal være en diversifisert næringsstruktur og aktivitet på Svalbard.
- At nordområdene skal være en fredelig og stabil region. Det skal sikres gjennom internasjonalt samarbeid og gjennom sivil og militær tilstedeværelse og aktivitet.
- At Norge fortsatt skal ha en lederrolle innen forskning, bekjempelse, oppsamling og håndtering av marint avfall.

Streng asylpolitikk, god integrering

Høyres mål er en streng, rettferdig og forutsigbar asylpolitikk, i tråd med internasjonale konvensjoner og i samarbeid med andre land.

Europa opplever en historisk stor tilstrømning av flyktninger og migranter. Migrasjonen er internasjonal, og kan bare håndteres ved et omfattende samarbeid mellom mange land. Høyre ønsker å styrke det internasjonale samarbeidet for å sikre den felles europeiske yttergrensen, sørge for en rettferdig fordeling av flyktninger med beskyttelsesbehov og forhindre at sårbare grupper legger ut på flukt.

Norge har plikt til å hjelpe mennesker i nød og til å gi beskyttelse mot forfølgelse. Asylinstituttet er et meget viktig verktøy for å gi beskyttelse til mennesker som er reelt truet. For å forhindre misbruk må det føres en streng, men rettferdig praksis. Det innebærer en konsekvent linje som gjør at færre grunnløse asylsøkere kommer til landet, og at de som søker asyl, får sine søknader behandlet raskt. Anledningen til å trenere hjemsendelse etter avslag må begrenses.

Høyre vil:

- Ha en streng, rettferdig og forutsigbar flyktning- og asylpolitikk som begrenser grunnløse asylsøknader til Norge.
- Overholde de internasjonale konvensjoner som Norge er forpliktet av for mottak av asylsøkere.
- Bruke norsk bistand og nødhjelp for å avhjelpe situasjonen i flyktnings og asylsøkeres hjemland og nærområder.

- Legge til rette for at høykvalifisert arbeidskraft, også fra land utenfor EØS-området, kan ansettes i Norge.
- Norge skal gi flyktningstatus til personer som oppfyller kravene i FNs flyktningkonvensjon, og gi øvrige asylsøkere med rett til opphold subsidiær beskyttelse.
- Styrke samarbeidet med andre europeiske land for å forhindre inhumane fluktruter og irregulær migrasjon og bekjempe menneskesmugling.
- Støtte en bærekraftig fordeling av asylsøkere til Europa gjennom Dublin-avtalen.
- Sørge for rask retur av grunnløse asylsøkere og personer som oppholder seg ulovlig i Norge, til deres opprinnelsesland.
- Heve kompetansen på LHBTIQ+ i hele asylkjeden og sørge for trygge opphold på asylmottak.
- Foreta innstramninger i utlendingslovgivningen slik at det blir mindre attraktivt å sende enslige mindreårige asylsøkere uten behov for beskyttelse til Norge.
- Stramme inn regelverket for familiegjenforening.
- Tilpasse UDIs og politiets behandlingsskapasitet i takt med ankomsttallene for å sikre kortest mulig ventetid.
- Sikre effektive metoder for alders- og identitetsavklaring og sørge for effektiv håndhevelse av kravet i utlendingsloven om at asylsøkere skal bidra til å avklare sin egen identitet.
- Reagere mot land som nekter å ta imot sine egne borgere, gjennom å revurdere Norges bistand til disse landene.
- Vurdere å innføre foreldelsesfrist i statsborgerskapsaker
- Styrke arbeidet for å hindre at barn forsvinner fra mottak.

Sikre og skape arbeidsplasser

Det viktigste målet for Høyres økonomiske politikk er å ivareta og skape flere lønnsomme jobber i privat sektor for å sikre vår felles velferd.

Vår felles arbeidsinnsats er grunnlaget for både privat og offentlig velferd. Å ha en jobb sikrer inntekt og velferd for den enkelte, familiene og samfunnet. Å skape flere nye jobber er derfor det viktigste målet for den økonomiske politikken.

Det skal lønne seg å jobbe. Verdier må skapes før de kan brukes. Veksten i økonomien må derfor være sterk i privat sektor. De som satser og skaper muligheter for seg selv og andre gjennom kreativitet og innsatsvilje, må oppmuntres, og de må få høste resultatene av sitt arbeid. Det å ha en jobb å gå til er den sikreste vei for å unngå fattigdom. Derfor vil Høyre jobbe for at de som kan delta i arbeidslivet, skal ha mulighet til det. Vi må erstatte tapte arbeidsplasser i privat sektor med nye, lønnsomme arbeidsplasser i privat sektor.

Frie markeder er viktig for å sikre maktspredning i samfunnet, og bidrar til innovasjon i både offentlig og privat sektor. En velfungerende markedsøkonomi forutsetter klare regler mot misbruk av markeds- og myndighetsmakt. Staten har en dominerende eierposisjon i norsk næringsliv, og Høyre ønsker å sikre et sterkere og mer spredt privat eierskap enn i dag. Høyre vil begrense veksten i offentlige utgifter og føre en skattepolitikk som stimulerer til investering, privat innsats og privat eierskap.

Høyre vil legge til rette for et variert næringsliv som gir Norge flere ben å stå på og flere arbeidsplasser. Vi vil føre en industri- og næringspolitikk som utnytter Norges naturgitte forutsetninger og sterke teknologi- og kompetansemiljøer. Politikken skal bidra til innovasjon, større verdiskaping og nye, lønnsomme arbeidsplasser. Høyre vil redusere byråkratiet og forenkle og fjerne regelverk for å legge til rette for økt verdiskaping.

Norge skal omstilles til et lavutslippssamfunn innen 2050. Det kan legge grunnlaget for nye grønne arbeidsplasser og styrke Norges konkurransevne. Gjennom offentlige innkjøp, grønne skatter, avgifter, reguleringer og virkemidler som fremmer teknologisk utvikling, vil Høyre utløse grønn vekst og skape et større marked for miljøvennlige produkter og tjenester.

Trygg økonomisk styring

Høyre vil føre en ansvarlig økonomisk politikk som sikrer god konkurransekraft, høy sysselsetting og bærekraftig vekst.

Høyre vil føre en skattepolitikk som gir et bredest mulig skattegrunnlag. Alle med skatteevne skal betale skatt. Skatteinntektene er avgjørende for å finansiere vår felles velferd. Skatte- og avgiftssystemet må legges til rette for vekst og verdiskaping. En effektiv og velfungerende offentlig forvaltning og god infrastruktur er viktig for samfunnet og norsk økonomi, og er et konkurransefortrinn for norsk næringsliv.

Høyre vil ha en bedre rolledeling mellom offentlig og privat sektor, der det offentlige i større grad vet å spille på og dra nytte av innovasjonsevnen i privat sektor. Høyre vil forvalte Statens pensjonsfond utland i et generasjonsperspektiv. Det innebærer at uttakene fra

fondet må sees i sammenheng med forventet avkastning over tid og gradvis fases inn i norsk økonomi, og at uttak må benyttes til å investere for fremtiden.

Høyre vil:

- Føre en ansvarlig politikk som gir økonomisk handlingsrom for fremtidige generasjoner.
- Forbedre konkurransekraften, begrense veksten i offentlig sektor og legge til rette for nye lønnsomme arbeidsplasser i privat sektor.
- Ikke la statens utgifter over tid vokse raskere enn resten av fastlandsøkonomien.
- Effektivisere offentlig sektor og la private aktører bidra mer der det kan gi merverdi for samfunnet.
- Ha moderate lettelser i det samlede skatte- og avgiftsnivået og sikre et bredt skattegrunnlag der alle med skatteevne bidrar.
- At skattesystemet skal legge til rette for verdiskaping, nye jobber, sosial mobilitet og et mer miljøvennlig samfunn.
- At uttak fra Statens pensjonsfond utland skal være tilpasset situasjonen i norsk økonomi, fondets bærekraft og finansieringen av offentlige velferdstjenester på sikt.

Arbeidsplasser, eierskap og entreprenørskap

Høyre fører en politikk for å skape flere nye og lønnsomme arbeidsplasser i privat sektor. Vårt mål er at alle som kan jobbe, skal få mulighet til å jobbe.

Utdannelse, forskning og innovasjon er viktig for å bidra til trygge arbeidsplasser, omstilling og aktivitet. Utdannelsessystemet må gi mulighet for alle til å realisere sine ambisjoner og bidra til god og relevant kompetanse for samfunnet. Høyre vil satse på forskning og på gode rammebetingelser for gründere og innovatører. Et godt skattesystem stimulerer til arbeid og innsats. Det skal lønne seg å jobbe. Høyre vil ha et lavere skatte- og avgiftsnivå for familier og enkeltpersoner.

Små og mellomstore bedrifter står for en stor del av norsk sysselsetting og verdiskaping. Lokale eiere gir stabile arbeidsplasser og maktspredning i samfunnet. Sterke og mangfoldige private eierskapsmiljøer er viktig for å utvikle lønnsomme og bærekraftige bedrifter og næringsklynger. Høyre mener lokalt norsk eierskap av lokale norske arbeidsplasser gir trygghet for arbeidsplassene. Det er derfor viktig å jobbe for bedre rammevilkår og forutsigbarhet for norske eiere. Høyre mener det skal være enkelt å starte opp og drive bedrifter, og vil bidra til det gjennom å stimulere tilgangen på kvalifisert kapital og kompetanse, og gjennom offentlige virkemidler og reguleringer som bidrar til vekst, skape verdier og konkurransedyktige bedrifter.

Høyre vil:

- Gjennomføre skattereformen med lavere skatt for bedrifter og personer, for å sikre omstilling, vekst og flere arbeidsplasser.
- At beskatningen av bedrifter og eierskap skal være konkurransedyktig med sammenlignbare land for å trygge jobbene og stimulere til at det skapes nye.
- Redusere og fase ut formuesskatten på arbeidende kapital for å styrke norsk eierskap til norske arbeidsplasser, samt øke bunnfradraget og på lengre sikt fjerne formuesskatten.

- Øke det private eierskapet i statlige selskaper der det er riktig for selskapet og samfunnet, og sikre at hovedkontorfunksjoner i strategisk viktige selskaper forblir i Norge.
- Motivere til investeringer i nye bedrifter og arbeidsplasser ved å gi fradrag i skatt for investeringer i oppstartsselskaper.
- Styrke ordningen med gunstig skattemessig behandling av kjøp av aksjer i ens egen bedrift.
- Legge til rette for at flere kan bli medeiere i egen bedrift blant annet ved å endre reglene for opsjonsbeskatning.
- Sikre likebehandling av private og offentlige aktører når det offentlige konkurrerer i et åpent marked.
- Legge til rette for at flere starter egen bedrift.
- Videreføre SkatteFUNN og styrke den offentlige, næringsrettede forskningsinnsatsen og legge til rette for at veien fra idé til bedrift blir kortere.
- Gjennomgå resultater og virkemidler for innovasjon og næringsutvikling.
- Tilpasse åpningstidene i handelsnæringen bedre til tiden når forbrukerne ønsker å handle.
- At offentlige innkjøp skal bidra til innovasjon og miljøvennlige løsninger, gjennom for eksempel anbudskrav og utviklingskontrakter.
- Styrke entreprenørskapsprogrammer og integrere entreprenørskap bedre i hele utdanningsløpet, med mål om at flere starter egen bedrift.
- Legge til rette for flere næringsklynger og utvikle en nasjonal strategi for å tiltrekke internasjonale selskapers forsknings-, utviklings- og hovedkontorfunksjoner.
- Gjennomgå rettighetene for selvstendig næringsdrivende og frilansere for å gjøre det enklere å starte egen virksomhet.
- Gi selvstendig næringsdrivende betydelig bedre muligheter til pensjonssparing på linje med arbeidstagerne.
- Utrede utvidelse av sosiale ordninger for personer som starter egen bedrift.
- Sørge for automatisert fortolling ved import av utenlandske varer.
- Heve inntektsgrensen for elev- og ungdomsbedrifter og forenkle overgangen til fast virksomhet/bedrift.
- Styrke forbrukernes rettigheter og arbeidet mot svindel og ulovlig markedsføring.
- Tillate salg av sterkøl (opp til 5,5 prosent) i butikk.

Industri og næringsliv for fremtiden

Høyres mål er å skape nye arbeidsplasser og nye verdier basert på norsk teknologi, kompetanse, kapital og Norges unike tilgang på naturressurser og råstoff.

Norge har sterke forsknings- og teknologimiljøer, en høyt utdannet og omstillingsdyktig befolkning og rike naturressurser. De må brukes for å videreutvikle et mangfoldig og teknologidrevet næringsliv som gir landet flere ben å stå på, og som skaper nye, lønnsomme arbeidsplasser for fremtiden.

Norge har store muligheter med marine og maritime miljøer. Norsk landbasert industri har vært igjennom store omstillinger, og er konkurransedyktig takket være kompetente ansatte, ny teknologi og effektive løsninger. Industrien må sikres gode rammevilkår.

Havnasjonen Norge

Høyres mål er å sikre at Norge også i fremtiden er en maritim stormakt, og utnytte de store mulighetene i fiskeri- og sjømatnæringen.

Norges maritime næringsklynge er verdensledende. Gode rammevilkår, forskning og teknologiutvikling kan bidra til vekst og styrket konkurransekraft for denne sektoren. Norge har et stort potensial innenfor grønn skipsfart som må realiseres, og Norges rolle som global skipsfarts- og offshore-nasjon må ivaretas og videreutvikles.

Fiskeri- og havbruksnæringene er blant de viktigste fremtidsnæringer for Norge. En bærekraftig vekst innen disse sektorene vil skape lønnsomme arbeidsplasser i alle deler av landet. Høyre vil videreføre arbeidet med stabile og gode rammevilkår som bidrar til bærekraftig vekst og verdiskaping innenfor forsvarlige rammer, rammer som også sikrer viktige miljø- og naturverdier.

Høyre vil sikre god markedsadgang og forutsigbar konsesjonspolitikkk fordi dette er viktig for den videre vekst innenfor fiskeri- og oppdrettsnæringen. Å sikre fiskeindustrien jevn råstofftilgang gjennom året er grunnleggende for å opprettholde og videreutvikle konkurransekraften til og verdiskapingen i norsk sjømatindustri, enten den foregår til sjøs eller på land. Havet inneholder også biologiske ressurser som kan gi økt verdiskaping innen produksjon av biodrivstoff, kjemikalier, medisiner og andre samfunnsnyttige produkter. Også havbunnens mulige mineralrikdom kan gi betydelig verdiskaping. Forskning og utviklingsarbeid vil gjøre det mulig å utnytte mer av det enorme potensialet på havets bunn.

Høyre vil:

- Bidra til at flere norske skip bruker norsk flagg, gjennom å opprettholde dagens rederibeskatning, lovfestet konkurransedyktig nettolønnsordning, et kundeorientert Sjøfartsdirektorat og konkurransedyktige skipsregistre.
- Sikre en bærekraftig forvaltning og vekst i fiske- og oppdrettsnæringen.
- Arbeide for en best mulig markedsadgang for norsk sjømatnæring.
- Innrette forskningsmidler og incentiver for å ta ut potensialet innen havnæringene
- Utvikle en sterk norsk havklynge gjennom å stimulere til økt samhandling og teknologioverføring mellom de havbaserte næringene.
- Satse på infrastruktur og laboratorier for forskning og utvikling som er innrettet på å styrke havnæringens konkurransekraft og innovasjon, og for å gi Norge økt kunnskap om miljø- og ressursituasjonen i havet.
- Stimulere til grønn vekst for norsk maritim næring og økt bruk av miljøteknologiske løsninger samt alternativt drivstoff for skip, og legge til rette for at vi også i fremtiden er en ledende sjøfartsnasjon med en stor norsk flåte.
- Øke fleksibiliteten for fiskerne og fiskeindustrien, blant annet gjennom kvotestruktur, regionalisering av leveringsplikten og opphevelse av bearbeidingsplikten.
- Legge til rette for en norsk havbunnsmineralnæring.
- Sikre tilgangen på godt kvalifisert personell til norsk marin og maritim næring.
- Bidra til at fiskeindustrien får handelspolitiske og industrielle rammevilkår med et tydelig verdikjedeperspektiv som sikrer lønnsomhet, økt produktutvikling og videreforedling.

- Sørge for at marine næringer har forutsigbar råstofftilgang, som også legger mer til rette for helårlig videreforedling av råstoff i Norge.
- Forenkle, effektivisere og modernisere byråkrati og regelverk i havbrukssektoren.
- Vurdere en samordning av de ulike sektormyndighetene innenfor skipsfart, fiskeri og havbruk for å sikre en helhetlig forvaltning av de marine ressursene.
- Stimulere oppdrettsnæringen til å bli fossilfri.
- Forenkle kravene til stedegen fisk i landbasert fiskeoppdrett.

Grønn vekst innen bio- og sirkulærøkonomi

Høyres mål er å skape grønn vekst som er bærekraftig og lønnsom, som reduserer klimagassutslipp og bruker ressursene mer effektivt.

Grønn vekst handler om å gjøre det mer lønnsomt å skape verdier på en miljøvennlig måte. I fremtidens lavutslippssamfunn må vi lykkes med å kombinere verdiskaping med bærekraft i produksjon og i forbruk av varer og tjenester. Norge har tilgang til store biomasseressurser og et godt utgangspunkt for å ta en betydelig rolle innen deler av bionæringene og utvikle næringspotensialet. Bedre ressursutnyttelse og energieffektivisering bidrar til betydelige utslippsreduksjoner, samtidig som det øker lønnsomheten i produksjonen. Å utnytte ressursene bedre kan gi store gevinster for miljøet, økonomien og samfunnet. I bioøkonomien legges det til grunn at ressurser fra én prosess benyttes som innsatsfaktorer i en ny, med mål om full ressursutnyttelse av råvarer og restråstoff. Dette danner en «sirkulær økonomi» der ressursene utnyttes maksimalt.

I en sirkulær økonomi er også avfall en vekstindustri med stort potensial for verdiskaping og nye arbeidsplasser. Avfall er en ressurs som kan gjenvinnes, gjenbrukes og omdannes til nye ressurser. Grønn vekst handler også om å erstatte fossile innsatsfaktorer med fornybare. De fornybare biologiske ressursene kommer fra jord, skog og hav, og kan være korn, kjøtt, planter som energivekster og tømmer, villfisk, oppdrettsfisk, krepsdyr, skjell eller alger som plankton og tare. Norge har gode forutsetninger for å videreutvikle en høyverdiproduksjon basert på biologiske ressurser fra jordbruk, skogbruk, fiskeri og havbruk samt industri, blant annet gjennom teknologioverføring fra andre næringer og satsing på biobaserte produkter og tjenester. Bioenergi fra skogsråvarer gir store muligheter for klimanøytralt drivstoff til bilparken.

Høyre vil:

- Legge til rette for utvikling av nye produkter, prosesser og teknologier for produksjon av biobaserte produkter.
- Sikre at havbruk drives miljøvennlig og bærekraftig.
- Forsterke innsatsen for å redusere klimautslippene i landbruket.
- Sørge for forutsigbare og gode rammebetingelser for bærekraftig skogbruk og forvaltning for å øke avvirkningen og videreforedlingen av skog, slik at en større andel av tilveksten tas ut i verdiskapende virksomhet og gir grunnlag for arbeidsplasser.
- Stille strengere krav til utsortering av biologisk og våtorganisk avfall fra husholdninger, offentlig sektor og industri.

- Gjennomgå rammevilkårene for avfallsnæringen for å sikre bedre ressursutnyttelse, god samfunnsnytte og høyere verdiskaping i avfallsbransjen.
- Legge til rette for at det kan bygges flere skogsbilveier, og at offentlige veier oppklassifiseres til dagens behov, samt legge til rette for mer skogplanting og -skjøtsel.
- Gjennomgå konsesjoner og arealprosesser for å sikre forutsigbarhet og raskere avklaringer.
- Arbeide for mer bruk av tre i private og offentlige nybygg.
- Ha et livssyklusperspektiv på produksjon, bruk og utfasing av produkter.
- At det offentlige virkemiddelapparatet i sterkere grad innrettes slik at det utløser potensialet for tverrsektorielt samarbeid.
- Ha en gjennomgang av tilsynsordningene rundt de naturressursbaserte næringene.
- Sørge for forutsigbare og stabile rammebetingelser for fornybart drivstoff og energibærere.
- Legge til rette for storskalaproduksjon av avansert biodrivstoff, blant annet gjennom å øke omsetningskravet..
- Utvikle et sterkt hjemmemarked for fornybare og biobaserte produkter.
- Bidra til risikoavlastning i oppstarts-, pilot- og demoanlegg.
- Stimulere til produksjon av biodrivstoff i Norge.

Kraftnasjonen Norge

Høyres mål er at Norge skal fortsette å være en foregangsnasjon innenfor miljøvennlig produksjon og forbruk av fornybare energiformer.

Norge er rikt på energiressurser, og Høyre vil bidra til at Norge forblir en foregangsnasjon innenfor miljøvennlig produksjon og forbruk av vannkraft, vindkraft, bioenergi og andre fornybare energiformer. Den store regulerbare vannkraften vil fortsatt være ryggraden i energisystemet vårt. Vannkraftproduksjonen er viktig for norsk verdiskaping, og gjør at vi opprettholder forsyningssikkerheten i det norske og nordiske kraftsystemet.

Høyre mener Norges rene, fornybare kraftproduksjon må brukes til å legge til rette for mer kraftforedlende virksomhet i Norge og økt kraftutveksling med Europa. Den norske vannkraftshistorien går tilbake til slutten av 1800-tallet, og mange anlegg er bygget fra starten av 1900-tallet frem til slutten av 1980-tallet. Det er fortsatt et stort potensial for å øke vannkraftproduksjonen gjennom blant annet oppgradering av eldre kraftverk og skånsom utbygging av nye.

Store regulerbare vannkraftverk bidrar til forsyningssikkerhet gjennom hele året, og gjør kraftsystemet robust. Regulerbar energiproduksjon vil bli enda viktigere i fremtiden, både fordi vi får en høyere andel ikke-regulerbar produksjon og større effektsvingninger på forbrukersiden, blant annet som følge av lading av elbiler og utvikling av smarte nett. Samtidig bidrar små kraftverk til lokal verdiskaping; de gir en betydelig kraftproduksjon, og er viktige for grunneierne.

Konsesjonsordningene har stor økonomisk betydning for kommunesektoren. Formålet med konsesjonsordningene er å sikre vertskommunene en andel av verdiskapingen som vannkraftutbygging gir opphav til når de bidrar gjennom avståelse av naturressurser.

Høyre vil sikre at hele landet får inntektene fra vannkraftressursene våre. Statkraft er Europas største produsent av fornybar energi, og har et betydelig potensial for å vokse videre internasjonalt. Delprivatisering av selskapets utenlandsvirksomhet vil gi selskapet økonomisk fleksibilitet, forutsigbarhet og nye eierimpulser. Det er en forutsetning for delprivatisering at selskapets norske vannkraft forblir i offentlig eie.

(Les mer om fornybar energi under kapitlet om bærekraftig fremtid.)

Høyre vil:

- Åpne opp for utbygging i nye vassdrag for å sikre tilgang til ren og fornybar energi.
- Tillate skånsom kraftutbygging i vernede vassdrag uten at det forringer verneverdiene.
- Sikre gode rammebetingelser for investering og utvikling av eksisterende og nye vannkraftverk.
- Gjøre det enklere å koble på egenprodusert energi gjennom strømmettet.
- Delprivatisere Statkrafts utenlandsvirksomhet for å gi selskapet forutsigbarhet og finansiell fleksibilitet til å forsterke satsingen på fornybar energi internasjonalt, samtidig som selskapets norske vannkraft forblir i offentlig eie.
- Utarbeide en helhetlig strategi for hvordan potensialet for opprustning og utvidelse av vannkraftverk kan realiseres, og gjennomgå dagens skatteregler.
- Legge til rette for hydrogensatsing i Norge.
- Beholde dagens konsesjonsordninger for vannkraft.
- Sikre offentlig kontroll over vannkraftressursene gjennom konsesjonsbestemmelser og skatteregler som sikrer fellesskapets interesser. Dagens konsolideringsmodell, som innebærer at nye konsesjoner kun skal gis til selskaper der det offentlige eierskapet er minst to tredjedeler, skal legges til grunn for eierskap til vannkraftverk.

Fremtidens olje- og gassnæring

Høyres mål er å sikre forutsigbare og fremtidsrettede rammebetingelser for norsk olje og gass.

Olje- og gassressursene har gitt Norge store inntekter og ført til betydelig verdiskaping. Disse ressursene vil fortsette å være viktige for Norge i mange år fremover. Kontinuerlig og forsterket forskningsinnsats samt kompetanse- og teknologiutvikling vil være viktig for å opprettholde næringens konkurranseevne i fremtiden. Det vil også sikre en samfunnsøkonomisk, effektiv og miljøvennlig forvaltning av petroleumsressursene til gode for det norske samfunnet. *(Les mer om olje og gass under kapitlet om bærekraftig fremtid.)*

Høyre vil:

- Sikre petroleumsnæringen stabile og forutsigbare rammevilkår som gir aktivitet i hele landet.
- Videreutvikle petroleumsvirksomhet i lovende områder i Barentshavet med strenge krav til miljø, sikkerhet og beredskap og til sameksistens med fiskeri og andre næringer.

- Vurdere skattemessige tiltak og andre ordninger som kan bidra til å øke konkurransen og dermed gi en høyere utnyttelsesgrad av alle lønnsomme ressurser på felt i drift og på nærliggende marginale felt på norsk sokkel.
- Øke utvinningsgraden på norsk sokkel ved å stille krav om en plan for økt utvinning ved fornyelse av konsesjonene.
- Sørge for at norsk petroleumsindustri fortsatt skal være verdensledende på helse, miljø og sikkerhet.
- Sikre en god oljevernberedskap, i samarbeid med private aktører.
- Konsekvensutrede Nordland VI og VII og Troms II.

Industri, mineraler og bergverk

Høyre vil legge til rette for bærekraftig fornyelse av norsk industri og forsvarlig utvinning av mineraler og drift av bergverksindustri.

Norge har en stolt og lang industrihistorie. Den tradisjonelle industrien gjennomgår grunnleggende endringer som følge av rask og omfattende bruk av teknologi, slik som roboter, automatisering, 3D-printing og sensorteknologi. Endringstakten øker kraftig og stiller krav til lønnsomhet, kompetanse og evne til omstilling.

Norge har mange fortrinn som gir muligheter for vekst. Vi har en kultur og tradisjon for omstilling og innovasjon, en godt utdannet befolkning som er tilpasningsdyktig, en lav terskel for å ta i bruk teknologi, inkluderende strukturer og god tilgang på naturressurser og ren energi. For å lykkes må vi ha internasjonalt konkurransedyktige betingelser, satse på kunnskap, forskning og innovasjon, støtte bedriftene i den voldsomme endringstakten som kreves, samarbeide og dele kompetanse, fremme internasjonalisering og eksport og ha tilgjengelig kapital til investeringene.

Mineralnæringen er en viktig bidragsyter til dagens og fremtidens produkter, og Høyre vil legge til rette for økt mineralproduksjon i Norge innenfor strenge miljøkrav.

Høyre vil:

- Sikre industrien tilgang til relevant kompetanse og styrke den offentlige, næringsrettede forskningsinnsatsen for å bidra til at industrien utvikler ny miljøteknologi og kostnadseffektive løsninger.
- Videreføre CO₂-kompensasjonsordningen for industrien.
- Sikre konkurransekraften til norsk industri gjennom stabile rammevilkår, tilgang til eksportmarkeder og forutsigbar tilgang på kraft.
- Videreføre NO_x-fondet og etablere et CO₂-fond for næringslivet som kan bidra til å redusere klimagassutslippene i tungtransporten og skipsfarten.
- Utnytte næringspotensialet ved bruk av CO₂ som innsatsfaktor i industrielle prosesser og etablere en verdikjede for håndtering av CO₂ i industrien.
- Støtte etablering av testsentre som norske bedrifter kan benytte seg av gjennom å styrke infrastruktur og utstyr til forskningen.
- Støtte etablering av et toppindustrisenter som skal bidra til at metoder, kompetanse og kunnskap kan utveksles bedre mellom små og store bedrifter, slik at Norge fortsetter å levere industriprestasjoner i verdensklasse.
- Øke kravene til miljø sikkerhet og bærekraft. Målet er størst mulig verdiskaping innen bærekraftige rammer.

- Bidra til at bedrifter utvikler og tar i bruk miljø- og klimavennlig teknologi gjennom å støtte flere storskala pilot-/demoanlegg.
- Øke kartleggingen av norske mineralressurser både til lands og på havbunnen, og legge til rette for økt utvinning gjennom å sikre forutsigbare og kunnskapsbaserte planprosesser.
- Bidra til økt samhandling mellom kunnskapsmiljøer som kan sikre bærekraftige løsninger for avgangsmasser fra mineralindustri på land og sjø.
- Tillate sjødeponi med strenge krav til en sikker miljøovervåking.
- Etablere en vekststrategi for at norsk næringsliv kan bli mer eksportrettet.

Digitale muligheter og delingsøkonomi

Høyres mål er å legge til rette for teknologiutvikling og nye forretningsmodeller som skaper nye arbeidsplasser og verdier for samfunnet.

Teknologiutviklingen innebærer utfordringer, men også nye, store muligheter. Gjennom å automatisere arbeidsprosesser i eksisterende næringsliv, ta i bruk nye teknologier og etablere nye bedrifter basert på helt nye forretningsmodeller kan vi sikre lønnsomhet, nye arbeidsplasser og nye innovative løsninger.

Delingsøkonomien kan føre til at vi bruker ressurser smartere og bedre, men utfordrer samtidig eksisterende forretningsmodeller og organiseringen av arbeidslivet. Høyre vil legge til rette for nye forretningsmodeller, men samtidig sikre rettferdig konkurranse gjennom å oppdatere reguleringer av eksisterende bransjer i tillegg til effektivt å regulere nye aktører.

Høyre vil:

- Modernisere regelverket for å sikre at nye digitale plattformer innen delingsøkonomi kan tas i bruk.
- Arbeide aktivt for like konkurransevilkår på tvers av landegrensene i den digitale økonomien, blant annet ved å være en pådriver for EUs digitale indre marked.
- Gjøre det enklere for privatpersoner og bedrifter å betale skatt og merverdiavgift for tjenester de kjøper og leverer.
- Fjerne hindringer for å fremme digitale forretningsmodeller som bidrar til ny næringsvirksomhet og nye arbeidsplasser.
- Legge til rette for nye forretningsmodeller i delingsøkonomien gjennom effektiv regulering som fører til rettferdig konkurranse mellom nye og eksisterende aktører.
- Legge til rette for at norsk næringsliv får utnyttet potensialet ved digitalisering.
- Gjøre flere offentlige data tilgjengelige, slik at bedrifter kan ta i bruk dataene til å lage nye tjenester og arbeidsplasser.
- Erstatte dagens antallsbegrensning i drosjenæringen med en ordning som sikrer mer konkurranse, gode transporttilbud i distriktene og sjåfører med god vandel.

Helsenæringen som fremtidig verdiskaper

Høyre ønsker å legge til rette for en vekstkraftig helsenæring som er internasjonalt konkurransedyktig, og som bidrar til nasjonal verdiskaping.

Verden står overfor store, globale utfordringer når det gjelder å legge til rette for god helse på en bærekraftig måte. Biovitenskapene og bioteknologien kan gi viktige bidrag til nye eller

forbedrede tjenester, industrielle prosesser og energiproduksjon. Utfordringene knyttet til den økende andelen av eldre og økningen i folkesykdommer som kreft og demens blir store. Helsenæringen blir et viktig svar på helse- og omsorgsutfordringene de neste tiårene.

Høyre vil:

- Sikre enklere adgang til og bedre utnyttelse av helsedata og biobanker.
- Legge til rette for at helseklyngene blir motor for omstilling og teknologioverføring i næringslivet.
- At helseforetakene skal samarbeide med helsenæringen ved etablering av nye sykehus og helseklynger.
- Sørge for at det utarbeides en vekststrategi for helseindustrien i Norge.
- Sørge for at innovasjonspotensialet ved kliniske studier i helseforetakene utnyttes bedre.

Nye muligheter innen bioteknologien

Høyre vil fremme mulighetene til å bruke bioteknologi innen forskning, medisin og næring gjennom en konkurransedyktig regulering basert på et etisk forsvarlig rammeverk.

Bioteknologi gir store muligheter innen fiske, oppdrett, havbruk, farmasi, prosessindustri og medisinsk teknologi, og er en del av løsningen til de utfordringene verden står overfor i dag, enten det dreier seg om klima, sykdom, fattigdom eller kamp om ressurser. De siste årene er nye DNA-teknikker blitt brukt til å utvikle flere nye typer planter med et bredt spekter av egenskaper.

I bioøkonomien bruker man bioteknologi til å foredle biomasse fra planter eller mikroorganismer til energi, mat og ulike produkter på en miljøvennlig måte. Innen medisinsk forskning har Norge allerede en solid posisjon, og Høyre ønsker å føre en politikk som gjør at bioteknologisk og farmakologisk forskning og industri kan bygges opp og videreutvikles i Norge.

Bioteknologien stiller oss overfor store etiske utfordringer, som gjør at Høyre ønsker mer forskning for å gi et kunnskapsbasert grunnlag for å velge å ta teknologien i bruk, og et etisk forsvarlig rammeverk.

Høyre vil:

- Ha en internasjonalt konkurransedyktig regulering av bioteknologi i Norge basert på et etisk forsvarlig rammeverk.
- Knytte forskningsmiljøene innen de ulike profesjonene sammen.
- Styrke stamcelleforskningen på stamceller fra fødte mennesker.

Levende landbruk

Høyre vil gi hver enkelt bonde bedre muligheter til å skape egen inntekt og utnytte eiendommens potensial.

Jordbruket er viktig for matproduksjon, bosetting og ivaretagelse av kulturlandskapet. Høyre ønsker å skape et levedyktig jordbruk gjennom å legge til rette for økt matproduksjon og lønnsom drift i hele landet. Jordbrukspolitikkenes viktigste oppgave er å øke matproduksjonen, som igjen gir bonden som selvstendig næringsdrivende muligheter til å skape sin egen inntekt. Det skal lønne seg å investere i effektiv gårdsdrift. Jordbrukets rammebetingelser må i større grad bidra til at investeringer til økt produksjon og lokal råvareforedling også kan gi grunnlag for turisme og et større varesortiment.

Norge har en av verdens beste og reneste matproduksjoner, med lite bruk av sprøytemidler og antibiotika. Det gir oss unike konkurransefortrinn som det er viktig å ta vare på og videreutvikle som grunnlag for en konkurransekraftig norsk jordbrukssektor.

Med gode politiske rammebetingelser og en skrittvis omstilling kan lønnsomheten i norsk matproduksjon styrkes. Høyres politikk er å ruste norsk jordbruk best mulig for økt konkurranse med internasjonale aktører. Høyre vil sikre norsk matproduksjon også ved nye internasjonale handelsvilkår. Et aktivt landbruk og skogbruk, med beitebruk, avvirkning og tilrettelegging for turisme kan opprettholde åpne landskap og tradisjonsrike kulturlandskap. En stor andel av norsk artsmangfold avhenger av beitebruk, og er unikt for Norge. *(Les om skogbruk under kapitlet om bærekraftig fremtid.)*

Høyre vil:

- Fortsette å vri tilskuddsordningene slik at de stimulerer til økt matproduksjon og effektiv gårdsdrift.
- Beholde ordningen med jordbruksavtale.
- Kombinere endrede tilskudds- og kvoteordninger med tilpassede investeringsvirkemidler, med mål om å tilpasse og øke produksjonen i henhold til markedets behov.
- Forsterke innsatsen for å redusere klimagassutslippene i landbruket.
- Styrke bonden som selvstendig næringsdrivende gjennom å gi den enkelte bonde større råderett over sin egen eiendom og bedre muligheter til å utvikle og realisere egne strategier ved å modernisere konsesjonsloven og oppheve boplikten.
- Fjerne odelsbestemmelsen fra Grunnloven og modernisere odelsloven.
- Myke opp reglene for å kunne bruke aksjeselskap som selskapsform for deler av virksomheten i landbrukssektoren, for å redusere risikoen og for å bedre mulighetene til kapitaltilgang.
- Legge bedre til rette for en velfungerende konkurranse i omsetningen av norske jordbruksprodukter.
- Gjøre jordbruket mindre avhengig av statlige overføringer, redusere jordbrukets kostnadsnivå og gi bonden nye og bedre inntektsmuligheter.
- Ivareta kulturlandskapet ved å stimulere til mer beitebruk og andre tiltak for å hindre gjengroing.
- Øke innsatsen innen FoU for at landbruket skal kunne være et viktig element i det grønne skiftet, redusere klimagassutslippene i landbruket og øke en bærekraftig produksjon av jordbruksprodukter.
- Sikre reindriften som en viktig næringsvei.
- Fjerne målet om at 15 prosent av norsk matproduksjon skal være økologisk.

- Likestille støtten til økologisk landbruk med støtten til annet landbruk.
- Opprettholde dagens avløserordning.

Styrke Norge som reisemål

Høyre vil styrke Norge som attraktivt reisemål og turistattraksjon.

Norsk natur kombinert med et variert kulturliv, en rik landbruks- og matkultur og mangfoldet av kulturminner og unike verdensarvområder gir et godt grunnlag for å styrke norsk reiselivsnæring.

Både kulturlandskap og kulturminner har allerede gitt grobunn for det moderne reiselivet, som i større grad enn før er basert på natur- og kulturopplevelser. Vi må sikre at reiselivet fortsetter å vokse som næring, både internasjonalt og i Norge. Reiselivsnæringen er en viktig sysselsettingsnæring, med mange små og mellomstore bedrifter.

Markedsføringen av Norge som turistland og profileringen av norske eksportvarer gir gjensidige synergier. Innlands- og hytteturisme fremmer gjensidig kunnskap og forståelse mellom nordmenn fra ulike deler av landet, og kan i enda større grad bli en del av limet mellom land og by.

Høyre vil:

- Opprettholde et høyt nivå på investeringer i infrastruktur for å styrke norsk reiselivsnæring.
- Styrke landbrukets rolle i reiselivssatsingen og derigjennom stimulere til økt bruk av verdifulle utmarksressurser.
- Legge til rette for at flere kan besøke nasjonalparkene.
- Legge til rette for at attraksjoner og aktiviteter er tilgjengelige hele året, når det er mulig, og styrke Norge som helårs reisemål.
- Legge til rette for at lokal mat og drikke i større grad kan inngå som en del av reiselivsproduktet.
- Øke Svalbards attraktivitet som reise- og turistmål.
- Styrke samarbeidet mellom friluftsliv og reiseliv, slik at viktige naturattraksjoner blir godt tilrettelagt og fremstår som attraktive for brukerne, og uten unødig slitasje og forsøpling.
- Sikre retten til å betale med kontanter.

Fjell og kyst

Høyre vil ta utgangspunkt i lokal selvråderett, forskning og lokal erfaringskunnskap for å sikre god forvaltning av de landbaserte naturressursene.

De landbaserte naturressursene har et stort vekstpotensial. Bruk og utvikling av naturressursene må ha bærekraft og lokal vekst som formål, og bør i størst mulig grad forvaltes lokalt. En fleksibel arealpolitikk med større lokalt handlingsrom styrker muligheten for vekst i fjell- og kystregionene.

Det finnes over en halv million hytter i Norge. Det særnorske hyttefenomenet gir et viktig grunnlag for syssel- og bosetting i hele landet. Hytteeierne utgjør en viktig ressurs for vertskommunene, men stiller også store krav til dimensjonering av de offentlige tjenestene. Det trengs økt fokus på brukertall fremfor antall fastboende.

For at naturressursene skal kunne utnyttes bedre, er det en forutsetning at hele landet får muligheten til å bli en del av den nye digitale hverdagen. Utbygging av bredbåndsnett vil styrke grunnlaget for spredt bosetting og legge til rette for bedre utnyttelse av norske hytter.

I Norge er det mer enn 30 000 nedlagte gårds- og småbruk som står tomme. Jorden er leid bort, og eventuelt tilhørende setre blir brukt som fritidsbolig av eierne. Det er etterspørsel etter nedlagte gårdsbruk som bosted. Det trengs endringer i konsesjons- og fradragsreglene for jord og eiendom som vil gjøre det mulig og attraktivt å omsette brukene som står tomme.

Høyre vil:

- Styrke FoU-arbeidet for fjell- og kyst.
- Intensivere arbeidet med forenkling av utmarksforvaltningen ved å overføre mer makt og myndighet til kommuner og grunneiere.
- Legge til rette for at hytteeiere kan inkluderes i kommunenes utviklingsarbeid.
- At distriktpolitiske virkemidler skal brukes til vekstfremmende tiltak som styrker grunnlaget for arbeidsplasser i privat sektor.

Raskere frem og tryggere hjem

Høyre vil ha bedre og tryggere veier, gode jernbane- og kollektivtransportløsninger, effektiv godshåndtering til sjøs og på land og en utslippsfri transportsektor.

Høyres mål er effektiv og miljøvennlig samferdsel som får folk og varer trygt og raskt frem. Nye ideer skal tas i bruk for å få realisert prosjekter raskere og billigere. Høyre vil fjerne forfallet på riksveier og jernbane. Sammen med investeringer i nye vei- og baneprosjekter vil det øke trafiksikkerheten og fremkommeligheten. Høyre har en visjon om null drepte og hardt skadede i trafikken.

Høyre har en nullvisjon for klimagassutslipp fra transportsektoren. Den skal nås gjennom et avgiftssystem som stimulerer til rask innfasing av miljøvennlige kjøretøyer, omlegging fra fossilt til miljøvennlig drivstoff og teknologi, ny miljøteknologi på skip, ved å utvide kollektivtilbudet og ved å legge til rette for at flere sykler og går. For å nå transportmålene må pengene brukes kostnadseffektivt. Et nasjonalt transportsystem som utnytter investeringene best mulig, må se alle transportformer i sammenheng.

En god digital infrastruktur er avgjørende for å sikre bosetting over hele landet, et konkurransedyktig næringsliv og en god tilpasning til samfunnsutviklingen. Markedsbaserte løsninger skal fortsatt ligge til grunn for den videre utbyggingen. Det offentlige skal bidra med finansering der markedet ikke strekker til for å nå alle.

Raskere veiutbygging og bedre trafikksikkerhet

Høyres mål er raskere veiutbygging og tryggere veier. For kommende stortingsperiode er det Høyres mål å redusere antall drepte og hardt skadede i trafikken med minst 20 prosent.

Gode og trygge veier er avgjørende for at folk skal komme seg raskt og effektivt til og fra jobb og fritidsaktiviteter, og bidrar til å bygge attraktive bo- og arbeidsmarkedsregioner i hele landet. Bedre veier, tryggere biler og bedre holdninger har redusert antall trafikkulykker betydelig. Satsingen på trafikksikkerhet skal videreføres. Riksveiene skal rustes opp til fullgod standard, samtidig som fylkene må settes bedre i stand til å utbedre sine veier. Infrastrukturen skal planlegges og bygges ut helhetlig og sammenhengende.

Høyre vil:

- Redusere planleggingstiden på veiprojekter ved å samordne innsigelser bedre. Der det er nødvendig for å sikre fremdrift på store, nasjonale transportprosjekter, skal man benytte statlige planer.
- Holde kostnadene nede ved å videreutvikle veiselskapet Nye Veier AS og modernisere Statens vegvesen.
- Gjennomgå norske standardkrav for samferdselsprosjekter med sikte på å redusere kostnader.
- Øke bruken av intelligente transportsystemer (ITS) der det kan gi merverdi for samfunnet.
- Benytte offentlig-privat samarbeid der det gir merverdi for samfunnet ved utbygging av prosjekter.
- Øke satsingen på tunnelsikkerhet.
- Øke trafikksikkerheten ved å bygge ut flere møtefrie veier, flere gang- og sykkelveier og ved å foreta flere kontroller av fart og rusmiddelbruk.
- Legge til rette for føreropplæring og teknologiutvikling som bidrar til økt trafikksikkerhet.
- Ta i bruk nye beregningsmetoder for å vurdere prosjekters samlede samfunnsnytte. Det kan gjelde både nærmiljø, klimaeffekt og samlet økonomisk nytte for samfunnet.
- Realisere viktige samferdselsprosjekter raskere ved fortsatt bruk av bompengefinansiering. Staten skal alltid dekke minst 1/3 av utbyggingskostnadene på riksveiprojekter.
- Omklassifisere enkelte veier fra fylkesveier til riksveier.
- Styrke arbeidet med flom- og rassikring på utsatte vei- og banestrekninger.
- Vurdere en sammenslåing av etablerte samferdselsetater i et transportdirektorat for å effektivisere samferdselssektoren.
- Sikre norsk transportnæring like konkurransevilkår blant annet gjennom å bekjempe ulovlig kabotasje og innføre systemer slik at norske og utenlandske vogntog betaler bompenger på like vilkår.

Kollektivtransporten skal styrkes

Høyres mål er å øke andelen reisende som velger kollektivtransport. Hverdagsreisende til og fra arbeid skal prioriteres.

Høyre skal arbeide for å utvikle et godt kollektivtilbud i alle deler av landet. Behovene og mulighetene er ulike i store byområder og områder med spredt bebyggelse. I områder med

lav befolkningstetthet er gode overganger til buss og tog et viktig tilskudd til bilen, men bil er også nødvendig i områder med få kollektivavganger. Bil er viktig for effektiv transport av personer og varer i Distrikts-Norge.

I storbyene er et fleksibelt, klimavennlig kollektivtilbud, kombinert med gode gang- og sykkelveier, nødvendig for å håndtere en fremtidig befolkningsvekst og for at Norge skal nå sine klimamål. Det krever store statlige investeringer. Høyre mener at bruk av statlige midler må følges av krav om å legge til rette for boliger, næring og velferdstilbud i nærheten av kollektivknutepunktene. Byvekstavgifter er et strategisk verktøy for å stimulere til bruk av kollektive løsninger og til sykling og gange gjennom en mer miljøvennlig planpolitikk.

Høyre vil:

- At staten skal finansiere minst 50 prosent av alle store kollektivutbygginger i og rundt de største byene.
- Videreutvikle og øke antallet gode byvekstavgifter som stiller krav om fortetting rundt kollektivknutepunkter og øker kollektiv- og sykkelandelen.
- Utvikle finansieringsordninger som legger til rette for økt bruk av kollektivtransport.
- Samle bestillerfunksjonen for ferge- og hurtigbåttjenester og legge til rette for rask utskifting av den eldre delen av ferge- og hurtigbåtflåten. Alle nye anbud skal inneholde krav om null- eller lavutslippsteknologi.
- Fjerne fordelsbeskatningen på arbeidsgiverbetalt månedskort.
- Arbeide for en nasjonal reiseplanlegger der du kan bestille og betale reisen din på samme sted, selv om den går med mange transportformer og -selskaper.
- Legge til rette for økt fremkommelighet for busstrafikk gjennom bygging av sammenhengende kollektivfelt i områder med stor trafikk.
- Legge til rette for at mobilnett bygges ut langs jernbane og kollektivtraseer i samarbeid med private aktører.
- Legge til rette for bedre samordning av kollektivruter mellom fylkene.
- Utvikle et hensiktsmessig regelverk for selskaper innenfor delingsøkonomien.
- At innfartsparkering skal etableres ved knutepunkter utenfor og i utkanten av byområder som en del av byvekstavgiftene.

Jernbanen knytter regionene sammen

Høyres mål er å knytte bo- og arbeidsområder tettere sammen gjennom rask utbygging av togtilbudet i storbyområder. Mer gods skal gå på skinner.

Toget binder sammen bo- og arbeidsområder, slik at det er enklere å bo der man ønsker, og å jobbe der man vil. Hovedutfordringene i dag er for dårlig punktlighet, lav hastighet og få avganger. Høyre mener tilbudet må forbedres. De viktigste grepene for dette er å styrke vedlikeholdet, bygge flere kryssingsspor og øke antall avganger. Jernbanen skal rustes opp til fullgod standard. Høyre vil sikre de reisende og godstransporten et best mulig tilbud. Mer gods på jernbanen betyr færre trailere på veiene, økt trafiksikkerhet, redusert veislitasje og reduserte klimagassutslipp. Høyre vil arbeide for mer sømløse overganger mellom ulike transportformer blant annet ved å effektivisere godsterminalene og bedre forbindelsene mellom havn og jernbane. Dette vil bidra til å gjøre jernbanen mer konkurransedyktig ved godstransport.

Høyre vil:

- Øke investeringstakten og sikre fullgod standard på jernbanen.
- Bygge ut flere dobbeltspor og lange kryssingsspor for å fjerne flaskehals, øke kapasiteten, redusere transporttiden og få bedre punktlighet for gods og passasjerer.
- Fortsette å konkurransesette persontransport på flere strekninger for å sikre et best mulig tilbud for de reisende og forutsigbar godsbefordring.
- Effektivisere godsterminalene og bygge nye der det er nødvendig for å møte den fremtidige utvikling.
- Arbeide for mer sømløse overganger mellom de ulike transportformene.

Mer gods på sjøen og bedre sjøsikkerhet

Høyre vil styrke havnene som godsknutepunkter og styrke sjøsikkerheten. Mer gods skal gå på kjøll enn med lastebil.

Å videreutvikle skipsleden og havnene er nødvendig for å styrke næringslivets konkurransekraft. Det er også viktig for å bygge ut et transportsystem med lavest mulig klimagassutslipp. Ved frakt av gods vil den største klimagevinsten kunne tas ut ved å gjøre sjøtransporten mer miljøvennlig. Derfor vil Høyre legge til rette for utvikling av ny miljøteknologi og fornyelse av nærskipsflåten. Havnene er viktige knutepunkter for landtransporten. Effektive havner er en nødvendig forutsetning for at mer gods skal velge sjøveien. Derfor må havn, vei og banesystemer ses i sammenheng når havner bygges ut. Sikkerheten til sjøs skal ivaretas, og det skal være et høyt beredskapsnivå langs hele Norskekysten.

Høyre vil:

- Satse sterkt på vedlikehold og utvikling av farledene.
- Legge til rette for økt bruk av landstrøm i havnene.
- Bedre knutepunktologistikken. Brukerne må trekkes sterkere inn i havneutviklingen.
- Legge til rette for at mer gods velger sjøveien, gjennom effektivisering av de offentlige tjenestene, mer effektive havner og reduserte avgifter og gebyrer.
- Modernisere havneloven slik at kommunene får større råderett over havnens ressurser og bedre muligheter til å styre by- og tettstedsutviklingen i havneområder.
- Modernisere Kystverket.

En god og desentralisert flyplasstruktur

Høyres mål er å sikre et godt flyplasstilbud i hele landet og gode rammevilkår for å opprettholde sysselsetting og bosetning.

Høyre vil arbeide for en mest mulig sikker og effektiv luftfart. Oppgraderte flyplasser og rullebaner og en sunn konkurranse innen tårntjenester og flynavigasjon vil sikre passasjerene mer stabile, forutsigbare og kostnadseffektive tjenester. Lufthavnene utgjør en viktig infrastruktur i Norge, og en rekke lufthavner er under utvikling. Høyre mener staten skal stille tydelige krav og være en langsiktig og forutsigbar eier av Avinor, samt gi selskapet rammevilkår for å gjennomføre disse investeringene. Flere steder i landet er det luftfarten som utgjør kollektivtrafikken for å frakte folk over lengre avstander. Gode flyplasser over hele landet er viktig for å opprettholde sysselsetting og bosetning og binde flere bo- og arbeidsmarkedsregioner sammen.

Høyre vil:

- Sikre at Avinor og de ikke-statlige flyplassene har forutsigbare betingelser for å gjennomføre nødvendige utbygginger i lufttransporten.
- Sikre en god og desentralisert flyplasstruktur som grunnlag for et godt flyrutetilbud i hele landet.
- Sikre fortsatt god konkurranse i luftfarten gjennom forutsigbare rammevilkår for både statlige og ikke-statlige flyplasser.
- Øke omsetningspåbudet for bærekraftig biodrivstoff i flydrivstoff og legge til rette for andre miljøvennlige alternativer når teknologien er tilgjengelig, for å redusere klimagassutslippene fra flytransporten.
- Fjerne flypassasjeravgiften og erstatte den med en avgift som har klar miljøeffekt.
- Vurdere en fast gjennomgående bagasjehåndtering på Gardermoen og andre norske flyplasser etter endt prøveordning på Gardermoen.

Digital infrastruktur over hele landet

Høyre har som mål at minst 90 prosent av alle husstander skal få tilgang til bredbånd med en hastighet på 100 Mbit/s.

Elektronisk kommunikasjon er en sentral del av vår hverdag. Norge er et av de mest digitaliserte land i verden, målt både i tilgang til digital infrastruktur og i bruk av digitale tjenester. Suksessen skyldes i stor grad at det har vært lagt til rette for en markedsbasert utbygging av mobilnett og bredbåndsnett med konkurranse mellom flere tilbydere. Høyre vil gjøre digital kommunikasjon til et konkurransefortrinn for nasjonen. Høyre mener det skal være god mobildekning der folk bor, jobber og ferdes. Høyre vil legge til rette for konkurranse mellom ulike teknologier, tilbydere og forretningsmodeller, for slik å gi best mulige tjenester til brukerne. Offentlig støtte skal konsentreres til områder der det ikke er forutsetninger for en markedsbasert utbygging, og bør også kunne benyttes til offentlig sektors eget behov for å tilby innbyggere og næringsliv ulike tjenester på nett.

Høyre vil:

- Legge til rette for at Norge fortsatt skal være et foregangsland innen elektronisk kommunikasjon og digitale tjenester.
- Videreføre satsingen på fiberbasert bredbåndsutbygging i hele landet.
- Sikre en reell konkurranse i mobilnettet.
- Redusere utbyggingskostnadene ved å forenkle regelverk og tilrettelegge for samordning av anleggsarbeid.
- Ha som mål at 90 prosent av husstandene skal ha tilbud om en bredbåndshastighet på minst 100 Mbit/s innen 2020.
- Utvikle regulering og rammeverk i god dialog med EU og delta aktivt i EUs arbeid med å realisere det digitale indre markedet, med mål om å fjerne handelshindringer.
- Sørge for at ekomnett og tjenester på dette nettet skal være forsvarlig sikret mot angrep og mot naturskader og uvær.
- At Norge skal arbeide internasjonalt for å beholde internett som en åpen plattform.
- Legge til rette for tilstrekkelig fiberkapasitet mellom Norge og utlandet.

En god start i livet

En god barndom

Høyre vil forbedre unge foreldres økonomiske situasjon og bidra til økt likestilling.

Familien er samfunnets viktigste sosiale fellesskap. Familien gir oss nærhet, ansvar, samhold, oppdragelse, identitet og tilhørighet. Offentlige myndigheter kan aldri erstatte familiens betydning for den enkeltes liv. Det offentliges oppgave er å støtte opp under familiene, ikke å styre dem. Det er viktig å anerkjenne mangfoldet i familielivet.

Alle skal ha like muligheter og rettigheter uavhengig av sosial bakgrunn, kjønn, seksuell orientering og etnisitet. Likestilling handler om likeverd og like muligheter og ikke om at alle skal velge likt. På flere områder er det fortsatt en vei å gå for å oppnå full likestilling. Norge skal fortsatt være et internasjonalt foregangsland når det gjelder likestilling.

Barn som utsettes for vold, overgrep eller omsorgssvikt, er blant de mest sårbare i vårt samfunn. Høyre vil forsterke arbeidet for å sikre at alle barn og unge får en god oppvekst.

Valgmuligheter til familiene

Høyre vil styrke familien og bidra til trygghet og valgmuligheter i hverdagen.

Høyre ønsker å legge til rette for at alle familier skal kunne skape trygge rammer rundt sitt liv. Stabile og omsorgsfulle familier gir trygge barn som vokser opp til å bli selvstendige voksne. Politikken må legge til rette for et godt familieliv. Høyre mener begge foreldrene er likeverdige omsorgspersoner for barnet; de må derfor likestilles som omsorgspersoner i lovverket.

Høyre vil:

- Beholde barnetrygden og vurdere andre målrettede tiltak for å støtte barnefamilier med svak økonomi.
- Øke engangsstøtten til unge foreldre som ikke har opparbeidet seg rettigheter i arbeidslivet.
- Legge om engangsstøtten slik at den utbetales over en lengre tidsperiode.
- Forbedre støtteordningene til studenter med barn.
- Foreldre skal ha selvstendig opptjeningsrett til foreldrepermisjon.
- Fjerne kravet om at fedre må gi en skriftlig begrunnelse for hvorfor de skal ta ut permisjon av felleskvoten.
- Bedre fødselspermisjonsordningene for foreldre med flerlinger.
- Gjøre det enklere å ta ut permisjonen slik det passer den enkelte familie, for eksempel gjennom økt mulighet for gradert permisjonsuttak og mulighet til å ta ut permisjonsdager sammen som en del av fellesperioden.
- Innføre delvise partsrettigheter for fosterforeldre.
- Innføre pensjonspoeng for alle fosterforeldre som må ta yrkespermisjon for å følge fosterbarnet.
- Arbeide for adopsjonsavtaler med flere land og legge bedre til rette for adopsjon i Norge.
- Arbeide for å forenkle adopsjoner både innenlands og utenlands.

- Sørge for at tilbudet om megling ved samlivsbrudd blir bedre tilpasset den enkelte families utfordringer.
- Bedre startlånsordningen for barnefamilier med lav inntekt.
- Beholde en kontantstøtte, men vurdere dagens innretning.
- At dagens fordeling av permisjonstiden videreføres.

Barnets beste

Høyre vil gi alle barn trygghet til en god barndom.

Alle barn skal ha en trygg og god oppvekst. Først og fremst er det foreldrenes ansvar, men gode oppvekstvilkår begrenser seg ikke til foreldre og familie. Alle som er involvert i barnets liv gjennom familien, nabolaget, frivillighetsarbeid, barnehagen og skolen, har et ansvar for å se, lytte til og ivareta barnet på en god måte. Alle har et ansvar hvis de tror at et barn trenger hjelp eller er utsatt for vold eller manglende omsorg.

Barn er individer med selvstendige rettigheter. Barns rett til trygghet og sikkerhet skal alltid prioriteres. Barn har rett til å bli hørt. Høyre mener barnevernet og andre instanser som jobber med barn, i større grad må involvere barnet i viktige avgjørelser som angår deres liv. Høyre mener barnevernet bør jobbe forebyggende med familien der det er mulig, og at barnets beste skal tillegges avgjørende vekt i konfliktsituasjoner. Høyre ønsker et barnevern med høy kvalitet og faglighet. Alle etater som jobber inn mot barnefamilier, må koordinere innsatsen og samarbeide.

Høyre vil:

- Styrke prinsippet om at barnets beste alltid skal legges til grunn.
- At barns rett til samtaler, deltagelse og involvering styrkes innenfor familievern ved terapi eller samlivsbrudd.
- At barns behov kartlegges ved vedtak om institusjonsplassering for å sikre et korrekt tilbud til barnet. Det skal legges vekt på faglige råd og barnets medvirkning.
- Gjennomføre et kvalitets- og kompetanseløft i kommunalt barnevern.
- Sikre bedre oppfølging av sårbare barn og gi barn og familier tidlig hjelp og mer likeverdig behandling.
- At familievern skal ha kompetanse på LHBTIQ+-barn slik at foreldre som ønsker det, kan få veiledning, og at LHBTIQ+-barn får bistand når omsorgspersoner svikter.
- Lovfeste retten til ettervern for barnevernsbarn.
- Sikre koordinering av ressursene som settes inn i barnehusene.
- Sikre full likebehandling av private, ideelle og statlige aktører i barnevernet.
- Utvikle tiltak mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten for å sikre at barn med spesielle behov får et mer helhetlig tilbud.
- Videreutvikle modeller med flere tiltak på tvers av hjelpeapparatet, for å gi bedre oppfølging og støtte til familier med lav inntekt for eksempel gjennom hjelp til bolig, økonomi og tilbud om barnehage, SFO og fritidsaktiviteter til barna.

Mangfold og likestilling

Høyre vil bidra til mer likestilling i samfunnet og legge til rette for at alle skal ha mulighet til å kombinere jobb og familie.

Høyre vil styrke likestillingen i samfunnet og legge til rette for at alle skal ha mulighet til å kombinere familieliv og arbeidsliv. Kjønnsdelte utdannelsesvalg bidrar til å opprettholde et kjønnsdelt arbeidsmarked. Høyre vil forsterke innsatsen for bedre kjønnsbalanse i ungdommenes utdannelsesvalg for å bidra til et likestilt arbeidsliv. Høyre jobber for likeverd og like muligheter for alle, uavhengig av kjønn, bakgrunn, hvem man er tiltrukket av, eller hvilken kjønnsidentitet man har.

Høyre vil:

- At målet om likestilling og likeverd mellom kjønnene skal gjenspeiles i barnehagene og resten av utdannelsesløpet til barn.
- At skoler skal legge opp til flere besøk av rollemodeller som kan bidra til å øke kunnskapsnivået blant elevene om de ulike utdannelses- og yrkesmulighetene.
- Støtte holdningsprosjekter for å få større mangfold i utdannelsen.
- At større virksomheter skal pålegges å omtale lønnsstatistikk for kvinnelige og mannlige ansatte i sin årsrapport.
- Fortsette med å bekjempe rasisme, religiøs diskriminering, antisemittisme, sosial kontroll, fordommer basert på kjønn, seksuell identitet og etnisitet.
- Forsterke arbeidet for likestilling i minoritetsmiljøer.
- At kompetanse om LHBTIQ skal komme inn i rammeplanen til alle relevante utdannelsesløp.
- Styrke forskningen på sykdommer som rammer kvinner spesielt.
- Beholde en felles ekteskapslov.
- Fjerne skattekasse 2 for å styrke incentivene til å jobbe og for å bidra til mer likestilling i samfunnet.
- Ha like vilkår for å gi blod for alle i monogame forhold, også homofile menn.
- Utrede hvordan transkjønnethet kan fjernes som diagnose.

Kunnskap gir muligheter for alle

Høyre vil prioritere et løft for tidlig innsats i skole og barnehage og øke forskningsinnsatsen for å sikre fremtidig velferd.

Kunnskap gir selvstendighet for den enkelte og velferd for samfunnet. Barnehage og skole er svært viktige arenaer for å bekjempe sosial ulikhet og utenforskap. Kunnskap gir muligheter for alle. Kunnskap er en forutsetning for å styrke vår internasjonale konkurransekraft, og er den viktigste kilden til økt produktivitet. Kunnskap er en forutsetning for å avskaffe fattigdom og en investering i stabilitet, demokrati og utvikling. Derfor er det å satse på kunnskap en investering i fremtiden.

Høyres kunnskapspolitikken vil legge til rette for læring i alle ledd av utdannelsesløpet, fra barnehagen, gjennom grunnskolen og den videregående skole og over i høyere utdanning. Høyre vil også stimulere til livslang læring gjennom ulike former for etter- og videreutdanning. For å styrke vår konkurransekraft og innovasjonsevne må vi utvikle høyere utdannelses- og forskningsmiljøer av høy kvalitet. For å utvikle samfunnet og sikre velferd i fremtiden vil Høyre satse målrettet på utdanning og forskning.

De første årene

Høyre vil at barn i barnehagen skal leke, lære og være trygge, og vil prioritere flere voksne og høyere kvalitet.

Barnehagen er en unik arena for utvikling, sosialisering, inkludering og integrering av små barn. Barnehagen er en del av utdannelsesløpet, men den skal ikke være skole. En god barnehage er trygg, gir stort rom for lek og moro, og stimulerer sosiale ferdigheter, nysgjerrighet og læring. Den frie leken er viktig for små barn. For Høyre er det ingen motsetning mellom lek og læring. De første leveårene er avgjørende for å tilegne seg språk og tallforståelse. Derfor vil Høyre at alle barnehager skal ha en bevisst strategi for å sørge for læring på barns premisser i barnehagen.

Høyre fastholder at barnehagen må være et frivillig tilbud. Samtidig er det ønskelig i større grad å nå barn fra enkelte utsatte grupper, blant annet for å fremme integrering. Tilbudet skal ikke være avhengig av foreldrenes økonomi. Det viktigste i barnehagen er innholdet og kvaliteten på tilbudet. Barnehagene må ha tilstrekkelig med barnehagelærere, fagarbeidere og andre ansatte. Det må gis tilbud om faglig utvikling og påfyll til de ansatte. Samtidig vil Høyre ha klare krav til et godt pedagogisk arbeid og særlig legge vekt på barnas språkutvikling. Det er en forutsetning for god læring at alle som jobber i barnehagen, snakker norsk. Gode overganger mellom barnehage og skole og mellom de ulike trinnene i skoleløpet bidrar til en bedre skolegang for elevene.

Høyre vil:

- Ha flere voksenpersoner i barnehagen og sikre en ansvarlig bemanningsnorm.
- Ansette flere barnehagelærere og pedagoger og ha som mål at andelen skal bli 50 prosent.
- Styrke tverrfagligheten gjennom å rekruttere øvrig personell med annen relevant utdanning.
- At alle barn skal kunne norsk før de begynner på skolen, og at barnehagene skal ha klare mål for sitt språkarbeid.
- At alle ansatte i barnehagene skal beherske norsk.
- Styrke prinsippet om læring gjennom lek i barnehagene.
- Sikre at barn som trenger ekstra oppfølging, følges opp.
- Etablere sentrale kvalitetsindikatorer for oppfølging av barnehagene og utvide nettportalen barnehagefakta.no til å inkludere kvalitetskjenne tegn og nøkkeltall ved barnehagene.
- Tilby frivillig sommerskole før skolestart.
- Legge til rette for at kommunene kan tilby et mer fleksibelt barnehageopptak gjennom året.
- Sørge for bedre kontakt mellom foreldre, barnehage og skole i barnas overgang fra barnehage til skole.
- Utvikle tettere samarbeid mellom institusjonene som utdanner barnehagelærere, og barnehagene.
- Sikre god kvalitet ved å fortsette å styrke satsingen på kompetanse og faglig påfyll for barnehagelærere og ansatte i barnehagene gjennom å bidra til høy kvalitet på utdannelses tilbudene i barnehagesektoren.
- Fortsatt likebehandle private og offentlige barnehager økonomisk.

En inkluderende kunnskapsskole

Høyre vil gi barna våre trygge rammer og nødvendige ferdigheter til å realisere sine evner, drømmer og ambisjoner.

Høyre har høye ambisjoner for hver enkelt elev. Veldig mye er bra i norsk skole, men vi har fortsatt store utfordringer. For mange elever blir hengende etter tidlig i skoleløpet, særlig gutter, og altfor mange faller ut av den videregående skolen. Det er for store kvalitetsforskjeller mellom både skoler og kommuner. Vårt mål er at elevene skal lære mer på skolen.

Høyre vil ta i bruk flere digitale læremidler i undervisningen. Det kan bidra til mer tilpasset undervisning, mindre skolebyråkrati og en enklere hverdag for lærere og skoleledere. Digitale læremidler kan også bidra til at vi kan tilby smale fag på landsbasis og som hjelpemiddel for langtidssyke elever.

Mange elever går ut av grunnskolen uten å ha med seg de grunnleggende ferdighetene de trenger for å klare seg, altfor få fullfører videregående opplæring, og altfor mange ender opp utenfor arbeidslivet. Høyre vil bygge videre på Kunnskapsløftet. De grunnleggende ferdigheter skal fortsatt styrkes, og faglig fordypning må vektlegges mer i nye læreplaner. Høyre vil styrke de praktisk-estetiske fagenes posisjon i skolen. Høyre vil hegne om skolens brede dannelsesoppdrag.

Høyre vil:

- Satse mer på tidlig innsats fra 1. til 4. klasse og prioritere at alle elever skal ha lært å lese, skrive og regne.
- Innføre plikt for skolene til å gi ekstra oppfølging til elever som strever med lesing, skriving og regning.
- Ha bedre tilpasset undervisning både for elever som trenger ekstra hjelp, og for elever som trenger ekstra utfordringer.
- Reformere spesialundervisningen og sikre at innsatsen settes inn tidlig i utdannelsesløpet.
- Sikre at ressursene til spesialundervisning kommer de elevene som trenger det, til gode.
- Sette i gang forskning for å analysere hvorfor mange gutter sliter med å finne seg til rette i norsk skole.
- Elever som mangler grunnlag for karakter, eller får karakteren 1 i fag ved utgangen av ungdomsskolen, skal tilbys forberedende kurs eller få muligheten til å ta fag opp igjen før de begynner på videregående skole.
- Følge opp forenklingen av læreplanene slik at de blir mer oversiktlige og gir rom for større faglig fordypning.
- Forsterke innsatsen mot mobbing og trakassering.
- Legge bedre til rette for evnerike barn i skolen.
- Utvikle tydeligere læringskrav og sikre bedre opplæring i privatøkonomi i skolen.
- Ha mer fysisk aktivitet i skolen og bidra til å spre gode eksempler fra skoler og kommuner.
- Ha en skolefritidsordning med god kvalitet som har fokus på lek, kultur- og fritidsaktiviteter og læringsstøttende aktiviteter som leksehjelp.
- Styrke den tverrfaglige satsingen på flere helsesøstre og andre yrkesgrupper i skolen og i SFO.

- Innføre skriftlig eksamen i norsk, matematikk og engelsk for alle elever i tiende klasse.
- Redusere antall karakterer i norskfaget fra tre til to, én for muntlig og én for skriftlig norsk.
- Integre kunnskap om og ferdigheter i informasjonsteknologi og digital utvikling bedre i fagene i skolen.
- Styrke elevenes digitale ferdigheter ved å la alle skoler tilby koding og programmering som valgfag.
- Ta i bruk flere digitale læremidler for å styrke elevenes digitale ferdigheter, gjøre undervisningen mer variert og følge opp den enkelte elev bedre. En forutsetning for god digital undervisning er at lærerne har tilstrekkelig digital kompetanse.
- Innføre et mer praktisk rettet håndverksfag i grunnskolen, som alle elever skal kunne velge.
- Styrke de praktisk-estetiske fagene blant annet gjennom å stille krav til at lærere har fordypning i fagene.
- Prioritere flere fagtimer med en faglærer fremfor heldagsskole.
- Heve kompetansen blant dagens rådgivere, gjennom etter- og videreutdanning, for å sette rådgivningstjenesten bedre i stand til å hjelpe ungdom til å ta gode utdannelses- og yrkesvalg.

Videregående opplæring og yrkesfag

Høyre vil ha mer læring i skolen, redusere frafallet og fortsette satsingen på yrkesfagene.

Videregående opplæring skal gi elever grunnlag for et videre liv i studier eller yrkesaktivitet. Det er her grunnlaget for den enkeltes karrierevei legges. Derfor bør alle elever gis et tilbud som passer til deres evner, deres ønsker for fremtiden og arbeidsmarkedets behov. Høyre vil sikre særpreget til både studieforbereende og yrkesfaglige studieprogrammer. Skolen må ha høye forventninger til elevene og forberede dem på videre studier og arbeidsliv. Norge trenger flere dyktige fagarbeidere både i privat og offentlig sektor. Høyre vil fortsette løftet for yrkesfagene og øke antall lærlingplasser.

Høyre vil:

- At innen 2030 skal minst ni av ti elever som begynner i videregående opplæring, fullføre og bestå.
- Fortsette systematisk utprøving av tiltak for å få frafallet ned, herunder tettere oppfølging av elever som står i fare for å droppe ut av skolen.
- At videregående skoler inngår samarbeid med institusjoner innen høyere utdanning for å sikre at elever som ønsker det, skal få ta fag på høyere nivå.
- Legge til rette for at flere elever i videregående skole kan ta et semester i et annet land eller i en annen del av landet.
- Innføre fritt skolevalg i alle fylker.
- Ha bedre samarbeid mellom rådgivningstjenesten i skolen, NAV og karriereveiledningssentrene for å sette dem i stand til å nå ut til flere elever.
- Ha entreprenørskap som valgfag i skolen.
- Si ja til etablering av egne videregående skoler som satser på realfag, språk og økonomi, etter modell av toppidrettsgymnas.

- Legge til rette for konkurranse om utvikling av digitale læremidler i skolen, for å få bedre kvalitet og flere tilbydere.
- Ta i bruk digitale verktøy, inkludert virtualiserings- og simuleringsteknologi, for å styrke undervisningen, særlig innen yrkesfag og på fagskolene.
- Øke bruken av TAF/TIP som gjør det mulig for elever å kombinere yrkesfag og allmenn videregående.
- Flytte skriftlig eksamen for avgangskullet til før 17. mai, uten å redusere det totale antall undervisningstimer.
- Vurdere muligheten for raskere kontinuasjonseksamen for elever som har strøket til eksamen i videregående opplæring.
- Beholde en nasjonal fraværsgrense i den videregående skolen.
- Beholde muligheten til å etablere og drive offentlig finansierte friskoler som et alternativ til den offentlige skolen. Friskolene er et viktig supplement og alternativ til den offentlige skolen både når det gjelder grunnskolen og den videregående skolen.
- Legge til rette for mer erfaringsutveksling mellom offentlige skoler og friskoler.
- Bruke tekster på både nynorsk og bokmål gjennom hele skoleløpet.
- Avvikle ordningen med egen karakter og eksamen i sidemål på ungdomsskolen og i videregående opplæring.
- Innføre forsøk hvor elever på studieforbereende linjer i den videregående skolen får mulighet til å velge færre fag de siste to årene, men med mer fordypning i fagene som velges.
- Gjøre det lettere å bytte fra et studieforbereende til et yrkesfaglig utdanningsprogram.
- La flere elever i yrkesfagene få videregående opplæring med mye praksis og lite teori gjennom å opprette flere tilbud innenfor praksisbrevordningen.
- Sikre elever og lærlingers rett til å vurdere undervisnings- og læringsmiljøet i skole og lærebedrift.
- Fortsette å øke lærlingtilskuddet og ha som mål at det på sikt skal ligge på samme nivå som kostnaden til en yrkesfaglig skoleplass.
- Øke utstyrsstipendet for de dyrere yrkesfaglige studieretningene og ha oppdatert og kvalitetssikret utstyr ved de yrkesfaglige studieretningene.
- Starte forsøk i utvalgte bransjer med et lærlingfond etter modell fra Danmark, for å få flere lærlingplasser. Staten og kommunene må gå foran og øke inntaket av lærlinger.
- Øke bruken av vekslingsmodeller, slik at flere elever får relevant praksis også de to første årene av yrkesutdannelsen. Jobbe for at fylkeskommunene og partene i arbeidslivet skal legge til rette for flere lærlingplasser i regionen, og for at de skal få større innflytelse til å påvirke yrkesopplæringen i tråd med behovene i arbeidslivet.
- Videreutvikle utdanningsløp (Y-veien) som gir større utviklingsmuligheter og bedre overgang mellom fagbrev og høyere utdanning.
- At elever i den videregående skolen med dårlig motivasjon og læringsmestring kan tilbys utplassering i yrkeslivet eller alternativ opplæring i kortere perioder.
- Gjennomgå den yrkesfaglige opplæringen og blant annet vurdere tiltak for flere lærlingplasser, opptakskrav for å ta påbygning og flere alternative opplæringsløp à la praksisbrevordningen.
- Ha flere alternative opplæringsarenaer hvor ungdom som sliter med motivasjonen, får jobbe praktisk og variert som en del av skoledagen.

Gode lærere og skoleledere

Høyre vil ha gode lærere og skoleledere som får gode utviklingsmuligheter i skolen.

God ledelse er avgjørende for elevenes læring. Læreren er lederen i klasserommet og ansvarlig for elevenes læring, og rektor er ansvarlig for skolens resultater. Høyre vil heve lærerprofesjonens status og anseelse i samfunnet. Læreren er en kunnskapsarbeider, og kvaliteten på undervisningen er avhengig av lærerkollegiets motivasjon og faglige kompetanse. Høyre vil at de flinkeste lærerne skal fortsette å undervise, og at det skal bli mulig å stige i gradene som lærer og bli spesialist med økt prestisje, økt lønn og økt status. Den viktigste innovasjonen i skolen må drives frem av faglig sterke lærere.

Høyre vil:

- Fortsette arbeidet med å fjerne unødvendig byråkrati for lærerne i skolen.
- Fortsette satsingen på videreutdanning av lærere.
- Vurdere om lærerprofesjonen selv skal ha et større ansvar for deler av skoleutviklingsmidlene.
- Ha som mål at alle lærere skal ha fordypning i fagene de underviser i.
- Arbeide for strengere opptakskrav til lærerstudiene.
- Rekruttere flere yrkesfaglærere, blant annet gjennom rekrutteringsstipender.
- Benytte stipendordninger for å gi ikke-kvalifisert utdanningspersonell i skole og yrkesopplæring mulighet til å ta pedagogikkutdanning og dermed kvalifisere seg til fast ansettelse.
- Styrke hospiteringsordningene for yrkesfaglærere.
- Fortsette arbeidet med å etablere nye karriereveier i skolen, blant annet ved å videreføre nye stillingskategorier som lærerspesialist, for eksempel førstelærer og førstelektor, i henholdsvis grunnskolen og den videregående skolen.
- Fremme bedre samarbeid mellom skole, høyere utdanning og arbeidsliv, eksempelvis gjennom mer hospitering for lærere i arbeidslivet, forskningsnær undervisning og lektor 2-program.
- Fullføre og kvalitetssikre en femårig masterutdanning for lærere.
- Styrke satsingen på profesjonsfaglig digital kompetanse i lærerutdanningen og etter- og videreutdanningen av lærere.
- Gi rektorer rett og plikt til etter- og videreutdanning.
- Fortsette satsingen på rektorskolen, blant annet ved å gjøre rektorutdanningen til et permanent utdanningsprogram.
- Styrke kompetansen om evnerike barn i lærerutdanningen.
- Jobbe for å få flere yrkesgrupper inn i skolen for å bygge lag rundt eleven.

Aktive skoleeiere for å styrke elevenes læring

Høyre vil ha aktive og engasjerte skoleeiere, og mener nasjonale myndigheter må ha klare forventninger til resultater, samtidig som det lokale handlingsrommet må være stort.

Det er for store forskjeller i kvalitet og resultater mellom skoler og mellom kommuner. Alle skoleeiere må ha gode systemer for kvalitetssikring, kvalitetsutvikling og kvalitetskontroll. Hensikten med all kartlegging i skolen må være å øke skolens bidrag til den enkelte elevs læringsutbytte. God ledelse på den enkelte skole er en forutsetning for økt læringsutbytte

for elevene og for bedre resultater. Høyre mener at det tilsynet som føres med skoler i dag, i for liten grad vektlegger elevenes læringsutbytte og skolens kvalitet.

Høyre vil:

- Innføre en nasjonal ordning for å veilede og følge opp skoleeiere og skoler med vedvarende svake resultater. Kommuner og fylkeskommuner med svake skolerresultater skal bli pålagt bistand fra et nasjonalt veilederkorps.
- At skoleeiere skal kartlegge læringsresultatene gjennom hele skoleløpet og sikre full åpenhet om resultater på skolenivå.
- At skoleeiere skal ha god informasjonsflyt om elevene ved alle overganger til ny skole i løpet av utdanningsløpet.
- Styrke kompetanse- og forskningsmiljøer om skoleeierrollen og stimulere til deling av den beste praksis.
- Dreie midlene som staten bruker til skoleutvikling, med det som mål at skoleutvikling primært skal skje gjennom samarbeid mellom kommuner og de høyere utdanningsinstitusjonene.

Livslang læring

Høyre vil at det skal bli enklere å tilegne seg ny kunnskap og kompetanse mens man er i jobb.

Norsk arbeidsliv preges av kontinuerlig omstilling. Nye teknologiske muligheter, globalisering, migrasjon og en aldrende befolkning gjør at endringene er hurtige, og behovet for omskolering og kompetanseheving vil være økende.

Norge må aktivt utnytte mulighetene fra ny teknologi til å styrke konkurransekraften i næringslivet, styrke verdiskapingen i offentlig sektor og håndtere vår tids store samfunnsutfordringer. Ny teknologi, som omfattende digitalisering, robotisering og automatisering, vil føre til et endret innhold i mange jobber, mens andre jobber vil bli erstattet av teknologiske løsninger. Det frigjør arbeidskraft, men krever også betydelige investeringer i ny kompetanse for å utnytte mulighetene ny teknologi gir.

Høyre vil:

- Sikre at alle som står utenfor arbeidslivet, og som får hjelp av offentlige etater, automatisk får tilbud om kartlegging av grunnleggende ferdigheter som lesing og skriving.
- Styrke program for opplæring i arbeidslivet gjennom Kompetansepluss-ordningen.
- Legge til rette for bedre kompetanse- og karriereutvikling for arbeidstagere gjennom hele yrkesløpet og spesielt se på muligheter for økt kompetansebygging for seniorer.
- Styrke videreutdanningsprogrammer rettet mot bransjer i en omstillingsfase.
- Bygge ut og gjennomføre en nasjonal strategi for kompetanseløft i arbeidslivet i samarbeid med partene.
- Prøve ut en ordning hvor NAV kan gi tilbud om formell kompetanse på grunnskolenivå eller videregående opplæring, mens arbeidssøkeren mottar støtte fra NAV.
- Vurdere en ordning med KompetanseFunn etter modell fra SkatteFunn, hvor bedriftene får kompensert for utgifter til kompetanseheving.
- Stimulere universiteter, høyskoler og fagskoler til å utvikle etter- og videreutdannelsesstilbud i tett dialog med arbeidslivet.

- Utvide Kompetansepluss-ordningen til å gjelde fagopplæring på arbeidsplassen.

Attraktive fagskoler

Høyre vil styrke fagskolene slik at det skal bli mer attraktivt å ta høyere fagutdanning.

Fagskolene er en viktig del av det norske utdannelsesstilbudet, kjennetegnet av et særlig tett samarbeid med arbeidslivet. Mange fagarbeidere ønsker og har behov for kompetanse ut over fagbrev, og arbeidslivet etterspør slik kompetanse. Høyre vil videreutvikle fagskolene som utdanningsløp og sikre god rekruttering til disse læringsstedene.

Høyre vil:

- Utvikle fagskolene som en attraktiv og selvstendig utdannelsesvei.
- Stimulere til strukturendringer for å få sterkere fagskoler.
- Styrke fagskolene gjennom en forutsigbar og fleksibel statlig finansieringsordning som belønner kvalitetsforbedringer.
- Sørge for tydelig arbeidsdeling mellom fagskolesektoren og universitets- og høyskolesektoren.
- Ha tydelige, forutsigbare og gjensidige overgangsordninger mellom fagskoler og universiteter og høyskoler.
- Sørge for at rådgivningstjenesten i grunnskolen og den videregående skolen, NAV og de regionale karrieresentrene styrker sin kompetanse på fagskoleutdanning for å bidra til synlighet og rekruttering til fagskolene.

Høyere utdanning og forskning

Høyre vil ha høyere kvalitet i norsk høyere utdanning, flere miljøer i verdenstoppen og sikre en fortsatt offensiv satsing på forskning.

Studentene skal lykkes gjennom å møte studietilbud preget av høy kvalitet og relevans, høye ambisjoner og tydelige forventninger til studentene. Kvaliteten på undervisningen må opp.

Gode prioriteringer er nødvendig. Et lite land som Norge må satse på å utvikle noen fagmiljøer til å bli verdensledende, samtidig som vi satser tungt på forskning og utvikling innen områder hvor vi har særlige fortrinn og behov.

Høyre vil styrke forskningen for å løse store samfunnsutfordringer, bidra til innovasjon og konkurransekraft og til ny erkjennelse og en opplyst samfunnsdebatt. Høyre legger særlig vekt på at offentlig finansiert forskning skal ha høy kvalitet og være uavhengig av politiske føringer eller særinteresser som kan rokke ved forskningens troverdighet.

Norske fagmiljøer må samarbeide mer og bedre internasjonalt. Det er viktig for å øke kvaliteten i forskning og utdanning, for å delta i den internasjonale dugnaden for ny kunnskap og for å hente hjem kunnskap utviklet utenfor Norges grenser. Høyre vil legge til rette for at ny kunnskap tas i bruk gjennom økt samarbeid mellom universiteter, forskningsinstitutter og arbeidslivet, og gjennom økt kommersialisering og nyetableringer basert på forskningsbasert kunnskap.

Høyre vil:

- Gjennomføre Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning.

- Videreutvikle ordninger som støtter opp under fremragende miljøer innen utdanning (SFU), forskning (SFF), innovasjon (SFI) og fornybar energi og miljøteknologi (FME).
- Sikre at vitenskapelig kvalitet veier tyngre for offentlige investeringer i forskning, og sikre at forskning som ikke leverer kvalitet eller mangler relevant formål, blir lagt ned.
- Videreføre arbeidet med å etablere sterkere universiteter og høyskoler, blant annet gjennom bedre arbeidsdeling mellom lærestedene, slik at utdannelsetilbudene forankres i sterke og forskningsaktive fagmiljøer.
- Fordele mer av statstilskuddet til høyere utdanning gjennom konkurransearenaer basert på oppnådde resultater.
- Gjennomføre tiltakene i kvalitetsmeldingen for høyere utdanning, blant annet for å styrke undervisningskvaliteten.
- Videreutvikle ordningen med utviklingsavtaler mellom staten og utdanningsinstitusjonene og knytte økonomiske virkemidler til avtalene.
- Styrke den offentlige forskningsinnsatsen ytterligere for å nå målet om at de totale forskningsinvesteringene skal utgjøre 3 prosent av BNP innen 2030, hvorav 2 prosent bør utgjøres av privatfinansiert forskning.
- Stimulere til mer forskning i næringslivet og tettere samarbeid mellom forskning og næringsliv, blant annet gjennom SkatteFunn-ordningen, Brukerstyrt innovasjonsarena (BIA) og andre næringsrettede programmer i Forskningsrådet.
- Etablere et vitenskapelig rådgivende organ for regjeringen for å fremme utdanning og forskning av høy kvalitet og relevans på tvers av alle samfunnssektorer.
- Styrke virkemidlene som fremmer innovasjon i offentlig sektor og tjenesteytende næringer.
- Utvikle sterkere forskningsinstitutter. De anvendte forskningsinstituttene har en nøkkelrolle for omstilling og innovasjon.
- Videreutvikle nærings-PhD og offentlig-PhD og innføre tilsvarende ordninger for post.doc.
- Gi forskningsinstitusjonene ressurser til å opprette flere vitenskapelige stillinger.
- Sikre felles nasjonale standarder for helseprofesjoner i utdanningen.
- Innføre moderate skolepenger for studenter fra land utenfor EØS-området.
- Styrke prinsippet om åpen forskningspublisering for å gjøre kunnskapen tilgjengelig for flere.
- Satse på EUs forskningsprogrammer og sikre rammebetingelser for norske aktører som deltar i EU-prosjekter.
- Legge til rette for at utdanningsinstitusjonene kan ta i bruk supplerende inntaksformer som motivasjonsbrev, opptaksprøver og intervju.

Bedre kvalitet på studiene og en enklere studenthverdag

Høyres mål er høyere utdanning som holder høy kvalitet, og som er tilgjengelig basert på kvalifikasjoner, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn.

Studentene skal lykkes gjennom å møte studietilbud preget av høy kvalitet og relevans, høye ambisjoner og tydelige forventninger til studentene, og gode rammebetingelser som stimulerer til fullføring av studier på normert tid. Studiefinansiering og velferdsordninger må ta bedre hensyn til at studenter kan velge å få barn i studietiden. Gratisprinsippet skal

videreføres. Vi må prioritere studietilbud som gir kompetanse Norge har særlig behov for i tiårene fremover.

Høyre vil:

- Innfase 11 måneders studiestøtte frem mot 2020.
- Forbedre støtteordningene til studenter med barn.
- Gi studenter mulighet til å oppta ytterligere lån i Lånekassen.
- Heve inntektstaket for omgjøring av studielån til stipend.
- Forbedre støtten til norske studenter i utlandet for å motivere flere studenter til å ta studier utenlands, blant annet ved å øke støtten til studenter som tar utdanning ved velrenommerte universiteter i utlandet.
- Øke antall studentboliger og prioritere områder med særlig press.
- Gjøre studentboliger om til et eget arealformål i plan- og bygningsloven.
- Styrke arbeidet med oppfølging av studentenes psykiske helse.
- Sikre bedre oppfølging av studentene for å bedre deres psykiske helse og faglige progresjon.
- Satse på forebyggende helsetiltak blant studenter.
- Ha flere studieplasser innenfor digitalisering, informasjonsteknologi og andre IKT-fag.
- Gi norske utenlandsstudenter muligheten til å jobbe ved siden av studiet uten å miste medlemskapet i folketrygden.
- Utrede endringer i studiefinansieringen slik at den i større grad belønner studenter for å fullføre på normert tid.
- Stimulere den høyere utdanningssektor til å innføre digital vurdering og eksamen i de fagene hvor det er naturlig.
- Arbeide for at universiteter og høyskoler samarbeider mer med det lokale arbeidslivet, blant annet ved å tilby mer arbeidspraksis under utdanningene.

Trygghet for hjelp når du trenger det

Høyre vil ha en velferdsreform som gir flere en ny sjanse i arbeidslivet og færre på passiviserende stønader.

Arbeid er grunnlaget for vår felles velferd. Det er vi som i fellesskap skaper verdiene vi bruker og fordeler. Høyre vil styrke arbeidslinjen og sikre at de som kan jobbe, får jobbe, og øke respekten for alle typer arbeid. En jobb er den sikreste veien ut av fattigdom. Vi må senke terskelen inn i arbeidslivet slik at flere får en ny sjanse.

Et inkluderende, omstillingsdyktig og likestilt arbeidsliv forutsetter seriøse aktører som følger reglene. Høyre vil slå ned på arbeidslivskriminalitet og sosial dumping, som truer det norske arbeidslivet. Vi lever lenger, og da må vi også jobbe lenger. Høyre ser på seniorer i arbeidslivet som en ressurs, ikke som en byrde. Vi vil gjøre det enklere for arbeidstagere å stå lenger i jobb, og vi vil samtidig se kritisk på velferdsordninger som svekker seniorennes plass i arbeidslivet.

Velferdssystemet vårt er i dag altfor sentralstyrt og uoversiktlig. Mange av støtteordningene våre risikerer å holde mennesker utenfor arbeidslivet i stedet for å hjelpe dem inn. Høyre vil ha en velferdsreform for å forenkle stønadssystemet og styrke arbeidslinjen. Samtidig må vi

sikre at mennesker som trenger hjelp, faktisk får det. Velferdssystemet vårt må bli bedre til å hjelpe dem som trenger det aller mest. Ingen skal tape på å kombinere jobb og trygd.

Et godt arbeidsliv for alle

Høyre vil ha et trygt arbeidsliv med rom for flere enn i dag.

Norge har et trygt arbeidsliv preget av ordnede forhold. Gjennom samarbeidet mellom arbeidsgivere og arbeidstagere har Norge skapt et av verdens mest moderne og omstillingsdyktige arbeidsmarkeder. Høyre vil ha et arbeidsliv med seriøse arbeidsgivere, og vil bekjempe arbeidslivskriminalitet gjennom samarbeid mellom offentlige myndigheter og arbeidslivets parter. Høyre mener det er en konkurransefordel med et likestilt arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Høyre vil videreutvikle den norske modellen.

Høyres mål er et inkluderende og godt arbeidsliv. Altfor mange jobber ufrivillig deltid, spesielt i helsesektoren. Høyre er opptatt av at arbeidsgivere og arbeidstagere skal kunne finne fleksible løsninger som åpner for at flere som ønsker det, får jobbe heltid. Vi må tilrettelegge bedre slik at også personer med nedsatt funksjonsevne kan delta i arbeidslivet. Høyre vil at eldre med god arbeidsevne skal få mulighet til å stå lenger i arbeid, og vil legge til rette for at samfunnet i større grad kan benytte ressursene de eldre har. Et trygt arbeidsliv må tilpasse seg endringer i jobbmønstre og familieliv. Høyre vil ha en moderne, trygg og fleksibel arbeidsmiljølov.

Høyre vil:

- Beholde fast ansettelse som hovedregel i arbeidslivet.
- Fortsatt arbeide for å redusere bruken av midlertidige stillinger i offentlig sektor.
- Legge til rette for flere hele stillinger, alternative turnusordninger og for at flere velger å jobbe heltid.
- At gradering skal være hovedregelen ved mottak av helserelaterte ytelser og ved sykemelding, og sikre at de som kan og vil jobbe, får mulighet til å bruke restarbeidsevnen sin.
- Heve frikortgrensen.
- Gi mottagere av offentlige ytelser større mulighet til å ta studiepoenggivende utdanning.
- Tilby flere varig tilrettelagte arbeidsplasser, spesielt i ordinært arbeidsliv (VTO), og sørge for at de varige tilrettelagte arbeidsplassene (VTA) i større grad tilbys utviklingshemmede.
- Støtte opp under flere treparts-bransjeprogrammer i områder som har problemer med dårlige arbeidsvilkår.
- Styrke arbeidet mot høyt sykefravær og kritisk gjennomgå innretningen på dagens IA-avtale (inkluderende arbeidsliv) sammen med avtalepartene før avtalen eventuelt fornyes.
- Gi arbeidssøkere med psykiske helseutfordringer samordnet oppfølging fra NAV og helsetjenesten parallelt.
- Styrke arbeidsgiverens rolle i å forhindre langtidssykefravær ved å vurdere å forlenge arbeidsgiverperioden uten at den totale kostnaden for arbeidsgiveren øker.
- At skatte- og velferdsordningene skal bygge opp under arbeidslinjen.

- Forenkle legeerklæringskjemaet for fastlegene i samarbeid med Legeforeningen og gi de ansatte i NAV ansvaret for å vurdere ytelse og arbeidsevne i samråd med brukeren.
- Øke bruken av lønnstilskudd for å hjelpe flere inn i arbeidslivet.
- Inkludere flere med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet gjennom blant annet bedre tilrettelegging og mer bruk av personlige tilretteleggingsavtaler.
- Beholde fagforeningsfradraget på dagens nivå for å sikre en høy organisasjonsgrad.
- Sikre at kampen mot arbeidslivskriminalitet og sosial dumping blir prioritert av berørte etater, satse på de samlokaliserte sentrene som en spydspiss i kampen mot arbeidslivskriminalitet og sikre bedre informasjonsdeling.
- Øke bevisstheten hos offentlige innkjøpere i stat og kommune om deres ansvar for å bidra til et seriøst arbeidsliv gjennom sine anskaffelser.
- Styrke det internasjonale samarbeidet mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet.
- Gjøre lønnsinndrivelse til en del av ordningen med fri rettshjelp for å styrke kampen mot useriøse aktører.
- Styrke programmer for kompetanseheving i arbeidslivet.
- Ha en moderne arbeidsmiljølovgivning som sikrer trygghet for den enkelte og nødvendig fleksibilitet i organiseringen av det daglige arbeid.
- Sette ned et utvalg som vurderer sykelønnsordningen.

Ny sjanse

Høyre vil gi tilpasset hjelp og legge bedre til rette for dem som vil tilbake i arbeidslivet, og la den frivillige sektoren og sosiale entreprenører delta mer i velferdsarbeidet.

Høyre vil ha et inkluderende arbeidsliv der flere får mulighet til å delta. Altfor mange står utenfor arbeidslivet, og det er særlig bekymringsfullt når det gjelder unge mennesker. Høyre vil gjennomgå trygdesystemet for å sikre at det får arbeidsledige raskt i arbeid, og at alle får utnyttet sin restarbeidsevne. Å stille krav er å bry seg. Derfor er Høyre opptatt av å ha aktivitetsplikt for å sikre at mottagere av sosialhjelp er i aktivitet. Høyre vil senke tersklene for deltagelse i arbeidslivet for personer med nedsatt funksjonsevne. Vi vil ha et bedre samarbeid mellom arbeidsgivere, NAV, bemanningsbransje, attføringsbedrifter og andre tiltaksleverandører for å få flere i arbeid.

Noen opplever et NAV-system som ikke gir dem den oppfølgingen de trenger. Andre får hjelp, men ikke hjelp som er tilpasset deres situasjon. For Høyre er valgfrihet viktig. Å bestemme over sitt eget liv styrker selvfølelsen, selvrespekten og motivasjonen. Frivilligheten og de sosiale entreprenørene er sentrale bidragsyttere til den velferden vi har i samfunnet. Noen jobber etter velprøvede metoder, andre forsøker å skape nye. Høyre ønsker å styrke de sosiale entreprenørenes muligheter til å delta i velferdsarbeidet i samfunnet.

Høyre vil:

- Gjennomføre en harmonisering og forenkling av trygdesystemet, herunder å utrede muligheten for en sammenslåing av dagpenger og arbeidsavklaringspenger (AAP) for å sikre fleksibilitet og hindre negative incentiveeffekter i trygdesystemet.
- Ha mindre sentral detaljstyring og gi NAV større ansvar for å sikre brukerne riktig tiltak til riktig tid.

- Gjennomføre målet om at ingen NAV-brukere under 30 år skal gå ledige i mer enn åtte uker uten å få et tilbud om arbeid eller utdanning, arbeidstrening eller annen aktivitet.
- Innføre et nasjonalt forsøk der en andel av det statlige trygdebudsjettet overføres til kommunene, slik at de får ansvar for å finansiere noe av trygden sammen med staten, og får beholde pengene de ville brukt på å utbetale trygd, dersom de lykkes i å hjelpe utsatte grupper inn i arbeidslivet.
- Sikre et bedre samarbeid mellom NAV, bemanningsbransjen og arbeidsgiverne for å få flere i arbeid.
- Senke tersklene for sosialhjelpsmottageres adgang til statlige arbeidsmarkedstiltak, for å sikre at brukere får den hjelpen de skal ha.
- Gjennomføre aktivitetsplikt for mottagere av sosialhjelp i alle kommuner, og prioritere de yngste mottagerne først.
- Stille strengere krav til NAVs tiltaksleverandører og sørge for at dårlige resultater får konsekvenser for tiltaksleverandøren.
- Innføre forsøk med velferdsobligasjoner for å mobilisere sosiale entreprenører.
- Jobbe systematisk for at flere ideelle og sosiale entreprenører skal få ta del i å løse sosiale utfordringer i samfunnet, blant annet ved å øke kommunenes innkjøpskompetanse om sosiale entreprenører.

Et styrket sosialt sikkerhetsnett for dem som trenger det

Høyre vil gi trygghet og et bedre støttetilbud til dem som trenger det.

Gjennom felles beslutninger har vi bygget et sikkerhetsnett for å gi trygghet til dem som faller utenfor arbeidslivet. Det er bra for storsamfunnet, men viktigst av alt er at det er bra for den enkelte. De fleste barn i Norge vokser opp i trygge familier med gode økonomiske vilkår. Samtidig er det familier som faller utenfor på grunn av dårlige levekår, svak økonomi eller begge deler. Det rammer barna. Høyres mål er å skape muligheter for alle. Vi vil styrke det sosiale sikkerhetsnettet. Gode oppvekstvilkår betyr også at alle barn kan delta i fritidsaktiviteter.

Høyre vil:

- Fortsette arbeidet med å sikre at alle barn og unge får delta på fritids- og kulturaktiviteter.
- Videreføre redusert foreldrebetaling og gratis kjernetid i barnehagen for barn av foreldre med svak økonomi.
- Legge til rette for at flere kan eie sin egen bolig, for eksempel ved i større grad å ta i bruk den boligsosiale modellen leie-før-eie over hele landet.
- Øke rammene for startlån til barnefamilier og særlig til enslige forsørgere.
- Styrke behandlingen og ettervernet innen rusomsorg og psykiatri.
- Satse på en inkluderende kunnskapsskole som et av de viktigste verktøy for å hindre økende forskjeller.
- Videreutvikle modeller med flere tiltak på tvers av hjelpeapparatet for å gi bedre oppfølging og støtte til familier med lavinntekt, for eksempel gjennom hjelp til bolig, økonomi og tilbud om barnehage, SFO og fritidsaktiviteter til barna.

Eldrepolitikk - flere år og flere muligheter

Høyre vil ha et samfunn som gir eldre som kan og vil, muligheter til å delta lenger i arbeidslivet.

Nordmenn lever stadig lenger, og vi er allerede én million innbyggere over 60 år i Norge. Høyre mener vi må gripe de mulighetene det gir. Vi må legge til rette for at alle som har god arbeidsevne, og som ønsker å stå lenger i arbeidslivet, kan gjøre det. Fremtidens eldre vil være sprekere og friskere enn gårdsdagens eldre. Med bedre helse kan vi arbeide lenger. Likevel er det fortsatt holdninger, adferd og ordninger som kan virke ekskluderende for seniorer.

Høyre vil:

- Legge til rette for at flere eldre med god arbeidsevne kan stå lenger i arbeid dersom de ønsker det.
- Legge til rette for bedre kompetanse- og karriereutvikling for arbeidstagere gjennom hele yrkesløpet, og spesielt se på muligheter for økt kompetansebygging for seniorer.
- Gjennomgå særaldersgrensene og andre lovbestemte aldersgrenser i offentlig sektor i samarbeid med partene i arbeidslivet, med det som mål at flere som har god arbeidsevne, får mulighet til å stå lenger i jobb.
- Fullføre gjennomføringen av pensjonsreformen i offentlig og privat sektor.
- Forebygge og begrense tidlig avgang fra arbeidslivet via helserelaterte trygdeytelser.
- Gjennomgå særordninger for å gjøre seniorarbeidstagere mer attraktive i arbeidslivet.
- Følge opp strategien for et aldersvennlig samfunn for å stimulere til aktivitet og arbeid for eldre.
- Vurdere å heve den øvre aldersgrensen for domsmenn og meddommere.
- Vurdere å øke den øvre aldersgrensen i arbeidslivet, gjennomføre en kritisk vurdering av lovverket og arbeide mot holdninger i samfunnet som gir grunnlag for usaklig aldersdiskriminering.

Pasientens helsetjeneste

Høyre vil utvikle pasientenes helsetjeneste og særlig prioritere kvalitet i behandlingen og oppfølgingen av de pasientgruppene som er mest sårbare.

Å få hjelp når man trenger det, er viktig for både trygghet og livskvalitet. Det viktigste i helsetjenesten er ikke systemet, men pasienten. Behandlingsapparatet må bygges opp rundt dette. Det er derfor Høyre ønsker pasientenes helsetjeneste. Vi vil fortsette å redusere ventetiden og usikkerheten for dem som trenger behandling, slik vi har gjort gjennom kortere sykehusløp og pakkeforløp i kreftbehandlingen, som fjerner unødvendig ventetid og sikrer kreftpasienter et bedre tilbud. Private, frivillige og det offentlige må jobbe sammen for et best mulig helsetilbud, men det offentlige skal ha et hovedansvar. Kvalitet i tjenestene og valgfrihet i tilbudet av tjenester er nøkkelord for Høyres helsepolitikk. Høyre vil øke åpenheten i helsetjenestene, gi mer makt til pasientene ved å øke valgfriheten og styrke den enkeltes innsyn ved å gjøre informasjonen digital og tilgjengelig for den enkelte pasient.

I de neste tiårene vil en aldrende befolkning, ny medisinsk teknologi og økende forventninger til velferdssystemet gi større press på tjenestene våre. For å sikre den grunnleggende tryggheten og et bedre tilbud til dem som trenger helsetjenester mest, mener Høyre det vil bli nødvendig å prioritere bedre og klarere enn i dag. Høyre er særlig opptatt av at pasienter med alvorlige sykdommer og ekstra sårbare pasientgrupper skal sikres et verdig tilbud. En god folkehelsepolitikk er å støtte opp under gode valg for den enkelte. Forebygging er bra både for den enkelte og for samfunnet. Pasientenes helsetjeneste og en god folkehelsepolitikk er blant de viktigste bidragene for å bekjempe uønskede forskjeller mellom folk i Norge.

Bedre folkehelse kan hindre sykdom

Høyre vil legge til rette for at folk kan ta gode og sunne helse- og livsstilsvalg i hverdagen.

En god og forebyggende folkehelsepolitikk skal synliggjøre de gode og sunne valgmulighetene enda bedre enn i dag. Overvekt og fysisk inaktivitet fører til at flere blir syke, og øker de sosiale forskjellene. Høyre vil gjøre det enklere å ta gode valg for sin egen helse og livsstil. Aktivt friluftsliv og bruk av naturen forebygger både fysiske og psykiske plager. Samtidig må tiltak for bedre folkehelse til enhver tid veies opp mot enkeltmenneskers valgfrihet. Ethvert samfunn må tillate at innbyggerne foretar valg for seg selv som andre mener er dårlige.

Høyre vil:

- Gjøre det enklere for folk å ta gode helse- og livsstilsvalg i hverdagen.
- Videreføre samarbeidet med næringslivet for å legge til rette for sunne produkter i matbutikkene og lettfattelig merking av sunne alternativer.
- Ha mer fysisk aktivitet i skolen, blant annet ved å lære av og spre gode erfaringer fra forsøk på skoler og i kommuner.
- At psykisk helse skal være en integrert del av folkehelsearbeidet, herunder en offensiv satsing på å bekjempe ensomhet i befolkningen.
- Mobilisere og samarbeide med frivillige aktører og organisasjoner i folkehelsearbeidet, herunder også idretten, for å utvikle breddetilbud til utsatte barne- og ungdomsgrupper og målrettede tilbud til eldre og kronisk syke.

- Ha bedre tilrettelegging for sunne måltidsvaner i skolen og bidra til å spre gode erfaringer med måltids- og kostholdsarbeid i skoler og kommuner.
- Fortsette arbeidet med å holde ungdom røyk- og snusfrie.
- Beholde hovedlinjene i dagens alkoholpolitikk og gi kommunene større handlingsrom i spørsmål om skjenketider og utsalgssteder.
- Fremme psykisk helse og forebygge ensomhet også blant eldre.
- Sikre riktig bruk av legemidler i samspill med apotek, leger og pasienter.
- Øke forskningsinnsatsen på vaksiner.
- Utvide barnevaksinasjonsprogrammet med en HPV-vaksine til gutter for å stanse spredningen av HPV og relaterte kreftdiagnoser.
- Videreføre samarbeidet med friluftsråd og friluftslivsorganisasjoner om lavterskel friluftstilbud i nærmiljøene, med vektlegging på fysisk aktivitet, naturopplevelser og sosiale møteplasser for å fremme både fysisk og psykisk helse.

Nærhet mellom pasient og behandler

Høyre vil ha en sterk primærhelsetjeneste i hele landet.

Det er i primærhelsetjenesten – blant annet gjennom fastlegen – at de fleste har sin første kontakt med helsetjenesten. Primærhelsetjenesten er derfor svært viktig også for forebygging og tidlig innsats. Det lokale helsetilbudet danner grunnlaget for et godt helsetilbud og samarbeid mellom primærhelsetjenesten og spesialisthelsetjenesten. Andelen eldre i den norske befolkningen er økende, og antall personer med kroniske sykdommer og sammensatte omsorgsbehov blir stadig flere. Dette øker presset på primærhelsetjenesten.

Høyre vil:

- Sikre alle innbyggere tilgang til en kompetent, handlekraftig og godt organisert primærhelsetjeneste, uansett hvor man bor i landet.
- Endre lovverk og finansieringssystemer for å tilrettelegge for tverrfaglige primær- og oppfølgingsteam i kommunene.
- Satse på et fortsatt kompetanseløft i de kommunale helsetjenestene, for å sikre faglig dyktige og oppdaterte ansatte.
- Fortsette satsingen på en tverrfaglig helsestasjons- og skolehelsetjeneste som skal sørge for god tilgang på hjelp og støtte til barn og unge gjennom skole og barnehage. Bygge ut lavterskeltilbudet innen psykisk helsevern i kommunene, sørge for at det kan ansettes flere psykologer, og øke kompetansen på psykisk helse hos fastleger og øvrige tjenester.
- Styrke satsingen på e-helse-tjenesten, blant annet ved å innføre en felles nasjonal løsning for pasientjournal.
- Etablere flere helsehus og lokalmedisinske sentre.
- Sørge for gode tannhelsetjenester og gode offentlige støtteordninger for sårbare grupper.
- Støtte gode samarbeidsprosjekter mellom kommune- og spesialisthelsetjenesten.
- Legge til rette for utbygging av lærings- og mestringstilbud i kommunene, samt bedre samordning med de øvrige tjenester.
- Etablere oppfølgingsteam i primærhelsetjenesten for bedre oppfølging av pasienter med kroniske og langvarige lidelser.

- Følge opp rettighetsfestingen av brukerstyrt personlig assistanse for å styrke brukerrettighetene og valgfriheten i hverdagen.
- Legge til rette for at kommunene kan ta i bruk ny velferdsteknologi som kan bidra til å gjøre pasientenes hverdag enklere, og som kan øke kvaliteten på tjenestene, blant annet ved å forsterke velferdsteknologiprogrammet.
- Innføre krav om at fastleger skal tilby e-konsultasjon til dem som ønsker det.
- Stimulere leger og helsepersonell til å utføre oppgaver digitalt.
- Styrke jordmøtjenesten i kommunene blant annet ved å gi jordmødre et større ansvar for å sikre kvinner god helse. Jordmødre kan gjennom mer ansvar for svangerskapskontroller, prevensjons- og familierådgivning, helsekontroller og prøvetaking bidra til det. Det bør også vurderes om jordmødrene bør ha utvidede rettigheter i sin praksis.

Hjelp av spesialister når du trenger det

Høyre vil sikre høy faglig kvalitet i helsetjenesten, slik at pasientene får best mulig hjelp og pleie.

Spesialisthelsetjenesten er blant annet sykehusene våre. Pasientenes helsetjeneste betyr at kvaliteten på behandlingen skal være høy, ventetiden så kort som mulig, og at pasienten skal bli hørt i alle deler av helsetjenesten. Pasientene skal møtes med kunnskap og respekt. God informasjonsflyt og kommunikasjon mellom kommunehelsetjenesten, fastlegen og spesialisthelsetjenesten er viktig for å sikre det.

Høyre mener at organiseringen av helsetjenesten må gjennomgås. Gjennom en nasjonal helseplan skal de overordnede prioriteringene for helsetjenestene gis, samtidig som vi må sikre handlingsrom og fleksibilitet på det enkelte sykehus, slik at behandlingen kan bli best mulig. Ventetidene må være så korte som mulig. Det er nødvendig med fortløpende vurderinger av helsetjenestenes prioriteringer, og Høyre er særlig opptatt av å sikre behandlingen for mennesker med alvorlige lidelser og for utsatte pasientgrupper.

Antibiotikaresistens er en av helsetjenestens aller største utfordringer i årene som kommer. Flere resistente bakterier vil gjøre at sykdommer vi lett kurerer i dag, vil bli dødelige i fremtiden. Høyre er opptatt av å sikre og styrke nasjonal og internasjonal innsats for å bevare effekten av eksisterende antibiotika og bidra til utvikling av nye.

Høyre vil:

- Sikre trygge sykehus og bedre helsetjenester for alle, uansett hvor man bor i landet.
- Fortsatt redusere ventetiden før oppstart av behandling eller utredning og underveis i behandlingsforløpet.
- Innføre pakkeforløp som reduserer ventetiden, gir pasientene bedre behandling og rehabilitering på flere områder, og jobbe mer helhetlig med pasientforløp i hele helsetjenesten.
- Sykehusene skal i større grad styres etter kvalitetsmål og resultater for pasientene, og med mer åpenhet enn i dag.
- Endre styringen av sykehusene og spesialisthelsetjenesten, med mer nasjonal koordinering og effektive beslutningsstrukturer, samtidig som de lokale helseforetakene får større frihet i arbeidet med å gi pasientene et godt tilbud.

- Ha bedre oppgavedeling og samarbeid mellom sykehus, der sykehusene utnytter hverandres kompetanse og kapasitet ved å jobbe mer i nettverk og som team.
- Arbeide for å redusere unødig rapportering og skjemavelde, og forenkle hverdagen i sykehusene.
- Fremme åpenhetskultur og godt lederskap i spesialisthelsetjenesten.
- Sikre valgfrihet og mangfold for pasientene og utvide fritt behandlingsvalg til nye områder.
- Øke tilbudet av helsetjenester som tilbys fra private og ideelle aktører, gjennom fritt behandlingsvalg.
- Ha mer åpenhet om ventetider og gi pasientene bedre informasjon om rettighetene deres.
- Sikre muligheten til å velge eget botilbud for mennesker innenfor tilrettelagte tjenester med varig behov for et tjenestetilbud fra kommunen.
- Øke bruken av private avtalespesialister, med flere hjemler og bedre arbeidsdeling mellom sykehus, poliklinikker og avtalespesialister.
- At kvinner skal kunne bruke gynekologtjenester uten henvisning fra fastlege.
- Prioritere klarere og bedre i hele helsetjenesten, basert på nytte-, ressurs- og alvorlighetskriteriene.
- Etablere en kvalitetsgodkjenningsordning for sykehus, herunder nasjonal godkjenning av nasjonale og regionale behandlingstjenester.
- Følge opp etableringen av en permanent undersøkelseskomisjon for uønskede hendelser i helsetjenestene.
- Sikre bedre ernæringsoppfølging for utsatte pasientgrupper. Legge til rette for mer klinisk forskning og eksperimentell behandling i Norge, og mer innovasjon gjennom samarbeid mellom sykehus og helsenæringen.
- At Norge skal være en global pådriver for koordinert arbeid mot antibiotikaresistens.
- Arbeide for et internasjonalt forbud mot å bruke antibiotika som vekstfremmer i matproduksjonen og for et forbud i EU mot at veterinærer kan selge antibiotika.
- At antibiotikaresistens nasjonalt og internasjonalt må bekjempes tverrsektorielt.
- Ha som mål at flere leger utdannes i Norge.

Bedre psykisk helse

Høyre vil fortsette opptrappingen for å bedre det psykiske helsevernet i Norge.

En god psykisk helse er viktig for å ha god livskvalitet. Innsatsen må derfor settes inn tidligst mulig for dem som sliter med sin psykiske helse. Høyre vil fortsatt prioritere psykisk helse som en av våre viktigste satsinger. Vi må også forebygge at psykiske problemer oppstår, ved å forhindre mobbing og sosial isolasjon blant barn, unge og voksne på arbeidsplasser.

Høyre vil:

- Etablere en relevant og faglig god førstelinjetjeneste innen psykisk helsevern i kommunene, med særlig vekt på tilbudet til barn og ungdom.
- Innføre pakkeforløp som gir kortere ventetider og bedre behandling, også innen psykisk helse.
- Integrere psykisk helsevern bedre i det øvrige folkehelsearbeidet.
- Utvide fritt behandlingsvalg til flere områder innen psykisk helsevern.

- Bygge ut lavterskeltilbudet og forbedre oppfølgingstilbudet innen psykisk helse i kommunene, sørge for at det kan ansettes flere psykologer og øke kompetansen på psykisk helse hos fastleger og øvrige tjenester.
- Innføre kommunal betalingsplikt for utskrevne pasienter innen psykisk helsevern, for å sikre forpliktende samarbeid og bedre oppfølging etter behandling.
- Fjerne byråkratiske hindre mot bedre samarbeid mellom NAV og helsetjenesten i oppfølgingen av psykisk syke.
- Innføre «jobberesept» for å aktivisere pasienter og bruke det som en del av behandlingstilbudet.
- Satse på oppsøkende behandlingsteam i kommunene, i samarbeid med spesialisthelsetjenesten.
- Styrke tverrfaglig samarbeid mellom tjenestene innen psykologi, psykiatri og rusomsorg, blant annet for å bedre ettervernet.
- Samarbeide mer med frivillige organisasjoner for å gi bedre aktiviseringstilbud til personer med psykiske helseproblemer.
- Redusere bruken av tvang under behandlingen innen psykisk helsevern.
- Styrke behandlingstilbudet innen psykisk helsevern i kriminalomsorgen.

En verdig rusomsorg

Høyre vil ha en mer verdig rusomsorg og bekjempe avhengighet. Høyres mål er at ingen skal dø av overdose.

Høyre vil føre en kunnskapsbasert ruspolitikk, med begrensning av skadevirkninger og skadereduksjon som avgjørende mål, og prioritere det som har størst effekt. Alkohol, narkotika og tobakk har helsemessige skadevirkninger for den enkelte, og vi må søke å redusere skadevirkningene. Et fortsatt forbud mot bruk og besittelse av narkotika er et viktig normdannende tiltak som ikke er til hinder for en tilnærming med mer vekt på skadereduksjon. Høyre ønsker å endre myndighetenes reaksjoner mot personer som tas for bruk og besittelse av narkotika, fra straff til hjelp, behandling og oppfølging – inspirert blant annet av portugisiske erfaringer.

Høyre vil:

- Overføre ansvaret for samfunnets oppfølging for bruk og besittelse av illegale rusmidler til egen bruk fra justissektoren til helsetjenesten.
- Redusere ventetiden ytterligere for rusavhengige som venter på behandling, og sørge for bedre overgang fra avsluttet behandling til oppfølging/ettervern.
- Innføre pakkeforløp innen tverrfaglig spesialisert rusbehandling innen 2020 etter mal av pakkeforløp for kreft.
- Ha bedre tverrfaglig samarbeid om behandling og ettervern mellom psykisk helsevern, rusbehandling og somatisk helsetjeneste.
- Sikre mangfold og valgfrihet i behandlingen av rusproblemer ved å videreføre fritt behandlingsvalg innen tverrfaglig spesialisert rusbehandling, supplert av offentlige tilbud fra ideelle og private på rusfeltet.
- Åpne mottakssentre i de største byene der ruspasienter kan få time til poliklinisk eller annen behandling innen 24 timer etter avrusning.

- Etablere lavterskel substitusjonsbehandling i alle helseregioner etter modell av LASSO.
- Bedre arbeidet med rusavhengiges somatiske helse, herunder satsing på kompetanse og bevisstgjøring i tjenestene, samt legge til rette for økt vektlegging av fysisk aktivitet og ernæring i rusbehandlingen.
- Styrke tilbudet om avrusing og rusmestring for innsatte med narkotikaproblemer i norske fengsler.
- At ved lengre fengselsdommer skal man arbeide for at den innsatte får en sjanse til å bli helt rusfri før løslatelse.
- Videreutvikle og øke bruken av helsefaglige tiltak og metoder som reaksjon på mindre alvorlige narkotikarelaterte lovbrudd, herunder en ungdomskontrakt.
- At Norge skal være en pådriver globalt for en narkotikapolitikk bygget på helse, skadereduksjon og menneskerettigheter.
- Legge til grunn en faglig vurdering av om andre metoder enn injisering av heroin bør tillates på sprøyterom.
- Vurdere om fastleger, etter en faglig vurdering, kan starte behandling av rusavhengige med Subutex og Subuxsone utenom LAR.
- Ha forsøk med skadebegrensende tiltak, som for eksempel heroinassistert behandling som et tilbud til tunge rusmisbrukere.
- Åpne for mer rusbehandling der innleggelsen er frivillig, mens gjennomføringen er tvungen.

Et verdig liv med kronisk sykdom

Høyre vil gjøre livet bedre for folk med kroniske sykdommer.

Mange mennesker i Norge sliter med kroniske helseplager på grunn av skader, sykdom eller fordi de har gjennomgått en tøff behandling for livstruende sykdommer. For livskvaliteten er det viktig at man i størst mulig grad gis mulighet til å leve et vanlig liv, med tilknytning til arbeidslivet, et sosialt nettverk og familie.

Høyre vil:

- Styrke rehabiliteringen ved akutt og varig sykdom.
- Gradvis inkludere rehabilitering i godkjenningsordningen for fritt behandlingsvalg.
- Sette kommunene i stand til å ta et større ansvar for rehabiliteringstilbudet for de vanligste pasientgruppene.
- Fjerne den øvre aldersgrensen på 67 år for rett til brukerstyrt personlig assistent.
- Innføre rett til brukerstyrt avlastning etter modell av rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA).
- Fortsatt ha spesialiserte rehabiliteringstilbud som spesialisthelsetjenesten skal ha ansvar for.

Pårørende skal ha innflytelse

Høyre vil at pårørende skal ha mulighet for innflytelse på hjelpetilbudet når en pasient ikke selv er i stand til å påvirke sitt behandlingsløp.

Pårørende er en ressurs, og skal ha innflytelse på hjelpetilbudet til den de er pårørende for. Oppmerksomhet skal rettes mot at pårørende kan ha flere roller, både som avlastere, omsorgspersoner og beslutningstagere for behandlingstilbudet. Høyre mener det er viktig å basere behandling på et bredest mulig kunnskapstilfang.

Høyre vil:

- Anerkjennelse pårørende som en viktig ressurs innen helse- og omsorgstjenesten.
- Fremme god helse og gode tilbud for den som er pårørende i krevende omsorgssituasjoner.
- Bidra til at pårørende tas mer på alvor i alle deler av behandlingstilbudet.
- Peke på utfordringer, behov og mulige løsninger for bedre å ivareta pårørende til syke og pleietrengende.
- Tydeliggjøre kommunenes ansvar for å sikre bruker- og pårørendemedvirkning.

Medisinsk bioteknologi

Høyre vil fremme mulighetene for behandling og forebygging av sykdom innen bioteknologi innenfor forsvarlige etiske rammer.

Gen- og bioteknologien gir store muligheter for behandling og forebygging av sykdom. Høyre ønsker å føre en politikk som gjør at det kan videreutvikles og bygges opp ny bioteknologisk og farmakologisk industri i Norge. Samtidig stiller bioteknologien oss overfor store etiske utfordringer. Høyre fastholder at politikken skal bygge på et føre-var-prinsipp, og sette grenser for bruken av de teknologiske mulighetene, både for å sikre menneskeverdet, den enkeltes integritet, at etikken blir ivaretatt, og for å gi oss oversikt over konsekvensene av nye behandlingstilbud.

Høyre vil:

- Verne om føre-var-prinsippet på stamceller fra fødte mennesker.
- Opprettholde dagens abortlov.
- Forhindre at menneskelig liv sorteres ut fra egenskaper.
- Si nei til anonym sæddonor for å sikre at alle barn født i Norge skal ha mulighet til å kjenne sitt biologiske opphav.
- Begrense medisinske inngrep til tilfeller der det er dokumentert positiv helsegevinst for pasienten.
- Benytte de mest skånsomme behandlingstilbudene for dem som allerede i dag har rett til fostervannsprøve innenfor gjeldende lovverk.
- Si nei til surrogati, men ikke straffe personer som får utført surrogati i utlandet.

God helse for en god alderdom

Høyres mål er å sikre en god og verdig omsorg tilpasset individuelle behov, og vi vil ta i bruk velferdsteknologi for å øke kvaliteten på tjenestene.

Befolkningens alderssammensetning endres, og kompleksiteten i oppgaveløsningen vil øke. Økt kompetanse, endringer i tjenesteorganisering og økt bruk av velferdsteknologi skal bidra til bedre kvalitet og valgfrihet i omsorgen. Flere eldre vil ha behov for en mer individorientert helse- og omsorgstjeneste. Nødvendige rehabiliteringstilbud skal tilbys eldre pasienter etter sykdom og skader. For å skape trygghet for de pleietrengende vil Høyre legge til rette for at de kan få oppfølging av samme personer eller team, særlig i hjemmetjenesten. Høyre vil tilrettelegge for at eldre kan bo hjemme så lenge som mulig, ved blant annet å ta i bruk velferdsteknologi. Frivillighetsentralene kan spille en viktig rolle i dette arbeidet.

Høyre vil:

- At kommunen i større grad legger til rette for fritt brukervalg for hjemmetjeneste (praktisk bistand) og hjemmesykepleie. Brukerne må selv kunne velge hvilke av leverandørene de ønsker å benytte, eller om de ønsker å benytte det ordinære kommunale tilbudet.
- Følge opp arbeidet med å innføre en trygghetsstandard for sykehjem.
- Stimulere til at flere kommuner gjennomfører forebyggende hjemmebesøk for eldre.
- Ta et større nasjonalt ansvar for at kommunene bygger ut tilstrekkelig kapasitet i omsorgstjenesten både for dem som bor hjemme, på institusjon eller har andre boformer.
- Sørge for mer og bedre kunnskap om tilstanden i omsorgstjenesten, både objektive kvalitetsindikatorer og brukertilfredshet, mer åpenhet om dette og bedre bruk av kunnskap i styring og ledelse av tjenestene.
- Gjøre om tilskuddsordningene i Husbanken for i større grad å legge til rette for kommunal og privat utbygging av trygghetsboliger, sykehjemsplasser, hospice, demenslandsbyer og private bofelleskap.
- Satse på bygging av flere demenslandsbyer i Norge.
- Endre lovverket slik at praktisk bistand i hjemmet og hjemmesykepleie organiseres og leveres som en felles tjeneste.
- Utdanne flere med kompetanse på de eldres mer komplekse og sammensatte sykdomsbilder.
- Ha flere tverrfaglige oppfølgingsteam som skal bidra med koordinering og yte tilrettelagte, flerfaglige tjenester. Teamene skal kartlegge brukernes mål og behov og tilrettelegge og skreddersy et tilbud ut fra dette.
- Trekke frivillige krefter inn i eldreomsorgen for å bidra til bedre livskvalitet for eldre.
- Legge til rette for at kommunene kan ta i bruk ny velferdsteknologi som kan bidra til å gjøre pasientenes hverdag enklere, og som kan øke kvaliteten på tjenestene, blant annet ved å forsterke velferdsteknologiprogrammet.
- At alle skal ha rett til god, lindrende behandling som gir en verdig avslutning på livet, men at respekt for menneskeverdet innebærer å si nei til aktiv dødshjelp.
- Sikre at hverdagsrehabilitering blir en integrert del av pleie- og omsorgstjenestene i alle kommuner.
- Styrke innsatsen for riktig ernæring og systematisk oppfølging av ernæringsstatusen for alle pasienter som mottar hjelp fra hjemmebaserte tjenester og i institusjon.

- Sørge for at alle eldre på sykehjem eller med hjemmesykepleie får en jevnlig gjennomgang av legemidlene som sikrer riktig bruk.

Grønn omstilling og en bærekraftig fremtid

Høyre vil at Norge skal bli et lavutslippssamfunn innen 2050. Transportsektoren skal bli utslippsfri, og Norge skal være et foregangsland innen fornybar energi.

Høyres ideologiske utgangspunkt er forvalteransvaret. Vi må etterlate kloden vi overtok fra våre forfedre, i minst like god stand til våre etterkommere. Klimautfordringen er en av vår tids største utfordringer. Høyre mener Norge skal realisere lavutslippssamfunnet og bidra til at Paris-avtalen oppfylles. Klimagassutslippene skal reduseres med minst 40 prosent innen 2030 sammenlignet med 1990-nivået. Kuttene skal gjennomføres i samarbeid med EU. De største nasjonale utslippsreduksjonene må tas i sektorene som ikke er omfattet av EUs kvotesystem, det vil si transportsektoren, landbruket og avfalls- og byggsektoren.

Grønn vekst er også å bruke naturen for å binde størst mulig del av våre klimautslipp, og norsk natur og skog binder allerede om lag 50 prosent av våre CO₂-utslipp.

Høyre vil bruke markedet i miljøets tjeneste, følge prinsippet om at forurenser betaler, og sørge for at det lønner seg å velge miljøvennlig i hverdagen. Det må bli dyrere å forurense, billigere å være miljøvennlig og mer lønnsomt å utvikle nye klimavennlige løsninger. Høyre vil legge til rette for omstillingen til et grønnere samfunn med nye, bærekraftige arbeidsplasser gjennom å stille miljøkrav og ved å bruke skatte- og avgiftssystemet.

Næringslivet er avgjørende i arbeidet med å utvikle og ta i bruk klimaløsninger. Staten har et ansvar for å skape forutsigbare rammer for klimapolitikken. Slik kan den bidra til at næringslivet kan utvikle gode, lønnsomme og miljøvennlige løsninger. Samtidig vil Høyre styrke statlige støtteordninger som reduserer den økonomiske risikoen en rekke bedrifter påtar seg ved å prøve ut ny teknologi.

Norske kommuner og lokalsamfunn må spille en aktiv rolle i klimakampen for at Norge skal kunne omstille seg til å bli et lavutslippssamfunn. Offentlig innkjøpsmakt og regelverk er et viktig virkemiddel for å utvikle miljøteknologi og ta i bruk miljøvennlige løsninger. I tillegg vil Høyre også stille krav og innføre tiltak som bidrar til miljøvennlig by- og stedsutvikling i kommunene.

Internasjonalt klimaarbeid

Norge skal være en pådriver i det internasjonale klimaarbeidet.

Klimautfordringene er globale, og løses best gjennom internasjonalt samarbeid og forpliktende internasjonale avtaler. I desember 2015 fikk verden en ny, forpliktende klimaavtale. Målet med avtalen er å holde oppvarmingen godt under 2 grader, og den inneholder en ambisjon om å jobbe for 1,5 grader. Norge har teknologi, kompetanse og kapital til å lede an i det grønne skiftet globalt.

Høyre vil:

- Videreføre den internasjonale klima- og skogsatsingen til 2030 på et høyt nivå.
- Utvide rammen for satsing på fornybar energi i utviklingsland under GIEK og Eksportkreditt.
- Bidra til at utviklingsland når målene i Paris-avtalen gjennom bidrag til FNs grønne fond og andre muligheter som ligger i Paris-avtalen.

- Benytte EØS-midlene til å støtte forskning på og utvikling og bygging av fullskala anlegg for fangst og lagring av CO₂ i Europa.
- At Norge skal være en pådriver for forpliktende avtaler som bidrar til å løse de internasjonale klimautfordringene.
- At Norge skal bidra med kunnskap, kompetanse og bistandskapital i kampen mot klimaendringer.

Foregangsland for fornybar energi

Norge skal bidra aktivt i det grønne skiftet gjennom å erstatte fossile energikilder med fornybare.

Norge er rikt på energiressurser, og skal være en foregangsnaasjon innenfor miljøvennlig produksjon og forbruk av vannkraft, vindkraft, bioenergi og andre fornybare energiformer. Norge vil ha et betydelig kraftoverskudd i årene fremover. Denne energien bør brukes til å fase ut fossil energi og realisere lavutslippssamfunnet gjennom ny kraftforedlende bruk innen for eksempel industri og datasentre og økt kraftutveksling med våre naboland.

Høyre vil bidra til at Norges potensial for fornybar energi generelt og vannkraft spesielt kan utnyttes bedre, både gjennom gode rammevilkår, økt forskningsinnsats og videreutvikling av gode virkemidler som bidrar til teknologiutvikling i industri og næringsliv. En rekke norske bedrifter ligger langt fremme når det gjelder å ta i bruk klimavennlig teknologi. Det er viktig at denne utviklingen fortsetter.

Høyre vil:

- Bidra til at bedrifter utvikler og tar i bruk miljø- og klimavennlig teknologi gjennom å støtte flere storskala pilot-/demoanlegg.
- Styrke overføringskapasiteten for elektrisk kraft mellom Norge og det øvrige Europa for å redusere klimagassutslippene og for å videreutvikle Norge som Europas grønne batteri.
- Styrke Innovasjon Norges miljøteknologiordning som bidrar til risikoavlastning.
- Sette et energieffektiviseringsmål på 10 TWh i eksisterende bygg innen 2030, stille økte krav til effektivisering i nye bygg og ha støtteordninger/skattefradrag for energiøkonomisering i bedrifter og husholdninger.
- Sørge for at Norge bidrar til å utvikle en kostnadseffektiv teknologi for fangst, bruk og lagring av CO₂ gjennom realisering av minst ett fullskala-anlegg og bruke vår kompetanse til innsats i andre land.

En utslippsfri transportsektor

Høyre har en nullutslippsvisjon for transportsektoren.

Høyre mener vi må planlegge byer og lokalsamfunn slik at transportbehovene reduseres. Det betyr at bygging av nye boliger og næringsbygg bør skje langs eksisterende transportkorridorer og ved trafikknutepunkter. Høyre mener vi gradvis må fase ut fossil energi i hele transportsektoren gjennom å stille krav og innføre tiltak som bidrar til rask innfasing av null- og lavutslippsløsninger i alle deler av sektoren. Elektrifisering av transportsektoren er både et energieffektiviseringstiltak og et klimatiltak.

Kollektivtransport, sykkel og gange

Høyre mener at kollektivtransporten i de store byområdene bør være utslippsfri innen 2025.

Klimaforliket slo fast at trafikkveksten i de store byene skal dekkes av kollektivtransport, sykkel og gange. Det krever god arealplanlegging og økt satsing på kollektivtransport, sykkel og gange, slik at transportveksten kan fordeles mellom de tre miljøvennlige transportformene. Det er også avgjørende for å unngå kø, unngå at veier legger beslag på verdifullt areal og for å skape trivelige lokalsamfunn.

Høyre vil:

- At staten finansierer minst 50 prosent av alle store kollektivutbygginger i og rundt de største byene og videreutvikler gode byvekstavtaler som stimulerer kollektiv- og sykkeltiltak.
- At det ved statlig medfinansiering av større kollektivsatsinger må settes krav til fortetting ved kollektivknutepunkter og stasjonsnære områder.
- Legge til rette for utbygging av infrastruktur til lav- og nullutslippsteknologi for kjøretøyer, ferger og skip i samarbeid med private aktører.
- Stille krav om lav- eller nullutslippsløsninger når kollektivtransport settes ut på anbud.
- Øke investeringstakten i jernbaneutbyggingen og øke bruken av miljøvennlig drivstoff som elektrisitet og hydrogen.
- Erstatte fossil diesel på jernbanen med fornybare energikilder innen 2030.
- Inkludere klimarelaterte mål for transportsektoren i Nasjonal transportplan og presentere tiltak for å nå målene i samme plan.
- Tilrettelegge for at mindre trafikkerte veier, skogsbilveier, fjellveier og nedlagte jernbanestrekninger kan benyttes som sykkelveier.
- Stimulere til økt utbygging av sammenhengende traseer for sykkel og gange i byer og tettsteder.

Miljøvennlige kjøretøyer

Høyre vil jobbe for at alle nye kjøretøyer er null- eller lavutslippskjøretøyer etter 2025.

Høyre vil at det skal lønne seg å velge miljøvennlige kjøretøyer. Derfor vil Høyre sørge for rammevilkår som bidrar til rask innføring av nullutslippskjøretøyer, og som gjør det lønnsomt å velge dem. Omstillingen til nullutslippsteknologi i transportsektoren er helt sentral for å redusere klimagassutslipp. I tillegg vil det være viktig for å redusere lokal luftforurensning i form av NO_x og partikler.

Høyre vil:

- Innrette avgiftene slik at det lønner seg å velge miljøvennlige kjøretøyer, og at avgiftene økes gradvis på fossile kjøretøyer og fossilt drivstoff.
- Legge til rette for infrastruktur som gjør det mulig å velge nullutslippskjøretøyer over hele landet.
- Etablere tydelige regler og gode rammebetingelser som gjør Norge til et attraktivt marked for selvkjørende kjøretøyer.
- Legge til rette for forsøk med førerløse nullutslippskjøretøyer.

- At kommuner som ønsker det, skal kunne innføre kjøprising og ytterligere miljødifferensiering av satsene i bomringene, og gi kommunene gode verktøy som kan redusere lokale miljøproblemer.
- Øke omsetningspåbudet for biodrivstoff for å bidra til raskere innfasing av bærekraftig biodrivstoff.
- Legge til rette for miljøvennlige alternativer når teknologien er tilgjengelig, for å redusere klimagassutslippene fra flytransporten.

Grønn skipsfart

Alle nye ferger og skip i nærskipsfart bør bruke klimanøytrale energikilder eller nullutslippsteknologi innen 2030.

Norge har lange tradisjoner som skipsfartsnasjon, og har en betydelig næring knyttet til offshorevirksomhet, nasjonal og internasjonal skipsfart. Vi har verdensledende skipsverft og rederier i Norge. Skipsfarten står i dag for store utslipp av klimagasser, og bidrar også til dårlig luftkvalitet i mange av våre største byer. Norge har teknologi, kompetanse og kapital til å utvikle nye teknologiske løsninger som kan bidra til reduserte utslipp både lokalt og globalt.

Høyre vil:

- At alle ferge- og hurtigbåtanbud skal inneholde krav om null- eller lavutslippsløsninger.
- Utarbeide en plan for etablering av landstrømtilbud for skip i større norske havner.
- Videreføre NO_x-fondet.
- Innføre et CO₂-fond etter modell av NO_x-fondet som kan bidra til en rask reduksjon i klimagassutslippene fra tungtransport og skipsfart.
- Legge til rette for grønn skipsfart gjennom offentlig-privat samarbeid om miljøvennlige pilotprosjekter, demonstrasjonsskip og teknologiutvikling innenfor skipstrafikken.
- At Norge skal være en aktiv pådriver for strengere utslippskrav i internasjonal skipsfart og oppfølgingen av disse.
- Gjennomgå avgifter på fossil energibruk i næringen, med det mål at det skal lønne seg å ta i bruk miljøvennlige og klimanøytrale fartøyer.
- Gi kommunene anledning til å relokalisere forurensende skip på dager med høy luftforurensing, der det er mulig.

Sirkulær økonomi – bedre utnyttelse av ressurser i omløp

Norge skal være et foregangsland i utviklingen av en grønn økonomi som utnytter ressursene bedre.

Høyre vil gjøre Norges økonomi grønnere. Å utnytte ressursene bedre kan gi store gevinster for miljøet, økonomien og samfunnet. Råvarenes maksimale levetid må nyttiggjøres, og den totale avfallsmengden må reduseres. Det skaper arbeidsplasser, samtidig som det gir bedre miljø og økt verdiskaping for samfunnet.

Høyre er opptatt av å få økt vekst med mindre ressursbruk. Høyre mener det er behov for økt kompetanse på nasjonalt nivå om mulighetene som finnes i å utnytte ressursene bedre. Høyre mener offentlig sektor må gå foran med å etterspørre bruk av sekundære råvarer i

sine anskaffelser. Miljøkrav må fremme innovasjon og bidra til å gjøre resirkulering og gjenbruk mer attraktivt. Høyre har som ambisjon å halvere matsvinnet i Norge frem mot 2030, basert på frivillig samarbeid med forbrukere og næringsliv. (Les mer om bio- og sirkulær økonomi i kapitlet Sikre og skape arbeidsplasser.)

Høyre vil:

- Bygge ut bedre ordninger for utsortering av alt matavfall og annet organisk avfall fra husholdninger, offentlige virksomheter og privat næringsliv. Kommunene må legge til rette for bruks- og kostnadseffektive løsninger.
- Stille seg positiv til tiltak for å redusere matkasting innen dagligvarebransjen og næringsmiddelindustrien.
- Stille miljøkrav som fremmer innovasjon, og se på ulike modeller for å bidra til å gjøre resirkulering, energigjenvinning og gjenbruk mer attraktivt for privatpersoner og bedrifter.
- Vurdere å innføre en ny returordning for plaststoffer med lang nedbrytningstid.
- Iverksette tiltak som stimulerer til opprydding av plast i havet.
- Vurdere ulike tiltak som bidrar til å begrense unødvendig bruk av plastemballasje.
- Innføre regler slik at industri og næringer blir forpliktet til å følge standarder eller oppfylle mål knyttet til effektivitetsgrad i sin bruk av råvarer, energi eller vann.
- Innføre deponiforbud for avfall som kan material- eller energigjenvinnes (plast, metaller, glass, papp og papir samt bionedbrytbart avfall).
- Utrede en miljøavgift på emballasje og fossil plast.

Klimavennlige bygg

Høyre vil fase ut all bruk av fossil energi i byggsektoren og i fjernvarmesektoren innen 2020.

Høyre mener en del av løsningen på klimautfordringene er å bygge og rehabilitere bygninger slik at de får et redusert energibehov. Morgendagens bygg må planlegges med løsninger som minimaliserer energibehovet. Høyre vil stimulere flere utbyggere til å velge lavenergihus og nullenergi, som er langt mer energieffektive løsninger enn i dagens boliger.

Høyre vil:

- Fase ut all fossil energi i bygg- og fjernvarmesektoren innen 2020.
- Utvikle standarder for miljø- og klimasertifisering av ulike løsninger i byggsektoren.
- Videreføre satsing på ENØK-tiltak i husholdningene og i næringslivet.
- Legge til rette for utvikling av bygg med «nesten nullenergi»-standard eller «pluss»-standard.
- Prioritere forskningsmidler til utvikling av miljøvennlige bygg, blant annet gjennom økt bruk av trematerialer og treprodukter.

Et bærekraftig jordbruk

Høyre vil at landbruket skal produsere mat på den mest effektive og bærekraftige måten, som gir lavest mulig utslipp av klimagasser.

Jordbruket må redusere sine klimagassutslipp for at vi skal nå våre klimamål. Det er avgjørende at klimagassutslippene ikke vokser i takt med matproduksjonen.

Høyre vil:

- I samarbeid med næringen gjennomføre effektive klimatiltak som øker produksjonen av biogjødsel og biogass, og reduserer utslippene fra landbruksmaskiner.
- Gjennomgå alle skatter, avgifter og subsidier for landbruket med det som mål å stimulere næringen til å redusere energibruk og klimagassutslipp.
- Stimulere til forskning på miljøvennlige alternativer innen matproduksjon og husdyrhold.

En grønnere olje- og gassnæring

Høyre vil ha strenge miljøkrav til olje- og gassproduksjonen på norsk sokkel.

Verden beveger seg mot et lavutslippssamfunn. Bruk av fossilt brensel er den viktigste årsaken til menneskeskapte klimaendringer. Samtidig vil verden også i fremtiden ha behov for olje og gass, selv i et lavutslippssamfunn. Olje- og gassproduksjonen på norsk sokkel har relativt lave klimagassutslipp, og er underlagt strenge nasjonale klimapolitiske rammevilkår, som CO₂-avgift og kvoteplikt. Fremtidig petroleumsvirksomhet i både etablerte og nye områder må kombineres med strenge krav til miljø, sikkerhet og beredskap og til sameksistens med andre næringer, spesielt fiskeri- og havbruksnæringen.

Høyre vil:

- Stille krav om at det gjøres klimapolitiske risikoanalyser i forbindelse med planer for utbygging og drift av nye felt.
- Elektrifisere nye og eksisterende felt der det er klimamessig og økonomisk forsvarlig.
- Styrke konkurransen og mangfoldet på sokkelen for å sikre en kostnadseffektiv, miljømessig og teknologisk positiv utvikling, og bruke Statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) til å stimulere til omsetning av lisenser og mer konkurranse på sokkelen.
- Satse på forskning og utvikling som bidrar til økt utvinning, høyere energieffektivitet og nye miljøteknologiske løsninger som reduserer klimagassutslipp fra eksisterende og nye felt.
- Etablere et lavutslippsprogram for olje- og gassektoren i samarbeid med næringen.

Natur og biologisk mangfold

Høyre vil ta vare på naturmangfoldet gjennom en kombinasjon av frivillig vern, bærekraftig bruk og naturbasert verdiskaping basert på en sterk, privat eiendomsrett.

Norge er heldig stilt med en variert, frodig og ren natur. Nordmenn har sterke friluftstradisjoner med utgangspunkt i allemannsretten til fri ferdsel i utmark. Norsk natur er i generasjoner formet gjennom naturbasert verdiskaping basert på respekt for privat eiendomsrett og bærekraftig bruk. Lokal selvråderett og et mangfoldig privat eierskap har sikret bærekraftig forvaltning av ressursene innenfor et nasjonalt lov- og regelverk. Høyre vil ta vare på naturmangfoldet for kommende generasjoner, og mener det best skjer gjennom en kombinasjon av frivillig vern og bærekraftig bruk.

Høyre vil:

- Arbeide internasjonalt for innføring av strengere reguleringer og flere forbud mot miljøgifter i produkter.
- Stanse tapet av biologisk mangfold i tråd med våre internasjonale forpliktelser.

- Ha et oppdatert økologisk grunnkart over arter og naturtyper i Norge og bruke det til å ivareta arts mangfoldet og redusere konfliktnivået i arealsaker.
- Fortsette arbeidet med å rydde opp i giftige sedimenter i fjorder, elver, havner og innsjøer og forhindre avrenning av mikroplast til vassdrag.
- Ta vare på bymarker og grønne lunger i byer og tettsteder.
- Ta vare på verdifulle kulturlandskaper.
- Videreføre satsingen på frivillig skogvern i Norge.
- Innføre lokal forvaltning i Nordland og Troms, slik som i resten av Norge sør for disse fylkene.
- Sikre levedyktige bestander av de store rovviltartene bjørn, ulv, gaupe, jerv og kongeørn i samarbeid med alle våre naboland, innenfor rammene av Bernkonvensjonen, naturmangfoldsloven og rovviltforlikene på Stortinget.
- Følge opp ulveforliket på Stortinget, med mål om å redusere belastningen med ulv og dempe konfliktnivået.
- At all forvaltning av rovdyr skal bygge på vitenskapelig og erfaringsbasert kunnskap. Videre skal det legges vekt på regional forvaltning, respekt for eiendomsretten og enkeltmenneskers og lokalsamfunns livskvalitet.
- Basere rovdyrforvaltningen på lokal utøvelse av myndighet innenfor nasjonale retningslinjer og bestandsmål.
- Ivareta Norges del av ansvaret for den nordatlantiske villaksstammen.
- Hindre spredning av arter som ikke hører hjemme i norsk natur.
- Forbedre skjøtselen av verneområder og nasjonalparker, blant annet gjennom grunneierstyrt forvaltning og lokal medvirkning.
- Øke antall marine verneområder etter grundige lokale prosesser.
- Ta initiativ til en ny, internasjonal satsing for å forbedre miljøtilstanden i verdens havområder. Det inkluderer blant annet økt innsats mot marin forsøpling.

Dyrevern og dyrevelferd

Høyre vil at Norge skal ligge i fremste rekke når det gjelder dyrevelferd.

Høyre mener at dyr har en egenverdi, og at håndteringen av dyr skal skje med omsorg og respekt for dyrenes egenart. Myndighetene skal forebygge, avdekke og følge opp grove overgrep mot dyrs velferd. Høyre mener at personer som har ansvar for dyr, skal ha kunnskap om dyrenes adferdsbehov og behov for ernæring, sosialisering og fysisk miljø. Dyr skal holdes i et miljø som gir god livskvalitet, og funksjonsfriske dyr skal være en forutsetning for alle typer avl. Høyre tar utfordringene knyttet til klima, folkehelse og dyrevelferd alvorlig. En bærekraftig landbrukspolitikk skal harmonere med helse-, miljø-, og dyrevelferdspolitiske mål. Høyre ønsker derfor å legge til rette for at det skal bli enklere å ta grønne, sunne og dyreetiske valg som forbruker.

Høyre vil:

- Fortsette pilotprosjektet med dyrepoliti i Norge og utvide prosjektet ytterligere.
- Ha høye minstekrav til dyrevelferd for alle husdyrslag.
- At forbrukerne skal få mer informasjon om produksjonsmetodene for kjøtt, og sammen med næringen finne gode løsninger slik at forbrukerne kan gjøre opplyste valg.

- Utrede pålegg om ID-merking av hunder og katter.
- Tillate en pelsdyrnæring i Norge basert på strenge dyrevelferdsmessige kriterier.

Kultur, idrett og mangfold

Høyre ønsker et inkluderende og mangfoldig kultur- og idrettsliv.

Kultur, idrett og frivillig deltagelse beriker menneskers liv. Kunst og kultur forankrer oss i vår felles historie, utfordrer oss og åpner opp for det ukjente. Høyre ønsker et kulturliv preget av nyskaping, kvalitet og talentutvikling. Høyres hovedmål er sterke kulturinstitusjoner, økt mangfold av aktører og god talentutvikling. Den norske kulturarven må sikres.

Idretten er Norges største folkebevegelse, og bidrar til god folkehelse, deltagelse og inkludering. Frivilligheten skaper lokalt engasjement og fellesskap. Høyre ønsker å legge til rette for størst mulig frivillig engasjement i idrett og kulturliv. Gjennom frivilligheten oppnår vi sosial tillit, inkludering og hverdagsintegring. Økonomisk situasjon og sosial bakgrunn skal ikke være til hinder for deltagelse og frivillig innsats.

Levedyktige og uavhengige medier er en forutsetning for demokratiet. Høyre ønsker en omlegging av mediepolitikken for å sikre at allmenkringkastingsrollen ivaretas, og at kommersiell nyhetsproduksjon også er mulig i fremtiden.

Et fritt og levende kunst- og kulturliv

Høyre ønsker kvalitet, mangfold og ytterligere profesjonalisering av kulturfeltet.

Høyre ønsker større privat engasjement og frivillig innsats i kulturlivet, samtidig som flere skal få mulighet til å leve av sitt kunstneriske virke. Statens hovedansvar er å legge til rette for et bredt engasjement i kulturlivet og bidra til sterke regionale og nasjonale nøkkelinstitusjoner med høy kvalitet. Et sterkt, skapende og kritisk kulturliv må være uavhengig. Et levedyktig kulturliv trenger derfor flere finansieringskilder.

Høyre vil skape nye lønnsomme arbeidsplasser i kulturlivet gjennom å tilrettelegge for kreative næringsklynger og styrke regionale tiltak. Kunst og kultur på høyt nivå er viktig for å stimulere og motivere til interesse på amatør- og grasrotnivå. Samtidig er det umulig å etablere toppsjiktet uten stor aktivitet i bredden. Høyre ønsker sterke og toneangivende kulturinstitusjoner som sørger for kunst og kultur av ypperste kvalitet, i samspill med aktører fra det frie feltet. Høyre støtter den immaterielle eiendomsretten for opphavsmenn og kulturaktører, og mener den må sikres i møte med den teknologiske utviklingen.

Høyre vil:

- Fortsette arbeidet for et fritt og levende kulturliv gjennom både offentlig finansiering og private bidrag.
- Bidra til kvalitet og mangfold i kulturlivet med sterkere vektlegging av kulturens næringspotensial.
- Stimulere til maktspredning i kulturlivet, både geografisk, organisatorisk og økonomisk i ulike deler av landet.
- Forenkle og redusere søknadsbyråkratiet i kultursektoren.
- Satse på det frie feltet ved å opprettholde og videreutvikle et sterkt Norsk kulturråd, med enkle og effektive søknadsordninger.
- Tilrettelegge for økt eksport av norsk kunst og kultur gjennom gode støtteordninger og større samling av kompetansen i klyngemiljøer i alle deler av landet.

- Ivareta opphavsrettighetene til åndsverk for å sikre et marked for kulturell produksjon og distribusjon.
- Fortsette satsingen på Talent Norge.
- Ha kulturskoler som gir barn og ungdom kulturell ballast, opplæring og glede i møte med ulike kunstuttrykk. Kulturskolenes rolle som regionale talentaktører må styrkes.
- Gjennomgå finansieringen av museene etter konsolideringsprosessen, med tanke på å ivareta både konsoliderte og andre museer med forutsigbare rammer og incentiver for innovativ videreutvikling.
- Utarbeide modeller for flerårige tilskuddsordninger for å sikre nasjonale og regionale kulturinstitusjoners driftsvilkår.
- Sikre de nasjonale kulturinstitusjonene, gjennomgå deres ledelses- og driftsvilkår og etablere flerårige tilskuddsordninger for store institusjoner.
- Utvide bruk av praksis- og lærlingplasser og aspirantordninger ved kulturinstitusjoner som mottar statstilskudd.
- Legge om kunstnerstipendordningene med sikte på større fleksibilitet for frilanskunstnere og kulturarbeidere.
- Utvide incentivordningen for internasjonalt orientert film- og TV-produksjon i Norge.
- Sikre gaveforsterkningsordningen.
- Forenkle stiftelsesloven for å legge til rette for mer privat kapital som bidragsyter i kulturlivet.
- Videreutvikle folkebibliotekenes rolle som kunnskapsinstitusjon, kulturformidler og møteplass.
- Beholde innkjøpsordningen for litteratur, men gi folkebibliotekene større innkjøpsfrihet.
- Sørge for ytterligere digitalt tilbud gjennom folkebibliotekene.
- Liberalisere bransjeavtalen for bøker.

Idrett, frivillighet og deltagelse for alle

Høyre ønsker å bygge opp under den frivillige innsatsen og sikre gode rammevilkår for idretten.

Høyre respekterer frivillige organisasjoners uavhengighet, og anerkjenner det verdifulle arbeidet de som uavhengige organisasjoner tilfører fellesskapet. Høyre vil bygge opp under det frivillige arbeidet og sikre gode rammevilkår for idretten. Gjennom deltagelse i idrett, friluftsliv og annen frivillighet skapes engasjement, integrering og styrking av det lokale demokratiet. Idrett, friluftsliv og annen frivillighet gir positive opplevelser og bidrar til å forbedre folkehelsen.

For Høyre er det et vesentlig mål at alle skal ha et godt og variert tilbud for å kunne delta i lokalsamfunnet, uavhengig av bosted eller funksjonsevne. Staten bør legge til rette for det private og ideelle engasjement gjennom gode og fleksible rammebetingelser. Det norske demokratiet og selvstyret er avhengig av engasjement og sterke lokale institusjoner. Høyre mener idrett på høyt nivå er viktig for å stimulere og motivere til interesse på amatør- og grasrotnivå. Det må sikres gode rammebetingelser for både den organiserte og den egenorganiserte idretten, samtidig som eliteidretten må gis tilstrekkelig støtte.

Høyre vil:

- Gjennomføre en forenklingsreform for frivilligheten.

- Legge til rette for at flere deltar i friluftslivsaktiviteter, i samarbeid med frivillige organisasjoner, idrettslag og andre relevante aktører.
- Sikre gode og forutsigbare ordninger med momskompensasjon for frivillige organisasjoner.
- At en størst mulig andel av idrettsfinansieringen skal gå til aktivitet og ikke til administrasjon.
- Bedre ledsagerordningene for synshemmede og andre grupper som trenger ledsagere for å drive sin idrett.
- Ha nulltoleranse for mobbing og trakassering i idrett og i fritidsaktiviteter.
- Legge til rette for at flere jenter med minoritetsbakgrunn deltar i organisert idrett.
- Utvide Lotteritilsynets hjemler for å kunne forfølge brudd på markedsføringsbestemmelsene.
- Beholde enerettsmodellen for pengespill.
- Legge til rette for internasjonale idrettsarrangementer i Norge.
- Arbeide for økt mangfold i norsk idrett, også på ledelsesnivå.
- Legge til rette for at toppidrettsutøvere kan ta utdanning ved siden av sitt utøverskap.

Norsk kulturarv og språk

Høyre vil sikre norsk kulturarv og kunnskap om norske håndverkstradisjoner.

Kunnskap om egen kultur gir trygghet og gode forutsetninger for å møte dagens mangfold av impulser utenfra på en sjenerøs og konstruktiv måte. Kulturarv handler om vern, bevisstgjøring og om at arven brukes i ny virksomhet. Høyre mener kulturarven ivaretas best gjennom bruk og forvaltning. Kunnskap skjøttes også best gjennom bruk, spesielt håndbåren kunnskap om folkekulturen og håndverkstradisjonene. Høyre mener håndverkets status må økes. Vår evne til samfunnsdeltagelse er særlig knyttet til språket. God språkrøkt er derfor ikke bare en kulturpolitisk målsetning, men også en forutsetning for vår deltagelse i demokratiet.

Høyre vil:

- Sikre at vi fortsatt har to levende norske skriftspråk, og opprettholde normeringen av begge målformene.
- Styrke det nordiske språksamarbeidet.
- Sikre produksjonen av norsk skjønn- og faglitteratur gjennom innkjøpsordningen.
- Sikre at norsk kulturarv ivaretas og sørge for aktiv overlevering av folkemusikk, folkedans og håndverk, spesielt små og verneverdige fag.
- Innføre en kompensasjonsordning for antikvariske merkostnader knyttet til restaurering av fredede bygninger i privat eie, samt dekning av kostnader knyttet til pålagt arkeologisk arbeid med fornminner.
- Stimulere til vern gjennom aktiv bruk av kulturarven.
- Gi de praktiske håndverksferdighetene større plass i grunnskolen.
- Legge til rette for nasjonale videregående opplæringstilbud i fag med få utøvere.
- Samkjøre det departementale ansvaret for kulturminnevern.
- Styrke museenes evne til å ta vare på og gjøre vår nasjonale kulturarv mer tilgjengelig.
- Vurdere om språknormeringen for bokmål og nynorsk skal flyttes ut av Språkrådet.

Medier i et åpent demokrati

Høyre ønsker selvstendige og uavhengige medier som leverer etterrettelig journalistikk av høy kvalitet.

Mediepolitikken må stimulere til nyskaping og innovasjon slik at bransjen holder tritt med den teknologiske utviklingen. Statlige tilskudd til medieproduksjon er i dag fragmenterte og lite treffsikre. Noe støtte gis indirekte gjennom momsfristak, noe via direkte produksjonstilskudd og noe som lisensavgift. Den digitale revolusjonen har hatt – og har – store konsekvenser for hele mediefeltet. Høyre ønsker en mediepolitikk som opprettholder den frie pressens tradisjoner og grunnverdier i en ny virkelighet. Det åpne nettet må vernes om, samtidig som personvern hensyn og opphavsrettigheter ivaretas.

Høyre ønsker en endring av den statlige mediestøtten etter en ny og prinsipiell tilnærming. Moderne mediestøtte skal være nøytral, ubyråkratisk og med en armlengdes avstand til politiske prosesser. Høyre mener det er viktig å sikre allmennkringkasting i Norge for å legge til rette for kulturformidling og språkrøkt, fremme integrering og sørge for ytringsfrihet og en åpen og opplyst samtale. Frie medier er en del av demokratiets infrastruktur.

Høyre vil:

- Sikre NRK som et reklamefritt allmennkringkastingstilbud med høy kvalitet.
- Opprettholde mediemangfoldet og muligheten for alternative og reklamefinansierte allmennkringkastingstilbud.
- Innføre momsfristak på e-bøker.
- Tilpasse momsfristaket for medieformidling slik at det ikke forhindrer alle kombinasjonsløsninger mellom gratis og betalt innhold.
- Gjennomgå den statlige støtten til mediene med sikte på å vri støtten til produksjon av kvalitetsjournalistikk på alle plattformer.
- Arbeide for at internasjonale medieaktører som opererer i Norge, må forholde seg til norske konkurransevilkår.
- Tillate politisk reklame på alle plattformer.
- Sikre nettnøytralitet og åpen digital infrastruktur.

Samenes stilling som urfolk

Høyre mener urbefolkningenes kulturarv og språk er en berikelse for Norge, og vil arbeide for å videreutvikle samisk kultur.

Samene er Norges urbefolkning, og samisk har en særstilling ved siden av norsk. Høyre mener det er viktig å bevare den samiske kulturen.

Høyre vil:

- Bevare og videreutvikle samisk språk og kultur som en viktig del av norsk kulturarv.
- Sikre et fullverdig samisk utdannelsestilbud fra barnehage til høyskolenivå.
- At Sametinget skal ha en tydelig rolle i arbeidet for samisk språk, kultur og historie.
- Styrke satsingen på helsetjenester til den samiske befolkningen.
- At samenes medvirkning for reindriften skal ivaretas. (Reindrift omtales i næringskapitlet.)
- Sikre konsultasjonsordningen med Sametinget.

- Ivareta at private skoler kan tilby samisk undervisning på grunnskole- og videregående nivå.
- Arbeide for å gi elever mulighet til å velge et samisk språk som valgfag.

Mangfold og integrering

Høyres integreringspolitikk bygger på arbeid, ansvar og felles norske verdier. Høyre vil sikre de nasjonale minoritetene muligheter til å utvikle og bevare sin kultur og sitt språk.

Norge har plikt til å hjelpe mennesker i nød og til å gi beskyttelse fra forfølgelse. Vi har også ansvar for å gi dem som kommer hit, et best mulig utgangspunkt for å etablere et nytt liv i Norge. Asylsøkere som får innvilget opphold, må inkluderes på en god måte i det norske samfunnet basert på verdier som demokrati, tillit, likestilling og likeverd. De som kommer til Norge, må selv bidra til å bli integrert.

Arbeid og gode norskkunnskaper gir tilhørighet, felleskap, forankring, nettverk og mulighet til selvhjelpenhet. Vellykket integreringsarbeid forutsetter at norskopplæring og yrkesrettet veiledning kommer i gang tidlig. For å lykkes nasjonalt må vi ha god hverdagsintegrering rundt om i lokalsamfunnene. Høyre ønsker å legge til rette for den frivillige innsatsen gjennom en fleksibel og lokalt tilpasset integreringspolitikk.

Høyre mener det er en berikelse for mangfoldet i det norske storsamfunnet at landet har flere nasjonale minoriteter. Som nasjonale minoriteter regnes kvener, romanifolk, romfolk, jøder, tatere og skogfinner. De nasjonale minoritetenes kultur bør ha mulighet til å eksistere og utvikles i storsamfunnet.

Høyre vil:

- At integreringspolitikken skal bygge på felles norske verdier og grunnleggende menneskerettigheter.
- Stille krav til og legge til rette for aktivitet i hele integreringsløpet.
- Videreutvikle ordningen med integreringsmottak for personer med innvilget oppholdstillatelse eller høy sannsynlighet for innvilgelse.
- Gi enslige mindreårige asylsøkere prioritert bosetting i kommunen hvor de har bodd på mottak, forutsatt at vertskommunen har kapasitet og ønsker det.
- At kommunen, det lokale næringsliv og NAV skal samarbeide med mottakene slik at asylsøkere kan komme raskere ut i arbeid, for eksempel gjennom ulike arbeidsrettede tiltak i samarbeid med lokale arbeidsgivere.
- Starte med obligatorisk norskopplæring og samfunnskunnskap allerede i mottakene.
- Styrke introduksjonsprogrammet for nyankomne slik at det blir fleksibelt, individuelt tilpasset og får folk raskere i arbeid.
- Utvikle ordninger hvor introduksjonsstøtten kan følge den enkelte og overføres til en arbeidsgiver som et lønnstilskudd i forbindelse med arbeidspraksis.
- Åpne for at deler av introduksjonsprogrammet gjøres om til obligatorisk arbeidspraksis eller deltagelse på yrkesrettet kurs.
- Ha et nasjonalt forbud mot ansiktsdekkende plagg i norske utdanningsinstitusjoner.
- Styrke tilbudet om norskopplæring og utdanning til foreldre som benytter seg av gratis kjernetid i barnehage.

- Sørge for bedre språkopplæring hos barn med dårlig språkutvikling i barnehagen og ved oppfølging etter 4-årskontrollen.
- Styrke muligheten for at innvandrere kan få bruke sin kompetanse, både gjennom godkjenningsordninger og supplerende opplæringstilbud for dem som har utdanning fra hjemlandet.
- Legge til rette for at idretten og frivillige organisasjoner kan bidra til å inkludere grupper som ellers faller utenfor.
- Legge til rette for at flere jenter med minoritetsbakgrunn deltar i organisert idrett.
- Motarbeide diskriminering og alle former for utilbørlig sosial kontroll.
- Sørge for opplæring og utdanning i norsk og etablering av egnede aktivitetstilbud og møteplasser for innvandrerkvinner.
- Ha tilpassede undervisningstilbud innenfor grunnskolen kombinert med språkopplæring for voksne innvandrere uten basisutdanning fra hjemlandet.
- Etablere servicesentre for utenlandske arbeidstagere i flere storbyer.
- Gi de nasjonale minoriteter mulighet til å bevare sin kultur og sine tradisjoner.
- Bekjempe hatytringer og rasisme overfor minoriteter.

Mangfold i tros- og livssyn

Høyre mener et fritt trosliv og fri religionsutøvelse er en grunnleggende menneskerettighet som må beskyttes.

Norge har og skal verne om et mangfold av tros- og livssyn. Høyre mener det er viktig å sikre muligheten til religionsutøvelse, samtidig som det er viktig å respektere og sikre sekulær og humanistisk, ikke-religiøs utøvelse ut fra den enkeltes tro og ønske. Respekt for den enkeltes tro eller ikke-tro er Høyres utgangspunkt. Samtidig har Norge som nasjon og samfunn en klar historisk tilknytning til den evangelisk-lutherske kristne tradisjon. Kirken er skilt fra staten, men ikke fra norsk kultur og tradisjon.

Høyre vil:

- Sikre en reell selvbestemmelsesrett i alle tros- og livssynssamfunn.
- Gjennomgå alle støtteordninger til tros- og livssynssamfunn.
- Videreføre støtten til trosopplæring i Den norske kirke.
- Sikre vedlikehold av kirkebygg.
- Sikre gravferdsordninger for alle trossamfunn, også for humanistiske eller sekulære samfunn.
- Sørge for at ytringsfriheten fortsatt gjelder på samme måte for både religiøse og religionskritiske ytringer.

Fornye, forenkle og forbedre offentlig sektor

Høyre vil sikre at kommunene er store nok til å kunne levere de tjenestene innbyggerne trenger, og forenkle byråkratiet for både innbyggere og næringsliv.

Høyre vil ha gode offentlige tjenester som tilpasser seg innbyggernes og næringslivets behov. Det skal sikres gode velferdstjenester gjennom velfungerende kommuner, regioner og staten. Offentlig forvaltning skal konsentrere seg mer om kvaliteten på tjenestene enn om å administrere tjenester. Høyre vil derfor fortsette å modernisere forvaltningen med det mål at flere relevante tjenester kan formidles digitalt.

Offentlig sektor står for en betydelig andel av tjenesteproduksjonen og sysselsettingen i Norge. Høyre vil føre en politikk som bidrar til innovasjon og effektivisering av offentlige tjenester, og vil la private og ideelle aktører konkurrere om tjenesteproduksjonen for å bidra til innovasjon i tilbudet, bedre tjenester, flere gründere, større mangfold og valgfrihet for brukerne.

Høyre ønsker å fornye, forenkle og forbedre offentlig sektor. Høyre vil digitalisere de offentlige tjenestene, ha færre skjemaer og mindre byråkrati, særlig for de små og mellomstore bedriftene.

En god og serviceorientert offentlig sektor

Høyres mål er å digitalisere tjenester i offentlig sektor og sørge for at offentlig sektor er bruker- og servicevennlig.

En god og serviceorientert offentlig sektor er viktig for næringslivet og for brukerne av de offentlige tjenestene. For Høyre er det viktig at rapporteringsplikt, søknader og skjemaer reduseres til et minimum. En effektiv organisering av velferden skal gi alle bedre tjenester.

En viktig forutsetning for at Norge fortsatt skal ligge i forkant, er at politikken fremmer og ikke hindrer digitalisering i næringslivet. Det må gjøres både gjennom den generelle skatte- og avgiftspolitikken, gjennom forsknings- og innovasjonsvirkemidlene og ved at stat og kommune legger til rette for digitale arbeidsprosesser i samhandlingen med innbyggere og næringsliv.

Høyre vil:

- Sikre stor valgfrihet i offentlige velferdstjenester.
- At bedrifter og arbeidstagere skal kunne forholde seg til færre rapporteringspunkter, og at informasjon og rapporteringer skal skje mest mulig digitalt.
- At det skal være enkelt for innbyggerne å orientere seg om, få informasjon om og søke om offentlige velferdstilbud og tjenester.
- Sikre at det offentlige bruker «klart språk» i møte med innbyggerne og næringslivet.
- Sikre kvalitet på tjenestene, øke mulighetene til brukervalg og ta i bruk privat-offentlig samarbeid og konkurranse for å få bedre tjenester og en effektiv tjenesteproduksjon.
- Gjennomføre brukerundersøkelser og kvalitetsmålinger jevnlig for å gi innbyggere og folkevalgte bedre innsikt i det offentlige tjenestetilbudet og kunne foreta kvalitetsforbedringer.
- Sikre at private tilbydere skal kunne konkurrere om å levere offentlige tjenester på samme vilkår som offentlige virksomheter.

- Utnytte kjøpekraften i offentlige innkjøp til å utløse innovative og fremtidsrettede løsninger.
- Holde et høyt tempo i digitaliseringen av de offentlige tjenestene, med det som mål å tilby digitale selvbetjeningsløsninger for all kontakt mellom privatpersoner, bedrifter og myndigheter.
- Sørge for at offentlige myndigheter velger løsninger i markedet der disse er bedre og billigere enn det stat og kommune kan utvikle selv.
- Fortsette arbeidet med å utvikle felles registre, felles tjenester og deling av informasjon på tvers av offentlig forvaltning, med det mål at man ikke må oppgi samme informasjon flere ganger.
- Sikre at alle pålagte kurs fra myndighetene i hovedsak må kunne tas som e-læring.
- Arbeide for at offentlig sektor har en positiv veiledningskultur i møte med bedriftene.
- Arbeide for en større grad av samordning av statlige tilsyn ved kontroll hos bedrifter.
- Automatisere saksbehandlingen på områder der regelverk avgjør hva man har krav på, slik at man får svar umiddelbart

Produktivitet i offentlig sektor

Høyre vil bidra til høyere produktivitet i offentlig sektor og en tydeligere rollefordeling mellom offentlig og privat sektor.

Økt produktivitetsvekst er nødvendig for at Norge skal møte de store utfordringene vi står overfor. Politikken har et særlig ansvar for at produktiviteten i offentlig sektor øker langt sterkere i årene som kommer, enn i perioden som ligger bak oss. Høyre mener veksten i det offentlige byråkratiet må være lavere enn den generelle sysselsettingsveksten. Ressurser må frigjøres til å utføre velferdsoppgaver og til verdiskaping i privat sektor. Høyre vil ha en tydeligere arbeidsdeling mellom offentlig og privat sektor, der staten ikke driver konkurranse med private aktører på nye områder der markedet allerede fungerer.

Høyre vil:

- Stille krav om at nye oppgaver i offentlig byråkrati fortrinnsvis skal løses innenfor eksisterende bemanning.
- Øke tempoet i digitaliseringen av offentlige tjenester og funksjoner i tett partnerskap med konkurransedrevne private virksomheter.
- Gjennomgå strukturen i departementene og direktoratene med sikte på å forenkle og avbyråkratisere.
- Fortsette tidstyvjakten i det offentlige for å fjerne unødig tidkrevende regler og prosedyrer, slik at tid frigjøres til å løse de viktigste oppgavene.
- Videreføre avbyråkratisering- og effektiviseringsreformen for den statlige forvaltningen og direktoratene.
- Stille krav til virksomhetene i det offentlige om at digitalisering skal utløse større effektivitet og redusert ressursbehov i tillegg til å gi bedre brukeropplevelser.
- Øke konkurransen om utførelsen av offentlige oppgaver og sikre at det er like vilkår når private bedrifter og offentlige institusjoner konkurrerer om oppdrag.
- At på områder hvor det eksisterer velfungerende markeder med private aktører, skal det offentlige utvikle sin tilsvarende virksomhet dersom ikke avgjørende samfunnshensyn tilsier noe annet.

- Ikke bruke store ressurser på at offentlig sektor skal utvikle IT-løsninger i egen regi der det allerede finnes gode løsninger, eller der private kan gjøre jobben bedre.
- Sikre innovasjon og konkurranse ved å legge til rette for og videreutvikle fellesløsninger der flere konkurrerende private leverandører kan tilby løsninger, slik det er med påloggingsportalen ID-porten og den sikre digitale postkassen.

Digitalisering av offentlig sektor

Høyre vil at Norge og Norden fortsatt skal være ledende i verden på digitalisering i offentlig sektor.

Vi har et godt utgangspunkt med høy kvalitet på den digitale infrastrukturen og en befolkning som er digitalt kompetent og gjerne tar i bruk digitale verktøy og tjenester. Skal vi holde på dette forspranget, må vi øke tempoet. Offentlig sektor må utvikle brukervennlige og sammenhengende digitale tjenester i stat og kommune. Ved å samordne offentlig sektor bedre vil vi både få mer ut av investeringene og hente ut større effektiviseringsgevinster. For innbyggere og næringsliv betyr det at man slipper å fylle ut skjemaer med opplysninger myndighetene allerede har, eller egentlig ikke trenger.

En viktig forutsetning for å lykkes med digitalisering i store virksomheter er at topplederne tar ansvar og ikke kun overlater digitaliseringsbeslutninger til IT-avdelingene sine. Digitalisering handler minst like mye om organisatorisk omstilling som om teknologi. Derfor må toppledere i offentlig sektor ha strategisk IKT-kompetanse. For Høyre betyr det at offentlig sektor har ambisjoner om å være digitalt ledende, ikke det samme som at stat og kommune skal utvikle alle nye løsninger selv. Ofte vil det være både mer innovasjonsfremmende og mer kostnadseffektivt å bruke det private markedet til å finne løsninger som egner seg, eller ta i bruk løsninger som finnes fra før, enten andre steder i offentlig sektor eller i markedet. Bruk av innovative offentlige anskaffelser vil kunne bidra til at det offentlige får en ny og bedre måte å løse en oppgave på, samtidig som det bidrar til å gi IT-bedrifter en krevende kunde de kan utvikle nye tjenester sammen med.

Høyre vil:

- Stille krav om forpliktende gevinstplaner ved digitaliseringsprosjekter i staten, slik at det kommer tydelig frem hvordan man skal spare penger når løsningen tas i bruk, og hvilke gevinster innbyggere, næringsliv og andre offentlige virksomheter vil oppleve.
- Basere offentlig innhenting av informasjon på "bare én gang»-prinsippet, slik at innbyggere og bedrifter slipper å bruke tid på å opplyse om data som myndighetene allerede har.
- Innføre krav om elektroniske arkiver for saksbehandling i kommunene.
- Styrke den digitale kompetansen i grupper som har lav digital deltagelse ved å bruke bibliotekene som læringsarenaer samt frivillige organisasjoner og næringsliv.
- Legge opp til mer automatisert saksbehandling i saker som egner seg for det, for å frigjøre ressurser og spare tid for innbyggere og næringsliv.
- Gjøre bruk av innovative offentlige anskaffelser der det er et godt redskap for å utvikle nye og fremtidsrettede løsninger.
- Ta i bruk løsninger i nettskyen der det er det mest effektive.
- Styrke samarbeidet mellom stat og kommune på områder som digital byggesaksbehandling og e-pasientjournaler i eldreomsorg og primærhelsetjeneste.

- Videreutvikle de sentrale digitale registrene og felleskomponentene, som folkeregisteret, matrikkelen, enhetsregisteret og Altinn.
- Sørge for at offentlige IT-løsninger designes slik at sikkerhet og personvern blir innebygget, og ikke er noe man må tilpasse i ettertid.
- Prioritere utviklingen av det digitale indre markedet høyt i vårt samarbeid med EU og styrke det nordiske samarbeidet om digitalisering.
- Videreføre et høyt digitaliseringstempo i offentlig sektor og legge til rette for enda flere digitale selvbetjeningsløsninger.
- Gjennomføre flere samfunnsøkonomisk lønnsomme digitaliseringsprosjekter, blant annet gjennom den statlige medfinansieringsordningen.
- Videreutvikle Altinn slik at næringslivet har én digital kontaktflate til offentlig forvaltning.
- Fornye offentlige databasesystemer slik at næringslivet kun trenger å rapportere samme informasjon én gang til ett sted.

Det offentlige skal være en attraktiv arbeidsplass

Høyre vil at kommuner, regioner og staten skal være attraktive arbeidsplasser med dyktige medarbeidere som trives.

Dyktige og engasjerte medarbeidere utvikler trygge velferdstjenester. Høyre mener at det offentlige må bruke sin arbeidsgiverrolle til å utvikle kompetanse og rekruttere slik at det offentlige fyller sin rolle som tjenestetilbyder og -utøver. Det offentlige skal ha kvalitetsbevisste medarbeidere som trives i arbeidstagerrollen og servicerollen overfor befolkningen.

Høyre vil:

- At flere toppledere i det offentlige skal ansettes på åremål.
- Gi mulighet for mer etter- og videreutdanning for å sikre det offentlige best mulig kompetanse.
- Arbeide for at mer av lønnsdannelsen i offentlig sektor kan skje gjennom lokale forhandlinger.
- Følge opp den nye arbeidsgiverstrategien i staten og tydeliggjøre lederansvaret og handlingsrommet ledere har for å utvikle og effektivisere virksomheten.

Levende distrikter og lokalsamfunn

Høyre vil ha sterke byer og levende distrikter. Næringsliv og lokalsamfunn må ha frihet og mulighet til å styre sin egen utvikling.

En moderne distriktspolitikk gir næringslivet rammer for vekst, og respekterer privat eiendomsrett og lokal forvaltning. Økt lokalpolitisk frihet og handlingsrom vil gi private grunneiere og utviklingsaktører nye muligheter. Små og mellomstore bedrifter vil få ny vekstkraft og gi grunnlag for nye arbeidsplasser, som i sin tur sikrer bosetting i distriktene. Viktige grunnlag for levende distrikter er en distriktspolitikk basert på privat eiendomsrett, selvråderett og egne ressurser.

Sterke regioner og sterke regionsentre er en forutsetning for et desentralisert bo- og arbeidsmarked. Regioner som har en velfungerende kombinasjon av arbeid, bolig, velferds-

og fritidsfasiliteter, er attraktive for innbyggere og tilflyttere. Lokal samfunnsutvikling forutsetter godt samarbeid mellom offentlige, private og frivillige interesser.

Lokalt skjønn skal vektlegges tungt, lokale forvaltningsorganer skal styrkes, og lovverket skal fremme rammer for utvikling og etablering av nye arbeidsplasser og vekst i distriktene. Høyre vil ha lokalsamfunn der avgjørelser tas så nært den det angår, som mulig. For Høyre er lokal beslutningsrett og privat eiendomsrett viktige verdier for å sikre spredt bosetning og godt lokaldemokrati. Stortinget og regjeringen skal ikke detaljregulere hverken arealspørsmål eller bruksspørsmål for næring og innbyggere med mindre det foreligger dokumenterbare nasjonale eller internasjonale føringer. Høyre ønsker å styrke lokalsamfunnets makt på bekostning av statens makt, men ikke på bekostning av enkeltmennesket. Lovlighetskontroll med kommunens virksomhet skal ivareta enkeltborgerens rettssikkerhet.

Lokalisering av statlige arbeidsplasser og offentlige kompetansemiljøer utenfor de største byene bør skje hvor slik lokalisering har størst potensial til å bidra til regional utvikling, bygge opp under utviklingen av attraktive byer og tettsteder og styrke etablerte nærings- og kompetansemiljøer.

Høyre vil:

- At ny statlig virksomhet som hovedregel skal etableres utenfor Oslo.
- Spre offentlige kompetansearbeidsplasser over hele landet, også utenfor de største byene.
- Åpne for utbygging i nye vassdrag for å sikre tilgang til ren og fornybar energi.
- Tillate skånsom kraftutbygging i vernede vassdrag uten at det forringer verneverdiene.
- Opprettholde en differensiert arbeidsgiveravgift.
- Styrke utbyggingen av infrastruktur i distriktene for å gi næringslivet gode vekstmuligheter.
- Legge til rette for utbygging av digital infrastruktur og utvikling av ny kommunikasjonsteknologi, som reduserer avstandsulemper i distriktene.
- Gi kommunene større myndighet og lokalt handlingsrom i arealpolitikken.
- Fortsette liberalisering og forenkling av plan- og bygningsloven.
- Styrke eiendomsretten og gi grunneierne økt innflytelse på forvaltning, regulering og bruk av arealer, også i verneområder.
- Avgrense Fylkesmannens muligheter til å drive skjønnbasert overprøving av kommunene.
- Føre en næringsvennlig politikk som gir grunneierne større råderett over egen eiendom, og som bidrar til verdiskaping og flere jobber.
- Styrke de lokale fjellstyrene og deres oppgaver med naturoppsyn, skjøtsel og veiledning og utvide ordningen med grunneierstyrt forvaltning av vernede og foreslått vernede områder.
- Revidere eksisterende verneforskrifter og forvaltningsplaner for å se hvordan næringslivsperspektivet eventuelt kan inkluderes bedre.
- Styrke regionsentrene.

En offensiv storbypolitikk

Høyre vil sette storbyene i stand til å møte befolkningsvekst, klima- og miljøutfordringer og sosiale utfordringer.

Storbyene har spesielle utfordringer knyttet til befolkningsvekst, sosiale forskjeller og integrering. Høyre vil føre en offensiv storbypolitikk for å sette byene i stand til å møte disse utfordringene. Flere arbeidsplasser og gode kollektivtilbud, gode skoler, boliger og barnehager i byene gir grunnlag for vekst i nabodistriktene.

Høyre vil:

- Føre en politikk som gjør det enkelt å etablere bedrifter og boliger i byene, ved rask saksbehandling og færre innsigelsesmuligheter.
- La de største kommunene kunne få ansvar for fylkeskommunale oppgaver som veier, kollektivtransport og videregående skole.
- Etablere kollektivknutepunkter og gode kollektivløsninger i og rundt byene.
- Gjøre de store byene i stand til å håndtere en stor befolkningsøkning og utfordringer knyttet til sosiale forskjeller, integrering og migrasjon.
- Videreutvikle byområder ved å styrke bysentrene slik at vi får mer gateliv, kultur og flere arbeidsplasser i kjernen av byene, som vil redusere transportbehov og klimagassutslipp.
- Stimulere til mindre bilbruk, mer samkjøring og bildelingsordninger for å gi rom til flere bilfrie gater for gående, syklist, kulturliv og handel.
- Bidra til balansert regional vekst gjennom å legge til rette for at byregionene i Norge kan håndtere befolkningsveksten på en offensiv og bærekraftig måte.
- Sørge for arealplanlegging, infrastruktur og kollektivbygging ut fra naturlige bo- og arbeidsmarkedsregioner, for å samordne areal- og planpolitikken bedre enn dagens kommune- og fylkesgrenser tillater det.
- Videreføre områdesatsingene for å bedre levekårene i områder med omfattende levekårsutfordringer.
- Stimulere til nærings- og sentrumsutvikling gjennom samarbeid mellom offentlige og private aktører.

Raskere boligbygging

Høyre vil styrke det norske selveierdemokratiet, som innebærer å bidra til at flere kan eie sin egen bolig.

Høyre mener det er en sentral oppgave å legge til rette for at flest mulig får muligheten til å eie sin egen bolig. Økt innflytting til byene og rask prisvekst er en utfordring for unge i etableringsfasen. Derfor mener Høyre at kommuner, regioner eller stat ikke må legge ekstra begrensninger på muligheten til å bygge eller kjøpe egen bolig.

Høyre vil forenkle regelverket for å bygge boliger og begrense eller redusere krav og pålegg som fordyrer prosjektene unødige. Høyre mener det er et mål at flest mulig skal eie sin egen bolig, og at sosiale ordninger derfor bør utformes slik at de inspirerer til å gå fra å leie til å eie.

Høyre vil:

- Fortsette å forenkle og modernisere regelverk og fjerne unødvendige krav og pålegg i lover og forskrifter som forsinker boligbyggingen.
- Redusere klageadgangen og forenkle prosedyrene når en byggesak er utformet ut fra gjeldende regulering.
- Oppmuntre til at kommuner innfører digitale søknadsprosesser for regulering og bygging der det ikke er gjennomført.
- Sikre gode og målrettede ordninger for bostøtte og målrettede startlån for dem som trenger det mest.
- Gjennomgå NAVs garantiordning slik at flere kan få et sted å bo.
- Sette en tidsfrist for innsigelser, slik at tidspunkt for oppstart av prosjekter er forutsigbart for utbyggeren.
- Stimulere til økt boligbygging i byene gjennom at det innføres lokale normer med andre krav til uteareal og parkering.
- At lover og regler legger til rette for bygging av gode bomiljøer og variert boligstruktur.
- Legge til rette for at flere kan eie sin egen bolig, for eksempel ved i større grad å ta i bruk den boligsosiale modellen leie-før-eie over hele landet.
- Sørge for at Husbanken likebehandler offentlige aktører, boligbyggelag og private aktører som ønsker å benytte ulike varianter av modellen leie-før-eie.

Styrke det lokale selvstyret

Høyre vil fortsette arbeidet med å effektivisere tilsyn, og vil overføre flere oppgaver fra staten til større kommuner og regioner.

Høyre vil styrke lokaldemokratiet og legge oppgaver og politiske beslutninger så nær innbyggerne som mulig. Høyre ønsker å styrke lokalsamfunnets makt på bekostning av statens makt, men ikke på bekostning av enkeltmennesket. Derfor gjennomfører Høyre en kommunereform som flytter oppgaver, styrker det lokale selvstyret og sørger for at utdaterte administrative grenser blir erstattet med en kommunestruktur som samsvarer med oppgavene som skal løses. Med færre og større kommuner vil det være mulig å bygge sterkere fagmiljøer, levere bedre tjenester og redusere den statlige detaljstyringen ytterligere. Sterkere kommuner er helt avgjørende for å hindre sentralisering.

Kommuner som slår seg sammen, skal sikres gode overgangsordninger og permanente løsninger som gjør dem i stand til å tilby gode tjenester for innbyggerne. Høyre mener Stortinget har et overordnet ansvar for å sikre at Norge har en hensiktsmessig forvaltningsstruktur, og at det i siste instans må kunne avgjøre størrelsen på og antall kommuner og regioner.

Høyre mener at det på sikt må vurderes om to forvaltningsnivåer, stat og kommune, er nok i Norge. Dagens fylkeskommuner er ikke et godt svar på de regionale nærings- og samfunnsutviklingsutfordringene vi har, men å fjerne det regionale nivået helt er ikke mulig før en annen kommunestruktur med betydelig større kommuner er etablert. Så lenge Norge har tre forvaltningsnivåer, må man utnytte dem fornuftig med det utgangspunktet. Høyre er med på å gjennomføre en regionreform som reduserer antall fylkeskommuner og tydeliggjør

den regionale samfunnsutviklingsrollen fylkene skal ha innenfor noen viktige politikkområder som ikke kan dekkes av én kommune alene.

Statlige tilsyn gjennom fylkesmenn og statlige etater skal sikre innbyggerne gode tjenester og lik behandling, og skal kunne foreta legalitetskontroll og etterprøve vedtak for å sikre likebehandling. Statlige innsigelser skal samordnes gjennom Fylkesmannen.

Høyre vil:

- Sørge for en god gjennomføring av vedtatte kommunesammenslåinger og ta initiativet til ytterligere sammenslåinger slik at vi fortsetter prosessen mot større kommuner.
- Overføre flere oppgaver fra staten til kommunene og regionene og gi større kommuner og regioner mer ansvar.
- Gi kommunene større myndighet og handlingsrom i arealpolitikken.
- La de største kommunene kunne få ansvar for fylkeskommunale oppgaver som veier, kollektivtransport og videregående skole.
- Fortsette liberaliseringen og forenklingen av plan- og bygningsloven.
- Avgrense Fylkesmannens muligheter til å drive skjønnsbasert overprøving av kommunene.
- Videreføre arbeidet med å samordne statlige innsigelser, slik at statlige innsigelser samordnes via Fylkesmannen.
- Dreie fylkesmennenes tilsyn over til mer kontroll av kvaliteten på tjenestene.
- Tilpasse strukturen i statlige etaters regionale inndeling til de nye regionene.
- Avgrense de nye regionenes oppgaver til regional nærings- og samfunnsutvikling og unngå at de utvikler seg til overkommuner med et voksende og overlappende byråkrati.
- Legge ned fylkeskommunen.
- Sikre kommunene en inntektsordning basert på effektiv drift og gode velferdsløsninger, der en andel av verdiskapingen fra lokalt næringsliv kan tilfalle kommunene.
- At kommuner kan ha forskjellig strandsone- og utmarksforvaltning når naturforhold og befolkningsstørrelse tilsier det.